

Мої Піонірські Пригоди в Канаді

АВТОБІОГРАФІЯ

Августин Романюк

МОЇ ПІОНІРСЬКІ ПРИГОДИ В КАНАДІ

Автобіографія

АВІЛІННА РОМІНЮКА

ІЧХ

САНДОМІРСЬКИЙ

1958

Передрук без дозволу автора заборонений

Присвячую цю книжку світлій памяті
Піонірів-Переселенців
околиць Ледвін і Ривертон
у Манітобі
та в усіх інших околицях Канади

АВГУСТИН РОМАНЮК — АВТОР СПОМІНІВ

ПЕРЕДМОВА

Піонірські переживання наших перших поселенців у Канаді є дуже широким полем для всіх тих, які хотіть причинитись до збагачення нашого письменства. Покищо воно лише заторкнене, бо досі видано на цю тему лише кілька книжок.

Автор цього незвичайно цікавого оповідання не є фаховим письменником. Він описав свої піонірські пригоди так як він їх запамятав, так як він їх сам пережив. Нема тут ніяких фікційних забарвлень, ніяких уявленіх подій. В цьому власне криється найбільша цінність цеї книжки.

Життя одної людини, хочби як незамітної, ніколи не є відокремлене цілковито від життя багатьох інших людей. В цей чи інший спосіб одна людина впливає на інших людей, надає іншим певний напрям, вказує певні шляхи, вирішує певні питання. Життя наших піонірів, з усіми його труднощами, крізами, здобутками й перемогами повинно бути джерелом надінень і надій для теперішніх і будучих наших поколінь. Піоніри мали перед собою тільки мету, але не мали засобів і не знали доріг досягнення її. Засоби вони мусіли здобувати мозольною працею, а доріг мусіли шукати самі, без дороговказів, без досвіду.

Описавши свої піонірські переживання, автор зробив важне діло. Він збагатив нашу канадійсько - українську письменність, а також і дав будучим поколінням те, чим вони можуть дорожити, як скарбом у скарбниці нашої традиції в Канаді.

М. Г. Гикавий

Це те, що я собі пригадую, як я був ще молодим хлопцем в Старім Краю. Було це 1912-го року. З того часу я дуже добре пригадую собі Старий Край, наше село, і звичаї в селі.

Село наше називалося Мишків, в повіті Заліщики, в Західній Україні. Наше село було в долині, під горою. Велика гора була від полудневого боку села. Вона далеко тягнулася і на схід і на захід. Ту гору називали Обіч. Вона спусковато йшла вгору до пів милі і навіть вище. Йшла вона в один бік до села Мушкарева, а в другий бік до села Більче Золоте. Зверху на горі була рівнина. Там ріс великий та густий ліс, з грубими деревами. Ця гора була дуже близько нашої хати. Я виходив на неї бавитися, з сусідськими хлопцями. Один з них звався Петро Боднар. Його я найліпше любив. А попід горою паслися вівці. Вівчар, бувало, грав на сопілці. Називався він Андрій Вовк.

В тій горі знаходилися великі печери. Були й підземні проходи. Про них я мало знаю. Стари люди говорили, що то були такі сковища, де селяни скривалися під час татарських нападів.

Мило було глянути, як навесні, бувало, зацвіте первоцвіт. Білі квіточки, наче зірки, вкривали свіжу землю восени. Того виду весняної краси я ніколи не забуду. Бувало, на горі, в лісі, кукають зозулі, тъюхають соловейки, щебечуть інші пташки. Так мило там було! Слів не стає, щоб все те описати.

По деяких дірах в горі жили птахи, що називаються вудводи. Вони подібні до орлів. В лісі, на горі, я не раз збирав гриби, хоч і боявся, щоб не надійшов побережник.

З гори добре було видно село: мерехтіла золотом в соняшнім промінні баня церкви і довгою лентою срібла сіяла ріка Серет, що пропливає через село.

На ріці був млин, що належав до нас і до наших “вуйків” (маминих братів). Крім того, ми мали пів морга поля і спільній з вуйками великий город. В ріці, коло млина, деколи ловив я рибу. Взагалі веселе було тоді мое життя!

В школі скінчив я третю клясу. Наука приходила мені легко. Деколи і сумно мені ставало, коли пригадував собі тата, що був вже в Канаді. Ставало часом сумно мені й тому, що не було вигляду, щоб стало нам легше в Старім Краю.

Та пробудилася в нас надія на краще життя, коли прислав нам тато з Канади шіфкарту. Виїхали ми в дорогу до Канади в місяці лютому, 1912-го року. Прощають нас село в дорогу ясним, соняшним днем. Сніг таяв того дня. Сумними очами гляділи ми на рідне село, на близьких та знайомих нам людей, яких ми знали, наче рідних. Жаль було покидати той рідний та близький серцю куток землі, де ми прийшли на світ, де зростали, де все нам було знайоме та рідне.

Приїхали ми до залізниці. Пасажирових вагонів не було. Прийшлося нам їхати в тягаровім вагоні, де не було ніякої вигоди. Було щось наче одна довга лавка попри стіни у вагоні. Не було для всіх людей місця. Деяким прийшлося сидіти на клунках, наповнених одягу та верітками, подушками і часом навіть кухонним начинням. Тісно та душно було у вагоні. Та люди не зважали на такі невигоди, бо загартовані були до життя. Всіх ще смуток давив за рідним селом, за рідним краєм. Та й всі ми не знали, що ждало на нас у Канаді. Отак ми доїхали до німецької границі. Там пересіли на більше вигідний поїзд. Тим поїздом доїхали ми до портового міста Антверпен у Бельгії.

В Антверпені чекали ми в іміграційному домі три дні на корабель. Харчі ми мали з собою з дому: сушений хліб, варену солонину і яйця. Дещо докупили собі в місті: ковбаси, помаранч і ще дещо. Тим ми були зовсім задоволені.

Четвертого дня всіли ми на малий корабель, яким приплили до Англії. Там ми пересели на великий корабель. За кілька годин були вже на повнім морі. Море було бурливе. Одного дня зірвалася сильна морська буря. Корабель спинився. Стояв на місці яких дві доби. Можливо, щось було зіпсувалося, бо довгий час матроси щось направляли. Коли ми знов рушили в дорогу, то, нім доплили до Канади, були всякі дні: бурливі, гарні, тихі, соняшні.

Було нас пятеро: мама, тринадцятьлітня сестра Олена, вісімлітній Іван, чотиролітній Володимир, і я. Було мені тоді одинадцять років. На кораблі було нам не зле. В гарні, соняшні дні навіть було й весело. Їсти давали добре. Хто не був хворий на морську недугу, то проходжувався по кораблі, куди собі хотів. Плили ми до Канади близько три тижні. Приплили до Галіфаксу. На березі стояла велика товпа людей, що вийшли стрічати корабель. Ми вже готові стояли з клунками сходити з корабля. Стрічальники цікаво приглядалися на нас і на наші роздуті клунки на плечах, вказували на нас пальцями та чомусь сміялися.

Ми були повбирали так, як ходили в своєму селі: жінки в хустках і кожухах, чоловіки також в кожухах, а деякі і в білих штанах з полотна домашнього виробу. Можливо, що наша одежда виглядала смішною для декого із стрічальників. Та нам виглядало, що стрічальники надзвичайно гарно були повбирали, тільки смішно та дивно нам було, що в декого з них блищали з рота золоті зуби...

Саме тоді один чоловік з-поміж нас почав вказувати пальцем на стрічальників та голосно сміялися. Ка же він: "А дивись, дивись! Він щось жує... А одне друрій щось жвакає... А та жінка також щось румегає так, як вівця..." Ми глипнули і бачимо, що справді багато з тих людей, що на березі, щось румегають. І нам так смішно стало! Ми вибухнули голосним сміхом. Сміємось ми, сміються і стрічальники. І отак серед сміху та веселощів почали ми висідати з корабля.

На березі ми скоро перейшли офіційний перегляд і почали всіdatи в поїзд. Люди так глотилися до поїзду, що навіть діти губились від мамів, рідні від рідних. Було чути, як мами підганяли своїх діточок: “А тримайся-но моєї спідниці, бо загубишся!” А що я дуже всім цікавився та розглядався, то й мене мама підштовхували, щоб де не загубився. Вкінці ми всі опинилися у вагоні. Поїзд рушив і ми були в дорозі до далекого Вінніпегу. Їхали кілька днів.

Приїхали ми до Вінніпегу вранці, і зараз нас звели до іміграційного дому. Там ми переноочували. А вранці тато прийшли до нас. Зраділи ми, врадувались і тато. Потекли слізки радощів. Почалася довга розмова. Випитувались тато нас, як нам жилось в Старім Краю без них. Випитувались і ми тата, як їм живеться, що роблять, де будемо жити. Принесли нам тато й багато всякої їди та ласощів. І так серед родинної розмови та радощів пробули ми в іміграційному домі до п'ятої години пополудні. Сіли в поїзд і від'їхали до містечка Арборг. В Арборгу ми переноочували і відіхали просто на фарму, на “гомстед”, як тут кажуть, до Ледвин. Віз нас п. Стадник.

Дороги з Арборгу до тата на фарму було тільки тринадцять миль, але нам здавалося, що то було щонайменше сорок миль. Так нам вкучилося їхати! Ну, та й була то їзда! Було дуже зимно. Віяв сильний вітер і замітав снігом. Так курило снігом, що світа Божого не було видно. А як що було видно, то хіба ліс або тут і там небесну блакить. Подекуди сани йшли в затоки, бо дорога не була рівна під снігом. Отак ми їхали на фарму до тата.

І от нараз кажуть тато, що ми вже приїхали “до-дому”. Побачили ми тоді перед собою невеличку хату. Хата була пошита сіном. Входимо до хати — а мама в плач!... А ми, діти, і собі вибухнули плачем — так сумно нам стало. Бо куди ж було цій хатинці, переділеній на дві половинки, рівнятися з нашою гарною хатою у

Старім Краю! Наша хата в Старім Краю була гарненько вибілена вапном. А ця хатинка мала темні стіни з дерева, а шпари поміж колодами з дерева були позатикані мохом...

Стояли ми в хатинці на голій землі та плакали. Ка-жу я до тата: “Тату, я хочу назад додому в Старім Краю. Там буду жити з бабунею...” І тато, щоб мене заститькати, почали успокоювати мене. Обіцяли, що вліті відішлють мене “додому” в Старім Краю...

Ну, але мама мамою — поплакали трошки і зараз взялися до господарки в хаті. Одну лавку посунули під одну стіну, а другу — під другу. Переставили так, як їм було до вподоби, два стільці. Знайшли горщики, миску, ринку. Пригріли на, дивній для нас, залізний печі дещо з привезеної їди, розставили на столику, і сказали нам, що вечера готова. Повечеряли ми. Скоро по вечері почлягали ми спати на ліжках татової роботи.

Другого дня раненько вийшов я надвір — а там снігу вище колін! Дивно стало мамі і нам, дітям, бо ж, коли ми виїздили з дому в Старім Краю, то там вже були перші ознаки весни: сніг таяв в день від'їзду з рідного села. Бачили ми з вікна у вагоні, як в Прусії німецькі селяни вже орали на полі, а в Бельгії, в Антверпені, було вже так тепло, наче вліті. Ну, а тут ще лютувала зима. І знов нам дуже сумно стало, але тато почали потішати нас. Казали, що й тут вже весна почнеться.

Опісля пішли тато в ліс з рушницею, вистрілили кілька раз, і принесли до хати кілька забитих зайців і диких курей. Ми здивувалися і почали випитувати тата, чи можна отак стріляти зайців та диких курей, чи кари за те не буде. Тато усміхнулися та й кажуть: “Ні, тут ніхто за таке не карає. Можна вбивати зайців, диких курей, і ще деяких звірят, без ніякого дозволу”. Ну, і нам якось легше стало. Відчули, що тут, в Канаді, може й легше нам стане жити. І так почалося наше життя в Канаді.

Пройшло так щось два тижні. Спало тоді на мене перше нещастя тут, в новій країні. Я сильно простудився ще в дорозі саньми з Арборгу до Ледвін. А за якийсь час моя недуга звалила мене з ніг. Мусів я лежати в ліжку. І так добіг до кінця березень. Проминув квітень. І я ще не міг піднестися з ліжка.

Аж десь так в половині травня стопився сніг і розлялися води довкруги. Наче озеро окружило хату. Тільки коло самої хати було сухо, бо хата стояла на трошки вищому місці. І знов мама зажурилися. Зажурили їх оті води довкола хати. Кажуть до тата: "Ну, і що то буде? Як ми зможемо жити серед води?" А тато відповідають: "Що ж, пригріє добре сонце, води висохнуть, викорчуємо трохи ліса і будемо мати землю і під город і на збіжжя". Мама похитували головою і чекали, щоб весняні води вступилися.

Одного дня тато розговорилися та й кажуть: "Ми тут вільні. Можемо робити, що хочемо. Тут землі є досить. Не треба буде за межу сваритися. Дров до палива і дерева на будову не треба купувати. Пасовисько є своє. Буде де пастися худобі. Будуть гроші й за дерево з ліса. Будемо в лісі різати дерево на продаж, і будуть з ліса гроші."

Так думав мій тато. Так думали й інші люди, що поселилися в окрузі Гімлі. Думали, що ліс дасть їм прожиток. В Старому Краю бракувало їм і ліса і пасовиська, і землі. А тут пасовисько було, куди глянь, а ліса, що й оком не зміриш. Ну, і всі мали руки охочі до праці. То ж не було причини журитися тим, з чого будемо жити.

Ходять бувало тато по хаті та й кажуть: "Так, так, Канада — то вільний край. Дають тут бесплатно землі та ліса, скільки оком охопиш — аж по сто і шістдесят акрів. То щось таке, наче наших моргів. От треба тільки охочих рук до праці. А мої руки, слава Богу, загартовані до праці й охочі працювати. Трохи притерпимо спочатку, попрацюємо коло корчування де-

рева, виробимо собі добрий шмат землі — хоч кілька моргів, чи то акрів — засімо пшеничкою, і буде свій хліб та городина, і може дешо лишиться і на продаж. Тут нам за кілька років, можливо, буде навіть і дуже добре жити.”

Так тато не раз потішали нас. Та вони не тільки потішали. Тато і справді вірили в те, що говорили нам. І з часом і всі ми, разом з татом, почали вірити, що нам краще тут буде жити.

А як трохи підсохла земля, пішли тато з мамою та з дітьми корчувати ліс на город. Пішов би був і я з ними, якби був здоровий. Отак день за днем корчували вони ліс. А коли вже досить було землі під город, скопали її та засадили. На таку працю пішло щось десять день. Стало нам веселіше, як побачили шматок викорчуваної та засаженої землі. Стало веселіше й тому, що до нас почав приходити в гості вечерами наш найближчий сусід, що жив лише кілька сот кроків від нас, за дорогою. Називався він Абрамський. В неділю, бувало, приходив з жінкою. Часом приходили до нас і його діти. Від таких відвідин сусідських ставало нам веселіше. Минав день за днем, тиждень за тижнем, і з часом почали ми менше думати про Старий Край та менше тужити за рідним селом, а більше зацікавлюватися Канадою.

А я і надалі лежав в ліжку слабий. Якби був десь близько доктор, то, може б, тато повезли були мене й до доктора. Та коли б і близько був десь доктор, то саме тоді було неможливо повезти мене до нього, бо скрізь ще стояло багато весняної води. Заллята водою була й дорога.

Так висох та змарнів був я, що, здавалось, що остався тільки самий кістяк. Правий бік тіла був щось наче спаралізований. Не міг я рухнути ні правою рукою ні правою ногою.

Не було й добрих харчів для відживлення. От, одного разу захотілося мені дуже курячого м'яса, але з

домашніх курей. Ну, а в нас курей ще не було. Не було й де купити. А тут я аж плачу й прошу курячого мяса. Заяче мясо було обридло мені. Не міг і думати про заяче мясо.

Тато й мама раді б були мені й саме небо прихилити, а не то, щоб мяса курячого дістати. Та де ж було взяти його? І от взяли тато рушницю, пішли в ліс і застрілили для мене горобця... Зварили мама отого горобця. Подали мені росолу. І я випив трошки росолу. Всього росолу з горобця не міг я випити... Здавалося, що вже й самі кишки в мені докупи зрослися.

Ну, горобець... Що ж таке горобець?.. В кулаці його скриваєш... А я почав настоювати, щоб мама поділили мясо з того горобця аж на чотири рівні частинки,— щоб кожне з нас, дітей, дістало свою пайку... Не було ради — щоб заспокоїти мене: поділили мама горобця на чотири рівні частинки. Припало на нас, чотирьох дітей, щось наче по цукерку з мяса... Та кожне з нас зіло свою часточку, наче які ласощі...

Прийшлося татові щодня полювати горобців або чорних шпаків. Зо шпаків було трошки більше мяса. Та й росіл був ситніший. І так поволеньки почав я відживати та міцнішати на мясі та росолі з горобців та шпаків. Почало ставати мені трошки легше. Та не міг я ще й надалі хоч би піднестися на ліжку.

Доходило до кінця травня. Починався червень. Стало погідно та тепло. Але хоч як я прислухувався крізь відчинені двері в хаті, то не чув ані щебету соловіїв, ні тужливого голосу зозулі. Не знав я ще, що в Канаді таких пташок нема. Часто чув я голос якоїсь незнайомої мені пташки, що своїм тужливим свистом нібіто казала: “Бідний імігрант, імігрант!...” А якась друга пташка голосно та ніби по-військовому все казала: “А ти, Доцю, сюди ходи!” Та спів цих пташок майже заглушували своїм протяжним рохкотанням тисячі канадійських жабок по млаковинах. У Старім Краю так ба-

гато жаб нема. То ж не чути там і такого галасливого рохкотання жаб навесні, як тут.

Коли ж стало надворі тепло та парно, то загостили до нас в хату і до мене незнайомі досі гості... Їх привіт звучав щось ніби довге та протяжне “дзінь-нь-нь-нь”. Малесенькі були вони, але коли присіли на руку, то я відчув, що наче шпильками хтось мене колов... Сотнями оці маленькі та непрошені гості — комарі — пхалися у відчинені двері хати. Треба було перед ними зачиняти двері, і від хати відганяти їх димом. Наставляли тато або мама купки трави, листя та трісок — ставили так звані окурі — і їдким димом відганяли влізливих комарів від хати.

Увечір доводилося нам викурювати комарів з хати, щоб не докучали вночі. Та всіх викурити було годі. Коли рано вставали, то всім нам руки і лицє були подзвібані комарами. Та поволі мусіли ми привикати і до комарів.

Одного дня тато сказали нам, що йдуть до містечка, що тоді називалося Айслендик Ривер, а тепер називається Ривертон. Коли минуло два дні, то ми почали побоюватися, щоб тато не втопилися де в багницях. Аж третього дня вернулися тато і привели з собою корову. На вид корови ми дуже врадувалися. Ту корову купили тато в ісляндця, що називався Фіні Сігурдсон.

В червні вийшли нам харчі. Все, що було в хаті до їди, вичерпалося. Треба було піти до містечка й купити дешо. То ж встали одного ранку тато й мама дуже рано й сказали нам, що йдуть до “міста” купити муки й ще дечого. Нім відійшли, мама сказали нам, дітям: “Ми вернемося ще сьогодні увечері! То ж ви, діточки, не бійтесь!”

Трохи пізніше сестра Олена вийшла з Іваном і Володком надвір і вони розложили окур. Коли ж подув сильно вітер, то посипав іскрами з окура на нашу низьку, сіном покриту, хату. Сухе сіно на хаті скоро спа-

“Як я врятувався з горіючої хати”

лахнуло. Почала горіти хата. Перестрашенні діти знов повибігали надвір, а про мене забули, що я лежу слабий на ліжку і не можу навіть з ліжка злізти...

Я відразу зрозумів небезпеку. Тяжким напруженням сил я струтив з ліжка ту велику старокраєву подушку, на якій лежав. Подушка впала на землю і тоді я скотився на подушку. Вчіпився я подушки руками і так разом почав котитися до відчинених дверей. Туди було щось тільки три кроки. А вже й тоді почали від огню тріскати шиби у вікнах і починало горіти все, що було в хаті. Та я, наче чудом, так викотився за поріг хати, надвір.

Прибігла сестра Олена і відтягнула мене разом з подушкою далі від огню, в безпечне місце. Саме тоді завалилася стеля в хаті й закрила собою й те місце, де перед кількома хвилинами я ще лежав на ліжку.

Хата вже вся палала, коли прибіг наш сусід Абрамський на допомогу. Вже неможливо було ввійти в хату й врятувати хоч дещо. Все, що мали ми в хаті, згоріло. Згоріли перини, верети, кожухи, вся одежда, скрині, і все інше, що в хаті було. Осталася нам тільки та подушка, на якій я лежав...

Я і надалі лежав на великій подушці, розікритий, і глядів заплаканими очима в синяве небес надо мною. Сиділи коло мене й сестра Олена та братчики Іван та Володимир. Сиділи та тихим голосом схлипували. Плачали за всім, що погоріло, бо ж вже не було ані де спати ані чим накритися. Плачали і з безрадності, бо тата й мами не було вдома.

Наш сусід та його жінка не знали, як нам допомогти. А дальші сусіди навіть і нічого не знали про наше нещастя.

Як смеркалося й почало вечоріти, надійшли тато з мамою з "міста". Ми бачили, що тато щесь висли на плечах в двох мішках. Несли він мішок, мумія з щось в другому мішку. І мама

Обтяжені мішкам

— відповіла тата

ки, нога-за-ногою, бо треба було й від комарів обгантися галузками з листя. Нараз вони побачили, що хати вже нема, а тільки купа попелу та румовища на тім місці, де хата була, і що з того місця вже тільки диміло. Від такого виду мама вибухнули голосним плачем. Плакали та заводили. За мамою вибухнули голосним плачем і ми, діти. Всіх нас огорнула розпушка. Ридали ми, мов божевільні. Та з часом голосний плач притих. Тільки вже схлипували. Опісля настала тиша. Мама успокоїлася й почали розглядатися, чи кого з нас, дітей, не бракує. Побачили, що всі ми є, і почали радіти та Богу дякувати, що хоч ми всі врятувалися. Раділи особливо, що я, хоч слабий та обезвладнений, неначе чудом врятувався із горіючої хати.

Почали нишпорити тато в попелі там, де хата була, і витягнули звідти ринку. А що огонь був і ринка знайшлася, то мама вже скоро готували нам вечерю. Присмажили на ринці принесеної з “міста” солонини, накраяли купованого хліба, і ми вже мали що вечеряти.

По вечері тато з мамою, хоч як були втомлені, нарвали досить велику купу сухої, з минулого року, трави. Досить грубо настелили вони тої трави на землі, позичили кілька коців в сусіди Абрамського, і всі ми мали вже де спати. А я, в додатку, мав і подушку. А що ніч була погідна й тепла, то нам добре спалося. Не спали тільки тато. Вони доглядали окур і стерегли, щоб не запалилося під нами сіно. Отак ми очували надворі кілька ночей, поки тато збудували нам будута покрили її сіном.

Вліті жили ми в буді, а тато ставили нову хату. Нім прийшла осінь, то хата вже була готова. Була то досить велика хата. А коли тато купили дещо найбільше потрібне, то в хаті вже було навіть вигідно. Ну, слава Богу, було вже накриття над головою!

Тоді тато купили ще й пару волів в того самого ісляндця, в якого купили попередньо корову. І так під осінь мали ми вже й свою худобу: корову та пару во-

лів. Сіна для худоби накосили тато самі косою, згромадили і на плечах позносили в стирту.

Восени була вже в нас нова хата, дещо і в хаті та свої воли й корова, та вже не було отих п'ятьсот долярів, що ми привезли з собою з Старого Краю. Розійшлися на всякі видатки. Не мали ми ніякої користі й з нашого городу. Під осінь вдарили нічні приморозки і вся городина змерзла. Сумно нам було без свіжої городини. Та тато нам казали, щоб ми тим не журилися. Казали, що то не кожного року бувають так вчасно приморозки. Рідко котрого року городина й збіжжя змерзають у Канаді.

“Зрештою”, казали тато, “вже незадовго впаде сніг, почнеться зима, підемо в ліс, наріжемо там сухого дерева на паливо, — а воли свої вже є, то запряжемо до саней і будемо возити до “міста” порізане паливо з ліса. Як тут кажуть, будемо возити “корти” на продаж. І так знов роздобудемо грошей і буде за що купити все, що нам потрібне”.

Раділи всі в хаті, що я вже поволеньки почав приходити до здоров'я. Казали тато, що за рік-два з мене вже буде для них велика поміч. “Ну”, говорили, бувало, тато, “попідростають і другі діти, і буде допомага, і добре нам буде тоді жити”.

І ми, діти, раділи, що вже скоро й ми зможемо помогти татові й мамі в роботі.

Вже була пізна осінь і ми от-от сподівалися снігу. До того часу я вже був настільки видужав, що міг і сидіти в ліжку. Ще на початку слабости було мені випало все волосся. А тепер, восени, почала моя голова знов покриватися пушком волосся.

Одного разу тато пішли до містечка купити дечого з харчів. Коли вернулися додому, то ми побачили, що тато не тільки принесли нові припаси харчів, але й дрібні дарунки для нас. Для мене й брата Іванка принесли тато гарні, червоненькі капелюшки. Вбрався Іванко в свій капелюшок і ходить по хаті, наче який па-

ничик. Любується своїм капелюшком. Сподобався червоний капелюшок і мені. Заложив я той капелюшок на голову, мило мені стало, але чомусь нараз і сумно. Сумно мені стало, бо почало здаватися, що вже скоро прийдеться мені покинути отої червоненський капелюшок...

Не памятаю, щоб коли мені попередньо приходила думка, що вже скоро мене слабість заможе і я умру. А тут нараз закрутися в мене сльози в очах і я кажу: "Шкода, тату, що ви купили мені такий гарний капелюх, бо вже скоро умру..."

Від моїх несподіваних і сумних слів в хаті настав неспокій. Усім заблищають сльози в очах. А мама і сестра Олена голосно заплакали. Всім стало сумно, наче б мої слова справді предсказували вже близький мені кінець... То ж почали всі, як тільки могли, потішати мене. Казали, що от я вже можу й сидіти, а за якийсь час то стане мені ще легше, і я зовсім виздоровію.

А я сидів і міцно-міцно притискав до грудей отої прекрасний червоний капелюшок... Так шкода, шкода стало мені покидати отої капелюшок! Та й так мені дуже жити захотілося! Бо ж мав я тепер і добру причину, чому варто було жити... Адже варто жити, коли в тебе є щось гарне — коли ти можеш щодня милуватися та радуватися своїм червоненським капелюшком...

І, дуже можливо, що мясний росіл і мясце з горобців, шпаків та дятлів-довбаків мене скріпили на тілі, а червоний капелюшок додав мені нової охоти до життя. І, так скріплений, я почав ще скоріше видужувати.

Проминуло ще кілька днів. Впав перший сніг. І так почалася зима. Почали люди різати та обтісувати в лісі шпали ("тайзи") під залізничну дорогу і возити їх до містечка. Айслендик Риверу (до Ривертону по-теперішньому), бо розійшлася була вістка, що почнуть будувати

вати залізничу дорогу далі на північ від Гімлі, і що та залізнича дорога дійде до Ривертону.

Возили тато нашими волами оті “тайзи” цілу зиму. Та мало зарібку було їм з того. Все ж таки прохарчувалися ми з того зарібку цілу зиму. Пристарали трохи харчів і на весну та літо. А решту в літі докуповували наборг в С. Торвальдсона в містечку.

Навесні тато ще більше викорчували ліса під гопод та поле. Скопали оте поле й засадили городиною. Пізно в літі багато чоловіків з нашої околиці, і тато з ними, поїхали на роботи при жнивах до заможних фармерів в провінції Саскачеван. За так зароблені гроші дещо для своїх домів покупили, — потрібні “лахи”, як то люди казали.

А з городу знов нам не було ніякої користі. Під осінь все вимерзло на городі, крім так званої сім-літної цибулі, що дуже буйно розрослася. Решта все цілковито вимерзло. Що ж, навкруги тоді були тільки ліси, мочари та багнища, і сонце не могло вліті добре нагрівати землю. В деяких місцях і серед літа можна було в лісі натрапити на лід під мохом...

Було мені на початку 1914-го року вже тринадцять літ. Дитячі роки минулися. Я вже був дужковатим хлопчаком. А що школи ще не було в нашій околиці, то я скрізь вже помогав татові. Ходив я з татом до ліса. Помагав їм підрубувати чи підпилювати дерева. Обрубував з упавших дерев галуззя. А тато обтисували порізані частинки дерева на залізничі шпали - пороги, чи то “тайзи”. Возили їх до містечка Айслендик Ривер три рази тижнево волами. Було нам до того містечка дев'ять миль дороги.

Коли ж прийшло літо, то ми краще познайомилися з нашими сусідами. Серед розмови й товариства сусідів нам почало ставати веселіше. Проминала наша туга за Старим Краєм. Перший сусід, через дорогу від нас, якого я вже згадував, був Абрамський. Пів милі на півднє від нас і трошки далі мешкали Голик, Сто-

рощук, Романович і Кадучок, ще далі з більших сусідів жили Дзядикович, Радковський, Бавнді, Брик, Палкевич, Ратинський і Моспанчук, а ще далі мешкав Стефан Лагодовський. Були сусіди, що жили й трохи далі навколо нас.

Життя стало веселіше, коли ми познайомилися з нашими близькими й дальшими сусідами. Відвідували ми сусідів. Відвідували сусіди і нас в неділю, а в будні дні увечері. Часом згадували Старий Край та ще частіше йшла розмова про те, як кому жилося. Деколи співали. А часом і грали в карти для розривки.

Дальшим нашим сусідом був Дмитро Зіньковський, що жив на фармі три милі на півднє від нас. Був він і нашим місцевим поштарем. Пошта була в його хаті. Його хата була й важним осередком околиці Ледвін, бо Д. Зіньковський був добре освіченою людиною. Вмів він і добре англійську мову, бо ходив до англійської школи в місцевості Сарто, звідки приїхав до Ледвін вже жонатим чоловіком. До нього приходили дооколичні фармері в ріжних справах: прочитати їм по-англійськи написаного листа, чи дати відповідь на такого листа, або виповнити якусь аплікацію. Деколи не мав він часу й на конечно потрібну роботу в себе на фармі, бо один за другим приходили до нього фармері та просили його то написати листа, то прочитати. А він такої вдачі, що всім хотів допомогти. З ним і пріємно було поговорити про всякі справи, бо він завжди багато читав та мав багато досвіду. Умер він у 1955 р., але й надалі живе він в серцях людей околиці Ледвін.

Восени 1914-го року почалося велике безробіття. Не було роботи для робітників по містах. І безробіття примусило робітників виїздити з міста на фарми. На фармах теж не було ще гараздів. Нові поселенці ледве могли вижити на фармах, але все таки якось жили. Приймали вони до себе й робітників з міста, бо робітникам ще гірше тоді було, як їм. Тоді міста ще не давали ніякої допомоги безробітним. Не було тоді по

містах і так званих “суп киченів”, де міг би голодний чоловік хоч зупи безплатно дістати. Отже робітники з міст масово виїздили на фарми. І фармері давали їм в себе притулок.

Деякі фармері в нашій околиці взяли до себе по два безробітних робітників, деякі по кілька. Отакі безробітні йшли разом з фармерами до ліса й помагали їм різати дрова на продаж. Так вони відробляли за харч і мешкання у фармерів.

Ми теж були взяли до себе двох таких безробітних. Були то наші односельчани. Один звався Боднар, а другий Семко Катеринич.

Жили тоді в нашій околиці люди головно на хлібі та заячім мясі. Звичайно, подавали тоді господині на стіл зупу-росіл з заячого мяса і заяче мясо, смажене або варене. В декого було й мясо з лося, чи то з “му-са”, як тут, в Канаді, кажуть.

Рік 1915-ий був щасливий на зайці. Скрізь було повно зайців. Коли йдеш, бувало, лісом, то бачиш увесь час, як зайці перебігають дорогу. Розбігаються зайці то вправо, то вліво, одинцем і по кілька разом. Легко було не раз одним вистрілом з рушниці забити двох або й трьох зайців.

Та з власного досвіду знаю, що були й такі зими, коли мало було зайців. Аж пізніше я довідався, що зайці страшенно скоро розмножуються, коли нема між ними ніякої слабости. З часом було б їх навіть і забагато. Обгризали б кору зо всіх дерев в лісі, і дерева повсихали б... А то як зайці страшенно скоро розмножуються, то прокидаеться серед них якась слабість і вони починають вигибати. Пошесть минеться і тоді знов зайці скоренько розмножуються.

Ну, та, на наше щастя, в році 1915-ім було зайців дуже багато по лісах. Тож було подостатком хоч заячого мяса для фармерів в нашій околиці і для безробітних з “міста”. Зайці всіх нас держали тоді при житті.

А що залізнична дорога з Гімлі до Ривертону (що

попередньо звався Айслендик Ривер) була докінчена, то шпалів, чи то “тайзів”, вже не було потрібно. Треба було різати сухе дерево в лісі на паливо для мішан у Вінніпегу. А тоді найліпшим деревом для опалу уважався модрень, а по-тутешньому “темрак”.

Та “темраку” на нашій фармі вже не було. Треба було підшукувати сухого “темраку” десь трохи далі від дому. Таке місце, де було багато сухого “темраку”, тато знайшли яких шість миль на північний-захід від містечка Ривертону, на шкільній землі. Збудували там буду-хатинку й замешкали там з двома робітниками, що були в нас. На тій землі було багато й інших таких лісових буд, по яких жили дооколичні фармері з своїми робітниками і різали на продаж сухий “темрак”.

Порізаний на ковбки сухий “темрак” возили фармері на санях волами. Хід волів був такий, що за годину проходили яких дві або дві й пів милі. Волами возили порізане опалове дерево і тато. Платили в містечку по два доляри за “корд” дерева темракового. За такі гроші, за два доляри, можливо було тоді купити в містечку 98-фунтовий мішок пшеничної муки найнижчого ґатунку — так званого “фор-ексу”, з якого виходив білій, але трошки ґіркавий, хліб. Хто віз таку муку додому, то ставив на санях мішок з мукою так, щоб було назвою — XXXX — вспід. Бо ж якось трошки стидно було купувати найнижчий рід муки... А хто спромігся на ліпший рід муки — на мішок так званої “Файв Ровзес” або “Робін Гуд” — то ставив на санях мішок назвою вгору, так, щоб всі люди бачили...

Головна частина заробітку за дерево йшла на муку, бо от в нас, наприклад, миналося тижнево по однім 98-фунтовім мішку муки. Муки так багато миналося, бо було дуже мало бараболь. А іншої городини і зовсім не було. Треба було купити і цукру та чаю. Знашувалася й одежа, то треба було купити дещо з одежі. То ж решта заробітку йшла от на таке, як: робітничі штані з фартушком — так звані “обергози” (“Овералс” по-

англійськи), на светри, “джекети”, рукавиці, на так звані “магуси” на ноги, і на таке подібне.

А крім того тато складали по трошки грошей, щоб на весні дати робітникам, хоч на дорогу. Коли на весні відходили від нас ті два робітники, що перебували в нас, то тато дали їм двадцять-п'ять долярів. А в тих часах була то значна сума грошей.

Отак нам при роботі в лісі проминула зима.

В літі 1915-го року жилося нам на фармі вже трохи легше, як попереднього літа, бо були в нас припаси харчів та деякої одежі, які ми придбали взимі. Зародило дещо й на городі. Коли прийшла осінь того року, то безробітні з міста вже не вернулися на фарми. Вліті заробили трохи грошей при всяких роботах і з того могли вже жити і в місті в зимі.

Коли настала зима, то вже або я різав в лісі дрова, а тато возили до містечка, або тато різали, а я возвив. І так ми заробляли собі всяких припасів для дому: харчі й одежду. При такій роботі проминула нам зима.

В літі 1916-го року все нам гарно зародило на городі й на нашім шматку поля. Було подостатком барбаль і городини.

Пізно восени 1916-го року тато пішли до своєї лісової буди з моїм братом Іваном, що вже підріс і міг помагати їм. Мені було тоді пятнадцять років і я вже поводився, наче дорослий робітник.

Один з наших крамарів у містечку Ривертоні, що називався С. Торвальдсон, занимався і другим підприємством. Наймав робітників, щоб різали для його трачки дерево в лісі. Зголошувалося до нього до роботи багато дорослих місцевих робітників-фармерів й отаких хлопців-підростків, як я. Зголосився до нього і я, разом з іншими хлопцями. Декого з отих хлопців і досі памятаю. От запамятав таких: Іван Біб, Петро Бойко, С. Сторощук, Куцик і Т. Абрамський.

Пішов я разом з ними до Торвальдсона. А що я

був трохи молодший і менший від інших хлопців, то ставав навшпиньки, щоб вищим виглядати. Треба було хоч трошки хитрувати... Стояв я навшпиньки і перед самим Торвальдсоном, коли питав його, чи не міг би він і мене записати до себе на роботу в лісі. Та він без вагання сказав, що візьме й записав і мене між своїх робітників. Тим я дуже врадувався.

Забрав тоді нас, свіжо вписаних робітників, п. Торвальдсон до місцевого готелю, якого властителем у тому часі був п. Рокет. В готелі ми перебували два дні. Спали ми там і їли нарахунок роботи. Третього дня відвезено нас щось девять миль на північ від містечка, де п. Торвальдсон мав велике приміщення для своїх лісових робітників. Хати для робітників там були збудовані добре. Були вигідні й тепло в них було.

Всі ми, молоді хлопці, не дуже то спочатку були вправними при стинанню високих дерев, що в трачці різали їх на дошки, бруси та інший будівельний матеріал. Дерева треба було вміло підрубати, а потому пилую підрізати, щоб падали вони вже на прочищені прогалини в лісі. Потім ті дерева обчищували з галуззя й пилами розрізували на кілька досить довгих колод. А ще інші робітники вивозили кіньми вже готові колоди з ліса.

Та хоч ми ще не мали вправи до такої лісової роботи, то скоро навчилися, бо мали ми дуже доброго наставника. Був він ісландського роду, називався п. Отлефсон. Гарно він відносився до всіх робітників. А до нас, хлопців-підростків, ставився наче рідний тато. Лагідно поучав, як і що треба було робити. А ми радо й скоро всього вчилися. Ми всі любили п. Отлефсона і хотіли йому прислужитися. Він не раз вдоволено підсміхався, попліскував нас по плечах і казав, що йому сподобалася наша робота.

Харчували нас там в лісі дуже добре. Харчів було подостатком. Було з чого й вибрati. Їли, що хотів. Платили нам за роботу по долярові й десять цен-

тів денно. А це була дуже добра платня в тому часі. За зиму заробив я \$76.

Ставився дуже гарно й вирозуміло до людей і наш роботодавець — п. Торвальдсон. Свейн Торвальдсон взагалі відограв важну роль при розбудові містечка й околиці Ривертон. Мав він тоді в містечку найбільшу крамницю мішаних товарів. Можна було в нього купити харчових продуктів, всякого роду одежду і всяке знаряддя, що було потрібне на фармі. А що майже всі люди в околиці були ще бідні, то п. Торвальдсон давав їм на борг — на сплату в зимі.

Та й старався п. Торвальдсон і вліті декого примістти на роботу, в своїй трачці, що була таки в самім містечку, щоб заробив собі хоч трохи грошей. Був він якийсь час і війтом, чи то “рівом”, в нашему муніципалі Арборг - Біфрост. І хоч мало тоді було грошей в муніципальній касі з податків, то п. Торвальдсон старався, щоб і ті гроші були якнайсправедливіше розподілені на найбільш конечні місцеві потреби. Старався, щоб і не обтяжувати нових та бідних поселенців податками. Взагалі розумів він добре положення і своїх краянів-ісландців і поселенців іншого походження: українців, поляків та англійців.

Коли я під весну вернувся з роботи в лісі додому і приніс з собою сімдесят і шість долярів, то всі дома дуже врадувалися і моїм поворотом до дому і тим, що я заробив. Дав я зароблені гроші татові, а тато з тими грішми знов пішли до того самого ісландця, Фіна Сігурдсона, в якого попередньо купили корову й пару волів, і купили в нього ще одну корову. Дома всі врадувалися тою коровою. Називалася вона Редда. За кілька тижнів вродила вона двоє теляток-близняток. А тато кажутъ: “От Редда принесла Августові гарний дарунок на доробок”.

Дома побув я тоді кілька тижнів. Помагав корчувати ліс та поширювати наш шматок поля. А тато дістали були тоді роботу при прорубуванню та ставленню

Працюю лісорубом

широких доріг поміж фармами. І від прорубаних широких доріг в лісах і від того, що в кожного фармера вже було трохи виробленого поля, почало наче розвиднитися, ясніше ставати на фармах.

Близько коло нас дороги вже були прорубані в лісах. Робили тоді дороги яких п'ять миль на північ від нас. Татові було задалеко приходити що вечера додому, то вони перебували в одних людей, де жило в одній хаті дві молоді родини.

Мама мене посилали що кілька днів з харчами для тата. Одного разу мама наважилися приготувати щось надзвичайно лакоме для тата. Хотіли зварити борщу. Ale ж як звариш борщ, як буряки з минулого літа вже давно минулися, а на городі все тільки почало рости? Та мама тим не журилися. Вони знали, що на весні, коли ще нема на городі молоденьких бурячків, варять жінки досить добрий борщ з лободи та щавелю в Старім Краю.

Нарвали мама поміж бурянаами досить лободи та щавелю, дрібненько покришили в горнець, наляяли води, поставили на кухню та почали варити. А коли той "борщ" почав вже кипіти, вкинули трохи солі, додали ще якогось кухонного коріння, і заправили все те сметаною. I так зварили навіть і дуже смачний борщ.

Перелляли мама отої борщ у досить високу бляшанку з дротяною ручкою і тісно прикрили бляшаною накривкою. Поставили в мішечок пару бохонців хліба та кілька кусків сала, завинула в папірець трошки сира, і вже все було готове для тата на кілька днів.

Взяв я бляшанку за ручку в одну руку, а мішечок з хлібом та салом в другу, і пустився в дорогу. Лежало передо мною яких п'ять миль дороги, бо ми жили недалеко на північ від Ледвин, а тато працювали коло дороги в місцевості Шорнклиф.

А що дві милі й пів від нас на північ жила знайома молода родина Мандриків, то я кожний раз, коли переходив туди, то вступав до дому тої родини. Всту-

пив і тоді, коли ніс в бляшанці борщ. Вступив я до хати і бачу, що молода господиня слаба й лежить на ліжку. А коло неї було двоє невеличкіх дітей. Якось жаль мені стало на такий вид, і я вляв з своєї величенької бляшанки в мисочки для дітей і для їх слабої мами борщу та подав їм кілька грінок хліба. Всі вони їли той борщ як великі присмаки. А хора молода жінка їла борщ і казала, що вже давно не їла такого смачного борщу. То була собі милої, лагідної та добротливої вдачі молода жінка. Говорила вона про всячину і про свою недугу. Приємно було й мені поговорити з нею. Вона й діточки її гляділи на мене дуже вдячними очима за те, що я, хоч ще дуже молодий, здогадувався вділити і їм доброго, маминого борщику. Трохи відпочавши, я пішов в дальшу дорогу.

За якийсь час я дійшов до тої хати, де тато перебували під час роботи коло дороги понад два тижні. В тій хаті жили дві молоді родини, що приїхали до Канади трохи пізніше від нас. Одна молода родина мала два хлопчики. А друга, на прізвище Уруські, мала донечку Олю.

Коли я ввійшов до хати, то молоді жінки почали мене жартуючи випитувати, як там в нас дома і що я цей раз приніс татові з харчів. Коли ж я згадав, що приніс бляшанку борщу татові, то вони дуже здивувалися тим і почали випитувати, з чого то мама так вчасно на весні, коли ще нема молоденьких бурячків у городі, зварила борщу. Кажуть: “А можемо ми покушати?”

І я подав молодим жінкам бляшанку з борщем. А вони, що давно вже не їли борщу, як закусали отої щавлевий борщ, то підливають його собі в мисочки, ідять та приговорюють, що давно вже не їли такого смачного борщу. Гляджу я у бляшанку, а там вже мало що того борщу осталося. Побачили жінки мій занепокоєний погляд. Підсміхаються, а одна з них каже: “Ет, не журися, Августуню, що мало борщу лишилося та-

тові. Для тата ми чогось інакшого зваримо. А вмієш ти добре стріляти з рушниці?"

"Вмію", відповідаю я, "і то ще як!"

"Добре," каже молода жінка, "от на тобі рушницею, піди в ліс і застріль для нас зайця. Але добре ціляй, бо нам тільки одна патрона лишилася."

"О, я напевно поцілю в зайця," кажу я. Взяв рушницю й патрону і пішов у ліс. Не довго прийшлося шукати зайця. Побачив одного, добре прицілився, вистрілив, і заяць тільки простягнувся. Приніс я того зайця до хати і жінки взялися зараз таки приготувати його до варива. І вже скоро опісля варився заяць. А коли вариться заяць, то, значить, буде подостатком і зупирросолу і мясо буде на вечерю..."

Вариться отой заяць, а я сиджу та й думаю собі: "От які ще бідні ці люди! В нас, слава Богу, дома є вже таки що їсти. Є і деякі припаси харчів. А ці бідні люди, що тільки поселилися на фармі, ще нічого не мають. От з дня на день жиуть, як і ми колись то в початках жили, тільки на заячім мясі та на хлібі." І та-кий то жаль зробився мені до тих молодих жінок і їх діточок. З глибоким співчуттям глядів я на двох маленьких хлопчиків і на Олю, що мала на собі біленьку сукенку, які докінчували їсти борщ з своїх мисочок. Останки вичерпували, носили його ложечками до рота та по трохи й розливали на свою одежду. Неначе тепер бачу, як маленька Оля їла і несміло гляділа вдячними оченятами на мене.

Посидів я там ще трошки і вирушив в дорогу додому. Йду до дому та все мені вертиться на думці: "Ну, а коли мама спитають мене про борщ, що я їм скажу? А може не спитають. Добре було б, щоб мене не питали, бо тяжко було б розказувати, що сталося з борщем, а неправди не хотів би я сказати." З такими думками дійшов я й додому.

На щастя, мама нічого мене не питалися про борщ і я ліг увечір спокійно спати. Ще довго лежав я з від-

критими очима. А коли навіть і закрив очі, то бачив перед собою: то слабу молоду жінку, то багнисту дорогу, то бідненькі хати попри дорогу. Жаль мені було отих людей, що ще тільки осілися на фармі і ще нічого не мали. А ми, що осілися на фармі вже тому чотири роки й наші сусіди мали вже по кілька акрів виробленої землі. Мали вже подостатком городини, барabolъ. Родилося нам вже й трохи збіжжя. А в кого були жорна, то мололи своє вже зерно й мали навіть і свою муку. В нас і в кожного з наших сусідів було вже і по кілька штук худоби, одна або й дві свині, по кільканадцять курок. Декотрі наші сусідки носили вже й яйця на продаж літною порою до місцевих крамниць. В декого з наших сусідів і мясо своє вже майже не переводилося. В декого було вже й що випити в свята: напитки з вимочених довгий час в слойках диких вишеньок або черемхи, або й з калини. Ну, ба, був вже в нашій околиці і свій музика — на імя Володко Лагодовський. Часом сходилися молоді люди вже й на танці, де грав на скрипці Лагодовський. Лагодовському допомагав один молодий чоловік і бубном. Танцювати вчили нас, молодих хлопців і дівчат, молоді дооколичні жінки, що навчилися добре танцювати ще в Старім Краю. Ну, танцювали ми, співали, і наше життя на фармах стало веселішим.

Було багато веселощів та сміху, як коли ми зійшлися вчитися танцювати. А до танців я мав охоту. Скоро міг навчитися нового танцю. Пригадую, що вчили нас молоді жінки танцювати і старокраєвого танцю, що називається “Чабан”. Скоро я навчився танцювати й отого “Чабана”. Став я надто певним про своє знання танцювати “Чабана”. А підчас того танцю і час до часу треба притупувати. От, одного вечора пустився я в танець. Танцюю та притупую в тих місцях, де треба. Я танцюю, а та жінка, що танцює зо мною, весело підсміхається, що з мене вийшов отакий танцюрист першої кляси.

Скортіло мене ще й показатися своїм знанням перед людьми. І саме тоді, коли тупнув я з цілої сили, то та жінка, що танцювала зо мною, то таки відразу зверещала з болю і відразу присіла. І так мені тоді стидно стало. Стало і жаль жінки, якій я мало не розтоптив ногу... Почав я зараз перепрошувати її. І який же я був радий, коли та сама молода жінка усміхнулася до мене, хоч і не могла вже знов танцювати того вечора. А ще більше радів я, коли знов пішла вона зо мною танцювати вже наступного вечора з танцями в одного з наших сусідів. І часто вона танцювала зо мною, бо, як казала, я добре танцював. Та, зрештою, в мене ще й тепер бодай такт вибивають ноги — отак сидячи —, як почую добру та жваву музику до танцю, особливо як грають щось такого з танців, що відоме мені добре ще з тих давніх часів, коли я ще тільки вчився танцювати...

Та хоч і веселіше стало тоді жити на фармах, то я не хотів вже оставатися без заробітку. В зимі я заробив трохи грошей. То дало мені заохоту. І тепер я знов хотів стати десь до роботи. А під кінець травня то я ще більше набрав охоти та відваги і сказав дома: “Я хочу поїхати до Вінніпегу на роботу. А там вже побачу, що зможу робити.”

Мама й тато не ставили мені перешкоди. Тато сказали: “То йди, сину, до Вінніпегу. Там, може, яку добру роботу дістанеш. Може, чого доброго там навчишся. Пізнаєш світ. А будь певний, що як будеш охочий до роботи і послушний, то скрізь тобі буде добре.”

Мама поставили мені у валізку пару чистих сорочок і ще дещо з одежі та зготували мені дещо на перекуску в дорозі. Попрощався я з всіми, взяв валізку в руку і скоро вийшов з хати, бо всі, крім тата, плачали в хаті; і мені сльози блищалися в очах.

З дому, з Ледвин, йшов я пішки до Ривертону. В Ривертоні знов я одне місце, де ми звичайно ночували, коли було треба. Пішов я і тепер до хати робітників, що працювали на залізничній дорозі. Там я, разом зі за-

лізничими робітниками, переночував. А раненько другого дня сів на поїзд і поїхав до Вінніпегу.

Зліз я з поїзду у Вінніпегу, зайдов до залізничного двірця і бачу, що все то якесь нове там. Я зрозумів, що від того часу, як ми приїхали до Канади, то побудовано новий залізничний двірець. І цей новий залізничний двірець виглядав мені чимось надзвичайним. Такої краси я ще не бачив. Сидів я довго на лавці в двірці та любувався його красою. Сидів і думав, що мені дальше робити. Думав, як собі раду дати в місті, як за роботою пошукати. Журило мене ї те, що по-англійськи знав я тільки кілька слів, яких навчився в зимі при роботі. Отже почав я розглядатися на інших людей, що теж сиділи там. І от побачив я на другій лавці від себе старшого чоловіка, якому було мабуть яких шістдесят літ. З вигляду пізнавав я, що він українець.

Підступив я до того старшого чоловіка та й запитав його, чи він говорить по-українськи. “Та я, синку, інакше й ніколи не говорив, а тільки по-нашому, по-українськи. Англійську мову дуже слабко розумію. А звідки ти приїхав?”

Кажу я до нього: “Приїхав я з фарми, з Ривертону. Роботи шукаю.”

“Тим ти, синку, не журися. Робота знайдеться. Є тепер багато всяких робіт, бо багато робітників вступило до війська і тепер на війні. То беруть тепер до роботи отаких старших чоловіків, як я, і таких хлопчиків, як ти. От і я іду тепер до роботи на залізничній дорозі, на “екстра генъ”, як тут кажуть. Як хочеш, то їдь зо мною. Я знаю добре “формана” на “екстра генъ-гу”, скажу йому добре слово про тебе, то він тебе напевно до роботи візьме. Як будеш триматися мене ї пильнувати роботи, то за літо заробиш багато грошей.”

Врадувався я тим, що сказав мені старий та лагідної вдачі чоловік. “Ну, а тепер, синку, ходім на обід.” І повів він мене з собою до одної близької харчівні — до “бордіньг гавзу”, як він мені казав. Там замовив він

для нас обидвох студенцю. Подали нам багато студен-
цю, і то смачного. Добре ми найшлися. І за обід запла-
тили ми тільки по десять центів. В тім самім домі ми
їй повечеряли і за вечерю заплатили тільки по десять
центів. На ніч зайшли ми до великого будинку, що був
через дорогу від Сіпіарського залізничного двірця. Там,
на другому поверсі, була величезна кімната, в якій було
около шістдесять ліжок на одну особу. Застали ми там
багато людей на ліжках. Примістилися і ми на двох
ліжках і переспали там ніч. За нічліг заплатили ми по
п'ятнадцять центів.

Ще нім ми полягали були спати попереднього ве-
чора, старенький чоловік запитався мене, чи маю я
які гроші при собі. Я сказав йому, що мав чотирнад-
цять долярів. І він мені порадив, щоб я ті гроші за па-
зуху собі поставив для безпеки, бо ж може мене хтось
ограбувати вночі. І так ті гроші не пропали. Знайшов
я їх в себе в пазусі, коли встав.

По сніданку старий чоловік повів мене в місто. Во-
див мене скрізь і розказував, що знав про всякі місця
у Вінніпегу. Цілий час називав мене сином той добрий
чоловік.

Того самого дня пополудні я здибався з одним зна-
йомим чоловіком, що перебував в нас на фармах в зимі.
Коли довідався він, що я роботи шукаю, то сказав, що
потрібно в Роял Александра готелю такого хлопця, як
я. Цей знайомий дав мені таку пораду: “Як станеш до
роботи тут, в готелю, то і трохи грошей заробиш і чо-
гось доброго навчишся. А коли пойдеш на роботу на
залізничній дорозі, на “екстра генъг”, то, може, більше
заробиш, але майже нічого не навчишся.”

Відчував я, що знайомий чоловік добре мені радив,
але й жаль мені було розлучитися з тим стареньким
чоловіком, що запрошував мене їхати з ним до праці
на залізничній дорозі. Подумав я, подумав, і стало мені
ясно, що таки ліпше лишитися мені в місті. То ж по-
яснив я старенькому чоловікові, що вийде мені ліпше,

як стану до роботи в місті, і подякував йому за його доброту до мене.

Завів мене знайомий робітник до Роял Александра готелю і там приймили мене до роботи в кухні за помічника. Роботу свою почав я в готелю другого дня. Застав я в кухні дві дівчини, що мили начиння. А мені сказав готелевий наставник, що я маю чистити ножі, виделці та ложки, і то так, щоб аж блищалися. Сказав мені “бас”, що маю робити і відійшов. Стояв я і не знат, як то мені братися до нової роботи. А дівчата щось шептали між собою і поглипували на мене нібито якось невдоволено, з-під лоба. Відтак одна з них каже до мене: “Ду ю спік Інгліш?” А я відповідаю: “Е літл біт.”

Тоді дівчина щось швидко заговорила до мене. Та я її добре не розумів. Відповідав їй, але дуже ломаною англійською мовою. Тоді заговорила вона до мене по-українськи. Від того я дуже врадувався.

Довідався я від тих дівчат в кухні в Роял Александра готелю, що вони обидві українського роду, з фармів у Саскачевані. Низька чорнява дівчина називалася Анна, а білява й висока — Марія. Обидві вони вже тушеши були. Ходили на фармах і до школи, то ж вміли добре говорити й по-англійськи.

Поговорили трошки дівчата до мене і ми знов взялися до роботи: я чистити ножі, виделці та ложки, а дівчата — мити начиння. Був я вбраний у білу кухонну блюзу при роботі, але та біленька блюза дуже не сходилася з моїми протертими робітничими штанами та тяжкими фармерськими черевиками... Мабуть тому дівчата ще й надалі поглипували на мене якось невдоволено. На обід пішли ми в пивницю, де була гарна їадальня для всіх тих, що працювали в готелю. По обіді працювали знайомі дівчата і я в кухні до третьої години. А по третій могли ми собі йти на відпочинок чи до міста аж до шостої.

Саме перед третьою годиною Ганя й Марія щось

пошептали між собою, поглипуючи на мене. Та й було на що поглипувати! Стояв я перед ними при роботі у великих та тяжких черевиках фармерських, в робітничих штанах-“oberгазах”, з не дуже то вимитим лицем, та з волоссям, що, як то кажуть, вже давно аж просилося, щоб його підстригти...

Саме тоді, нім відійшли дівчата на відпочинок, підступили до мене й запиталися, чи маю я які гроші. На такий запит зразу кров мені вдарила до голови. Подумав я собі: “І які ж це дівчата, що отак відважно питаютися мене, чи я маю гроші?...” Але по швидкій надумі охолод я і спокійно сказав: “Маю ще при собі дванадцять долярів.”

“Добре, що маєш ще трохи грошей при собі,” сказала Ганя. “Ходи з нами до крамниці. Там ми тобі порадимо, що треба тобі купити з одежі, бо ж тут треба ходити в досить гарній одежі.”

Зайшов я з дівчатами до одної близької крамниці, що зараз таки за вулицею від готелю і вони там мені сказали, що треба купити. Помогли мені дівчата вибрати пристойний одяг, дві білі сорочки, чорні святкові штани, черевики, і капелюх. За те все належалось крамареві щось двадцять п'ять долярів, а що в мене було тільки дванадцять долярів, то решту грошей доложили дівчата. Я вбрався в нове убрання ще таки в крамниці, за перегородкою. Завели мене тоді дівчата ще до стрижія, чи то “барбера”, як вони мені казали. А коли стрижій підстриг мені гарно волося та при тім і вимив мені лице, то я вже таки зовсім до міщан подобав ...

Побачили мене дівчата — вже підстриженого, вимитого та убраного в нове убрання, то засміялися весело, і каже Марійка до Гані: “Ефтер ол, гі лукс нот ту бед.” А я вже розумів англійську мову настільки, що зрозумів, що то була похвала. Від того і я теж щасливо усміхнувся.

В новім убранню почав я почуватися краще та пев-

Перший раз в “міському” убрannі

ніше. І весело жилося мені при роботі в кухні в Роял Александра готелю, в товаристві отих двох веселих дівчат. Почав я поволи привикати й до міського життя. А в товаристві інших людей, що мали вже міську огладу, набираючи міщанської оглади і я. Вже скоро вмів і гарно вбиратися, і краще поводитися в товаристві людей. Підучився й англійської мови. То ж стало мені й легше порозуміватися з обслугою в готелю та з іншими людьми.

Коли ж дістав я свою першу заплату за роботу в готелю, то відразу віддав я з того дівчатам ті гроші, що вони доложили на заплату за мое убрання.

Робота в готелю була легка. Любив я й міщанське життя. Та що далі то все мені тужніше ставало за домом. А вкінці так мене охопила туга за домом, що я не витримав і покинув свою роботу по чотирьох місяцях і поїхав додому.

Приїхав я додому. І як приємно мені було знов бути разом з татом, мамою, сестрою, і меншими братами. Випитували мене всі, як жилося мені в місті, що робив, що їв, де спав. Випитували мене й про саме місто Вінніпег, і я розказував все, що знав про місто.

Проминув мені серед мілих розмов дома тиждень. А тоді неначе відкрилися мені очі, і побачив я фарми та наше життя на фармі вже очима міщанина — того, що у Вінніпегу жив чотири місяці, і то в однім із найкращих готелів міста. І наша хата тепер мені виглядала дуже бідненькою... Бо куди ж їй рівнятися з Роял Александра готелем! І всі інші будинки дуже нужденними мені виглядали. Сумно мені стало й від того, що жили ми серед багниць та мочарів. А коли розказали мені тато, як то в літі в однім із багниць в нашій околиці жінка фармера Томка Нісовика, з місцевості Окно, втопилася, то ще сумніше стало. Казали тато: “От, їхав возом Нісовик з своєю жінкою, зачепило колесо за пеньок, воли шарпнули вперед, і віз перевернувся в багнюку, що була при самій дорозі. Самий Нісовик ско-

чив якось набік, як віз перевертався, а жінку прикрив віз в багнюці, що став колесами вгору... Пробував бідний Нісовик сам піднести віз, та не міг. Побіг він до найближчого фармера, та коли він вернувся з людьми на допомогу і вони відвернули віз з багнюки, то жінка його вже була нежива. Втопилася в багнюці, царство її небесне!" А я подумав собі: "Що ж, може ще на біду трапитися отаке нещастя і з татом або мамою серед отих багниць та мочарів..." Бо ж води тоді з мочарів та багниць не були ще поспускані.

Серед сумних думок про бідування наше фармерське пробув я тоді дома ще кілька тижнів. Помагав татові й мамі при всякій роботі. А коли позимніло восени, то я знов попрощався з домом і поїхав на роботу в лісі, де стинали дерево для трачки. Хоч і тяжка то була праця в лісі, то я любив там працювати. Любив я жити серед вічно-зелених соснових, ялинових та "темракових" лісів. Глядиш вгору — синє небо над тобою. Глядиш вбоки — скрізь темно-зелені стіни шпилькових дерев. А глянеш під ноги — то бачиш, що стоїш на білесенькому снігу. Добре годували в лісі. Та й досить добре платили. То ж привіз я з лісової роботи під весну додому й значну суму зароблених грошей.

Отак застала мене дома весна 1917-го року.

Побув я дома кілька тижнів. І от надходив час їхати на літні роботи. Збиралися сусідські хлопці їхати на роботу, збирався і я. Їхали тепер разом зо мною до Вінніпегу такі сусідські хлопці, як от: Володко Лагодовський і Василь Моспанчук. Приїхали ми до Вінніпегу і там разом записалися на роботу на залізничній дорозі в Онтеріо, на так званий "екстра геник".

Та не записалися ми на "екстра геник" відразу. Коли приїхали ми до Вінніпегу, то в кожного з нас було трохи грошенят в кишені. А були ми всі три ще дуже молоді — всі три однолітці. Було нам по шістнадцять і пів року. Молода кров ще в нас кипіла. Кортіло скрізь заглянути, все бачити. А де пішли, чи то до театру,

чи до ресторану, чи подивитися на які витрішки, то скрізь треба було платити. І за яких пять день всі грошенята з наших кишень розкотилися. От аж тоді змушені ми були записатися на роботу. А коли записалися, то не було вже за що і хліба та дечого на дорогу купити...

От яке то буває: був попереднього року у Вінніпегу сам, то грошей не розпускати. А тепер приїхав у товаристві і скоро розпустив на всякі витрішки всі гроші, що мав коло себе.

Сіли ми в поїзд десь так під вечір, вже без вечері. І от почалася наша далека подорож на схід, до одної місцевості десь близько Кокрейн. Ну, ідемо ніч. Настав ранок, проминув день, настав вечір. А ми все ще ідемо. Ідемо в голоді. Їхали з нами й інші робітники, що мали що їсти. Їдять вони, а нам тільки слинка цілий час підходить... Здавалося, що зів би був я тоді, як то кажуть, коня з копитами... Бачить один старший робітник, що ми ідемо в голоді, та й каже до нас: "Маю я, хлопці, подостатком хліба й ковбаси. От беріть, що маю, і іджте на здоровя." Від того зрадів я. Та Володко Лагодовський каже: "Дуже вам красно дякуємо. Ми не голодні." Слова Володка просто мене приголомшили, бо ж я так дуже їсти хотів!... Шепнув я до Володка: "І чи ж треба тобі бути таким скромним? Та ж я мало що не вмираю з голоду..." Та вже було запізно. Треба було й надалі їхати в голоді...

Приїхали ми на місце, на "екстра геник", аж третього дня під вечір. Позлазили з поїзду голодні, як вовки. Пішли до кухаря й попросили, щоб дав нам щось зісти. А що обід ще був не готовий, то кухар сказав, щоб ми собі брали, що хочемо з комори. Знайшли ми там цілу купу тоненьких сирових ковбасок, що то їх тут називають "вінерс". Знайшли багато сушених сливок і пачки сухарців-біскетів. Присіли ми та їли, що попало в руки. Їли сирові вуджені ковбаски, а закусу-

вали біскетами. А відтак ще поласували сушеними сливками.

Посідали ми на траву та й чекаємо, бо не було ще прилагодженого місця по мешканських вагонах для робітників. А десь так за годину чи що так почало боліти нас у шлунку, що ми з болю аж качалися по траві. Приморені шлунки відмовилися послуху. Не могли пепретравити оту всячину, що ми напхали в себе. Здули нас шлункові гази і нас почали, як то кажуть, кольки колоти...

Та за якийсь час стало легше, переспали ми ніч у робітничих вагонах, і рано другого дня стали до роботи. Заставили нас прочищувати ті рови, що то є по обох боках залізничої дороги, щоб охороняти залізницу дорогу від затоплення в часі весняних вод та в часі злив. Прочищували ми рови, очищували бокові обвали та викидали з ровів всяку непотріб. Деколи ми тиждень-два направляли саму залізничну дорогу. На місце надгнилих шпалів-“тайзів” закладали під шини нові шпали. Деколи трохи вище підносили залізничну дорогу та підсипали її піском і шутром. Ну, взагалі всяка була робота. Нашу валку вагонів перетягали з місця на місце, де тільки потрібно було направити залізничну дорогу. На однім місці звичайно нас держали тиждень-два й перевозили в інше місце. Робота була не тяжка, ріжнородна. А що добрий нам давали харч і платили досить добре, то ми були вдоволені. Коли ж десь так проминуло яких два й пів місяця, то привезли нас в одно місце десь коло Грейгем дивізії й сказали, що будемо там щонайменше яких три тижні.

Поробили ми в тім місці щось тиждень. В неділю відійшли ми від вагона трохи вдалеки й почали розмовляти, лежачи в траві. Каже Володко Лагодовський до мене й до Василя Моспанчука: “От, нераз ми бачимо, як попри нас переїздять пасажирові поїзди. Звичайно при кінці поїзду є вагон для таких панів, що то на прогульку йдуть. Називають їх туристами. Йдуть вони собі

на яких два-три тижні на відпочинок та щоб надивитися на гарні краєвиди: на озера, окруженні зеленими лісами, на гарні ріки, на високі водопади, і таке інше. Кажу вам, хлопці, що ѿ найбільші люди, і найбільше вчені їдуть що літа на такі прогулки. Ну, і чому б нам не поїхати на таку прогулку?"

Я дуже почав сміятися. "Ну, але в нас нема подостатком грошей на таку прогулку," кажу я.

"Та нам грошей на вакації ѹ прогулку не потрібно," каже Володко. "І тут недалеко є гарні краєвиди, озера, ріки, водопади. Є й місцевості, де індіяни живуть. От нам тільки вакації собі треба взяти."

"То добра думка," каже Василь Моспанчук. "А де будемо ночувати?"

"Що ж, ночувати будемо таки тут у вагоні, бо ж ми роботи не покидаємо, а тільки на два тижні візьмемо собі вакації," відповідає спокійно Володко.

Другого дня зранку інші робітники пішли до роботи, а ми всі три пішли до містечка, що було від наших вагонів яких чверть милі. Там ми здибали одного місцевого чоловіка, що мав досить великий човен. Попали ми випитувати того чоловіка, чи де поблизу є гарні озера чи ріки, бо ми взяли собі вакації ѹ хотіли би оглянути все, що було гарного в тій околиці.

Каже до нас той чоловік: "Тут справді є що побачити, хлопці. Є гарні озера поблизу, де можна рибу ловити. Чверть милі звідси є ріка. А тою рікою можна заплисти човном до місця, де живуть індіяни. Тільки три милі до індіян. Та треба туди плисти проти води, проти течії ріки. Можете вживати моого човна."

Ми були дуже раді, що отої говірливий та добрий місцевий чоловік дозволив нам вживати його човен. Подякували ми за його ласку і сказали, що нам його човен придасться.

Відійшли ми набік і порадилися, що нам далі робити. А Володко Лагодовський каже: "Що ж, попливім до індіян. Є індіяни і коло Ривертону, але ці індіяни

тут інакші. Подивимося, як вони живуть, що роблять, що їдять, та й може й нам між ними веселіше стане.”

“Добре,” кажу я, “ідьмо до індіян.”

“Та й я тої думки, що добре би було нам поїхати до індіян,” сказав Василь Моспанчук.

Зайшли ми до місцевої крамниці і там накупили такого, що індіяни люблять: цукерків, тютюну, цигареток і грубих цигарів. І з такими припасами ми знов вернулися до знайомого чоловіка і попросили, щоб він показав нам, куди йти до його човна.

Ріка була широка, от яких сто кроків вширину. Вода в ній плила спокійно. Тому нам легко було плисти човном, хоч і проти течії. Я сидів спереду в човні, Василь посередині, а Володко ззаду. Всі три ми мали весла й веславали, і човен скоро посувався вперед. Проплили ми яку милю і зблизилися до порога ріки, де вода плила дуже бистро поміж величезними каменюками з трохи вищого місця в нижче. Ріка там була звужена, а вода в тім звуженні місці плила страшенно бистро, аж піnilася коло каменюк. Та ми були молоді й відважні, але нерозважні, отже рішили переплисти те місце, хоч як бистро плила вода проти нас поміж каміння.

Всіх сил напружували ми, щоб переплисти ове місце порогів, і запліли досить далеко між каміння. Ще треба нам було переплисти яких сто кроків, щоб вирватися з-поміж каміння та вирів води на чисте плесо ріки. Та нараз як то скопить нас сильний вир води поміж камінням, як закрутить нашим човном на місці — гляджу я на Володка, та бачу тільки як то щось мигає передо мною!.. У тім виру води наш човен так крутився, наче б він був тільки лушпинкою з оріха... Вкінці вир ріки кинув нашим човном вбік і бистра течія ріки понесла нас з собою. Завернула нас бистра течія назад якої чверть мілі.

Вилізли ми тоді з човна на берег, трохи відпочили, підіхали до порога, витягнули човен з води, піднес-

ли вгору, і пішли з ним індіянською стежкою попри ріку аж до того місця, де поріг ріки кінчився, а починалося вже спокійне плесо води, вище порога. Спустили ми човен знов на воду і поплили далі. Отак перепили ми яких дві милі або трошки дальнє й доплили до індіянського табору над рікою.

Напроти індіянського табору при березі ріки стояло, попривязуваних багато, індіянських човнів. Була то індіянська пристань. В таборі індіянському побачили ми багато наметів-цельтів круглого вигляду. Коло кожного намету диміло з огнища, де індіянки щось пригрівали. Саме тоді, коли ми наблизилися до найближчої частини табору, індіяни кінчили обідати. Пили чай. В тому місці, де ми прийшли, стояло вкупці три намети. Було там і досить індіян: чоловіків, жінок, і дітей. До них відважно підступив наш провідник, Володко, і сміло кожному з них подавав руку. Витався з індіянами Володко, виталися й ми. Індіяни були раді з нами витатися.

От підійшов Володко до одної старенької індіянки, що сиділа й курила люльку, витягнув їй з рота люльку і тоді вstromив сам їй між зуби великий цигар, і запалив сірником другий кінець цигара. Стара індіянка тим була дуже вдоволена. Роздавав Володко старшим індіянам і індіянкам цигари, роздавав і я та Василь. Індіянським парубчикам та дівчатам роздали ми цигаретки, а дітям роздали цукерки. І всі індіяни тим дуже радувалися. Збігалися індіяни зо всіх наметів та приглядалися до нас.

А ми три ходили поміж індіянськими наметами гордо, неначе які князі, з товпами індіян за нами. Ходили ми та й приглядалися цікаво на все, що індіяни мали або що виробляли. Побачили ми тонкі пластинки засушеного мяса та риби на тонких линвах між деякими наметами. Запитали індіянів, чи можемо покушати. А індіяни хитали потакуючи головами, а деякі й казали: "Їжте, скільки хочете." І я пригадую, що смакува-

ло нам те мясо й риба. Вернулися ми додому, до вагону, пізно увечір, вже по вечері, але ми не були голодні.

Другого й третього дня ми забавлялися ловленням риби по бічних річках. На одній бічній річці наш човен мало ще стрімголов не полетів з досить високого водопаду... Від того часу ми пливали уважніше й памятали, що в Онтеріо є горби й долини, скали, і водопади, — що там не так, як коло Ривертону, де була в тих часах рівнина з багницями та мочарами.

Четвертого дня наших “вакацій” попили ми знов до індіянського табору, з кишенями набитими перстінцями, яких ми накупили по пятнадцять центів за один, та з цукерками й з чоколядками. І знов ми обдаровували індіян. Одній старій індіянці та її чоловікові, що виглядали найстаршими та найповажнішими, ми заложили по перстеневі на чотири пальці руки. Індіяни приглядалися на свої перстені, тішилися, й шкірили весело зуби. Весело сміялися і ми до індіян. І знов на веселощах пробули ми між індіянами кілька годин.

А пятого дня наш наставник-“форман” запитався нас трьох, де то ми пропадаємо вже кілька днів і чому до роботи не йдемо. Коли ж Володко сказав, що ми собі взяли вакації на два тижні, то наш “форман” мало не впав зі здивовання і сказав: “Ну, ну, фармерські синки, дам я вам “вакації”! З того, що ви вже заробили, пообтягаю вам так, що не захочеться вам отих “вакацій” між індіянами...” Та Володко знов, що наш “форман”, по прізвищу Царук, мав добре серце, то ж каже до нього: “Добре, обтягніть нам за харч і нічліг з нашої платні.”

І ми таки й надалі були собі “туристами”, аж поки нам не скінчилося два тижні вакацій. За той час оглянули ми всі дооколичні ріки, річки, водопади, озера. Часто рибу ловили. Часто приносили наловленої риби й до кухні у вагоні, і тоді всі робітники “екстра генику” ласували смажену рибу, подану на вечерю. Часом ми знову навідувалися з даруночками та цукерками до

індіянського табору. І завжди індіяни були дуже раді нас бачити між собою та з нами забавлятися й веселилися. Навчилися ми тоді багато й про індіянські звичаї. Побачили ми, що індіяни дуже щедрі та милі люди. Любили ми отої індіянський звичай, що коли ти прийшов з далекої дороги, хоч і чужинець, а хочеш їсти, то прямо присідай коло індіянського горщика чи ринки і їдь, що там знайдеш. Індіяни навіть тим і дуже раді, коли зможуть чимось зробити хоч маленьку прислугу для гостя чи для заблукавшого чужинця.

Ну, настав той день, коли скінчилися наші “вакації” і ми з “туристів” знов поробилися звичайними робітниками. За кілька день скінчився місяць і прийшов день роздачі платні. Що ж, я й Володко та Василь не сподівалися ніякої платні, бо ж ми “вакації” мали. Але коли наш книговодець, чи то “тайм кіпер”, як ми його називали, почав роздавати чеки, то приступив і до мене, Василя й Володка, і нам дав чеки на повну суму грошей, без найменшого докору.

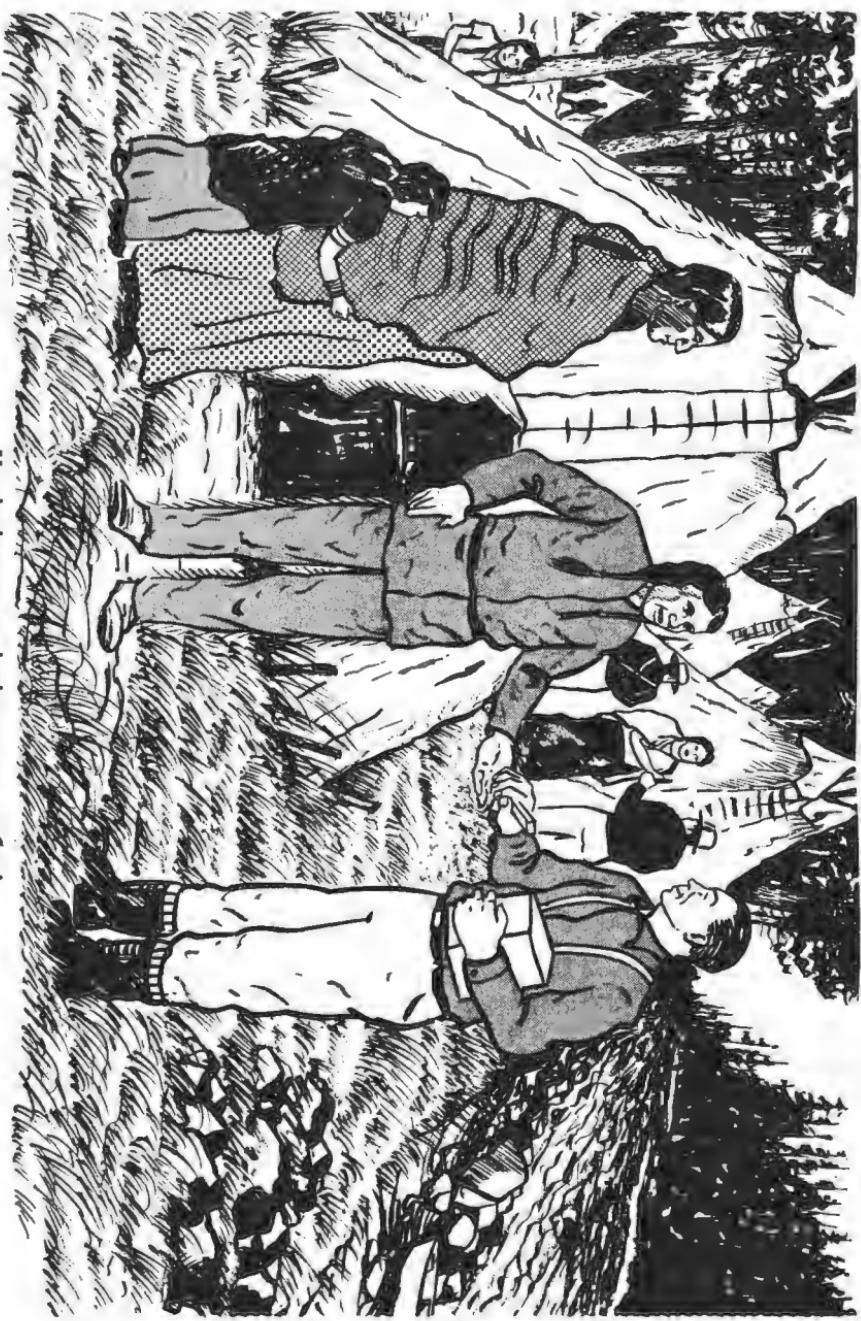
Що ж, ми дуже раді були, що й “вакації” мали і з платні нам не обірвано. Мали “платні” вакації.

Відкликав нас набік одного вечера наш “форман” та говорить до нас: “І я колись був молодим. Знаю що то молодощі. Знаю, що молодим хлопцям треба й забавитися та повеселитися. Знаю, що ви тепер, по відпочинку, будете ще ліпше працювати. От, тому то й з платні вам не обірвано. Та й знаєте, що, як то кажуть, мова — срібна, мовчанка — золота, а по-нашому: “Козаче, уважай, та на вус мотай!” Тільки біда, що у вас ще й вусів нема...”

Працювали ми на “екстра генику” до пізної осені. Було там нам добре, бо, як я вже згадував, наш “форман” Царук був доброї вдачі чоловік і до всіх нас ставився дуже вирозуміло. Деколи бувало й насварив нас молодих, але то так, по-батьківськи, щоб ми краще поводилися.

В осені вернулися ми додому, але дома довго не

у відвідинах в індіанському таборі

були. Поїхали на зimu до роботи в лісі. На весні 1918-го року знов я побув тиждень дома і опісля вибрався з своїм молодшим братом Іваном та іншими хлопцями з нашої околиці шукати собі роботи на весну й літо. Поїхали ми через Вінніпег, аж до міста Форт Вілліям, в Онтеріо.

У Форт Вілліям стали ми до роботи при ладуванню й виладовуванню кораблів. Ладували ми на кораблі та виладовували таке, як от: муку в мішках, цукор, мило у великих пачках і тим подібне. Але то не була стала робота. От, бувало, ладуємо ми корабель два-три дні. Корабель відплив — і вже нема роботи яких два-три дні, аж поки не припліве другий корабель. Тоді ми знов працюємо два-три дні. Значить, що заробимо за два-три дні роботи, то пропустимо за два-три дні безробіття.

Я зробив на собі цікаву пробу, коли тільки став до роботи у Форт Вілліям. Коли ладували корабель, то ладували і вночі і вдень. То, як став я на початку до роботи, то працював, тільки з перервами на їду, без перестанку дві доби, цебто яких 40 годин, а мій брат Іван 38 годин. По двох добах праці при ладуванню корабля я вже так змучився і так дуже хотів спати, що просто з ніг падав і стоячи засипляв. Коли ж вкінці сів на підлогу коло ліжка, щоб покурити трошки, то так, сидячи на підлозі, і заснув десь так у 7-ій годині вечір і спав там аж десь до 9-ої години зранку другого дня... Разом зо мною витримав 40 годин безперестанної праці Й. Василь Моспанчук.

Та з тої праці при ладуванню кораблів у Форт Вілліям не було нам користі, бо, як я вже згадував, половину часу приходилося працювати, а половину сидіти без роботи. Тому за кілька тижнів ми покинули ту роботу і поїхало нас одинадцять молодих хлопців по-крадьки тягаровим поїздом на захід від Форт Вілліям. Злізали ми в деяких місцях і пробували знайти собі роботу на залізниці, але безуспішно. Всі інші хлопці вже

не мали ані цента при собі, а я ще мав два доляри. Щоб втримати себе та інших хлопців при життю, я змушений був навіть заставити свій кишеневкий годинник, що коштував менеколо 40 долярів. Один залізничний “форман”, що знов на що було мені потрібно грошей, дав мені дванадцять долярів і взяв у застав мій годинник. (Той годинник я дістав назад того самого року пізно в осені, коли звернув “форманові” дванадцять долярів).

За ті гроші, що я дістав за свій годинник, я прохарчував себе й інших хлопців, аж поки ми не доїхали, з перестанками по дорозі, до містечка Кенора в Онтеріо. Там більшість хлопців знайшли собі якусь роботу. А я, з братом Іваном і Василем, поїхав був на роботу при жнивах аж в околицю Вейборн у Саскачевані. Там я з братом Іваном працював на жнивах і при молоченню збіжжя. Аж пізно в осені вернулися ми додому.

Дома я довго не був. Іван лишився дома помагати татові при роботі в лісі: різати та возити опалове дерево на продаж. А я пішов з Володком Лагодовським до містечка Ривертону і пошукав там роботи. А що містечко Ривертон тільки три милі від озера Вінніпег, то в нім живе багато людей, що займаються риболовством. Деякі місцеві риболови наймають собі й по кілька робітників на допомогу. І от я і Володко Лагодовський стали тоді до роботи в одного з ривертонських риболовів. Називався він Стейні Ейолфсон. Тоді всіли ми на великий корабель шість миль від Ривертону, в містечку Гнавса, разом з своїм роботодавцем та ще одним його робітником — ісландцем. На тім кораблі застали ми багато рибаків, бо той корабель розвозив рибаків до їх риболовських станиць. Ейолфсон мав свою станицю в Біг Бул Гед. Отже там ми висіли з корабля.

Те, що та місцевість називається Біг Бул Гед, має природну причину. Біг Бул Гед то справді наче величезна голова вола висунена в озеро. То півострів, окру-

жений з трьох боків водою. От саме там мав Ейолфсон свою риболовську станицю. Мав він там кілька хаток для рибаків, рибацькі човни, сіти рибацькі та все інше, що потрібне до риболовства.

Рибу ловлять в літі, в осені, і в зимі в озері Вінніпег. Ми приїхали на осінню і зимову ловлю риби. Приїхали на початку листопада, щоб мати час ще дещо направити й на саму ловлю риби, бо озеро Вінніпег замерзає десь так в половині листопада, а в деяких роках трошки пізніше.

Озеро Вінніпег замерзає раптово. Спершу покривається тоненьким ледом, а що вода хвилює, то лід увесь час ломиться на кусники. І так на озері повстає щось, наче “ледова каша”. Вітер ту “ледову кашу” збиває докупи. А коли нараз дуже позимніє десь так в половині листопада або кілька днів пізніше, то ота “ледова каша” нараз замерзає і озеро покривається відразу тонкою верствою леду.

Для рибаків є два роди осені: добра осінь і погана осінь. Для рибака добра осінь — то зимна осінь, а погана — то тепла, з відлигами, осінь. В добру для рибаків осінь вода на озері скоро покривається ледом. Першої ночі вода може покритися від берега й на одну милю ледом. Другої ночі вкриється вода ще далі від берега ледом. Третьої ночі ще далі. І так скоро ціле озеро вкриється ледом. І аж тоді починається риболовля.

Та тепла осінь — то не добра осінь для рибаків на озері Вінніпег, бо в теплу осінь, з відлигами, от озера трохи вкриється в холодну ніч ледом. Покриється вода тоненьким ледом до якої пів милі від берега. Може другої ночі покритися ще на пів милі далі ледом. Та от стане тепліше, звітеться вітер, захвилює вода, і лід покришиться на кусники, і вітер понесе отої покришений лід геть на простори озера. Буває й таке, що озеро вкриється ледом попри береги і на кілька миль, лід може бути й кілька цалів завгрубшки, та от

зірветься буря, вода в озері сильно розхвилюється, і тоді пливе лід великими брилами геть від берега, або сунуться брили леду до берега, впираються в берег і тоді брила на брилу наче вилізає. Нешастя тоді може статися з рибаками, що були відійшли ледом трохи вдалеки від берега...

Коли в добру, зимну і тиху осінь за тиждень-два вже ціле величезне озеро Вінніпег вкриється грубим шаром леду, та повіє з півночі сильний вітер і дує постійно кілька день, то лід на озері почне сильно тріщати і в деяких місцях розколюватися. Повстають в леді, в ріжних місцях, розколини, нераз довжиною милю, дві, або й більше. Розколини ті поширюються. Стують нераз і на дві стопи ширини, на три, чотири стопи, а в деяких місцях і на десять чи більше стіп ширини. Коли ж дуже зимно, то вода між розколинами грубого леду вкривається тонким шаром леду. А коли повіє вітер від полудня і дує кілька днів, то лід на озері почне трохи посуватися за вітром, до півночі. І тоді грубі шари леду розторочують тонкий шар леду по розколинах, сходяться докупи, і розколини в леді стулюються, зникають. Та коли знов повіє вітер з півночі, то грубі шари леду знов розступаються і між ними знов на давніших місцях появляються розколини в леді. Отак розколини в леді на озері Вінніпег багато разів на зиму то розширяються, то звужуються. І в цей спосіб здовж розколин нераз повстають великі вали ломаного леду.

Розколини в леді на озері Вінніпег бувають нераз дуже довгі — звичайно від берега озера до острова, або аж до другого берега озера. А лід на озері має нераз і три з половиною стопи грубости, часом чотири стопи. Часом буває і грубший лід. Грубість леду залежить від того, як зимно в зимі, і скільки снігу впаде. Коли є багато снігу, то лід буде тонший. Але навіть і в дуже сніжну зиму лід на озері Вінніпег не буде тонший, як три з половиною стопи.

Над розколинами в леді деколи часто можна бачити в місячну ніч пару з води, чи то туман. Деколи такий туман над розколинами, коли є вітер, прибирає дивачний вигляд. Може виглядати, що то якісь дивачні звірята порозбігалися по леді — щось наче біляві ведмеді чи вівці. Нераз подорожні, що ще не бачили такого, бояться й підступити до таких парових “звірят”.

Коли ж хто іде в зимі по леді озера Вінніпег, то може мати багато труднощів та зазнати небезпеки через розколини в леді, бо ж буде натрапляти на розколини, як іде з півночі на південь, чи то від півдня на північ, що яких п'ять миль дороги або більше. Леду між розколинами буває від яких п'ять до десять або й дванадцять стіп високо.

Нераз, коли їдемо по леді озера Вінніпег, то мусимо їхати попри розколену милю, дві, п'ять або й більше, щоб знайти десь таке місце, де розколина дуже вузька, щоб переїхати. Коли розколина в леді вужча як стопа, то переїздимо прямо на другий бік. А вже коли розколина має стопу або й дві ширини, то заповнюємо її брилами з ледяного валу над розколиною. Кладемо ледові брили клинувато, тоншим місцем у спід, бо інакше брили в розколинах потонули б у воду під кінськими копитами.

А деколи й нема такого вузького місця, щоб можна розколину заклинувати брилами леду. Коли розколина має яких три або п'ять чи шість стіп ширини, то в такому випадку кладемо міст з тих брусів, що веземо на запас з собою на санях. Кладемо по брусові з обох боків розколини. А до тих брусів прибиваємо інші бруси поперек, по яких мають поїхати сани, поливаємо їх водою, вода на них скоро замерзає, і аж тоді, вже по обмерзлих брусах, їдемо на другий бік розколини. В грудні можна їхти по леді озера Вінніпег тільки з легкими тягарями. А вже в січні лід на озері такий грубий, що витримає на собі хоч би і який тягар на санях.

А тягарі нераз бували і 8 або 12 тон ваги, звичай-

но риби. Нераз з Ривертону виїзділо і три великі валки саней до риболовних станиць на північ. В кожній валці бувало від 12 до 15 саней, до яких була впряженна пара сильних коней. Попереду валки тягнуло дві пари коней великий плуг, що розгортав сніг для валки. Нераз подорож перевізної валки тривала й два-три тижні— на північ і назад. На північ, до рибацьких станиць, валки везли всякі припаси харчів й одяжі, а з півночі верталися обладовані рибою.

Перевозові валки саней і ночували на леді. Коли смеркалося, то валка саней спинялася. Тоді в одному місці перевізники розгортали лопатами або плугом сніг і над тим місцем розкладали величезний намет-цельту на коні. Великими долотами робили дірки в леді, в ті дірки вкладали палики, палики обливали водою, вода скоро замерзала, і вже за якої пів години можна було безпечно чіпати до них наметові линви. Коли намет вже був розложений, то в ньому, на леді, настелювано сіна, щоб коні стояли на сіні в наметі. Опісля до цельти вводили всіх коней, що у валці. Деколи, коли шаліли великі сніжниці та заверюхи, треба було стояти отак тaborом на місці і два-три дні. Коні стояли в наметі, а люди-перевізники сходилися наніч до одних довжезних саней з великим наметом-цельтою. В такому наметі на санях були перегородки. Була там кухня, де кухар приготовляв страви для перевізників. Там перевізники і їли. А решта намету була призначена для нічлігу, з подвійними ліжками, одно над другим. І так і коні і люди нераз вигідно витримували хоч би температура сягала й до 60 степенів нижче зера на тепломірі Фаренгайта.

Як вже згадано, нераз одна пара коней тягнула на санях і до 8 або 12 тон риби. Був то такий тягар, що одна пара коней не могла зрушити його з місця. Тому, коли валка з тягаром мала вирушати далі в дорогу, то кожні сани зрушали додатковою парою коней, на час відчіплею від снігового плуга. Та коли сани зрушалися з місця, то одна пара коней могла їх тягнути вже досить легко.

Така перевозова “кінська доба” тривала на озерах Вінніпег десь так до 1928-го або 1929-го року. А потім настала доба перевозу тягарів по озері Вінніпег тракторами-повзунами. Та не всі нараз перевізники, розуміється, перейшли до перевозу тягарів тракторами - повзунами.

Перевіз і ладовання в скрині наловленої риби.

Рибалська валка на озері Вінніпег. Вгорі: головні сани, кухня і спальня рибалок; внизу: шатро для коней.

Деякі перевізники на озері Вінніпег все таки вживають коней до перевозу тягарів ще довший час і по році 1929-ім. Кінні валки перевозили не тільки всякі життєві припаси та рибу. Возили нераз на північ і на північний схід і всякі великі машини та знаряди до копалень золота. Возили і всякі припаси до Годсон-бейських торговельних станиць по індіянських наділах землі, чи то по “індіянських резервах” по-тутешньому. До деяких

Годсон-бейських станиць не могли близько приїхати, бо деякі станиці були по лісах. В таких випадках привозили вони припаси по озері так далеко, поки озеро сягало, а там перекладали свої тягарі на “песячі” транспорти — на санки, що їх тягнуло по кілька пар північної породи псів.

З часом трактори-повзуни виперли зовсім коней від перевізної праці на озері Вінніпег. А тепер то увесь перевіз по озері відбувається тракторами - повзунами. Перед собою трактор-повзун тручає плуг, що промітає сніг з дороги, а з собою тягне від 8 до 12 наладованих саней рибою, припасами, чи машинерією.

Я так обширно розказав про те, як валками возили люди в зимі припаси по леді озера Вінніпег на північ і як возили звідти рибу з рибальських станиць на півднє, до Ривертону, щоб легше було зrozуміти те, що далі розкажую про саме ловлення риби.

Як я вже згадав попередньо, ми приїхали на початку листопада в 1918-ім році до рибальської станиці Біг Бул Гед, щоб там ловити рибу для п. Ейолфсона. А саме тоді був найбільший збут на рибу “тулибіс”. То ми і приплили тоді до Біг Бул Гед на ловлю цієї риби — “тулибіс”.

Осінь 1918-го року для рибаків на озері Вінніпег не була доброю. Довгий час було досить тепло й часто бували вітри. Коли ж часом позимніло й вода покрилася ледом, то зривався сильний вітер і хвилюванням води роздрухотовував лід на дрібні кусники. Та пізніше прийшли сильні морози, а вітру не було, то озеро покрилося в скорому часі досить далеко від берега тонким шаром леду. Лід сягав до п'ять миль на воду від берега. При березі був околи чотири цалі завгрубшки, а що далі на воду то був щораз тонший. Яких три мілі від берега був тільки два цалі завгрубшки.

Тоді почали ми наставляти на рибу сіти. Що далі на воду посувався лід, то далі посувалися ми від берега й наставляли сіти. А сіти наставляли ми на рибу

так: пробивали великими долотами в леді досить велику діру-ополонку. В ту ополонку впускали досить довгий тонкий дрючик з дерева. До заднього кінця такого дрючка причеплена линва, а до линви сіти. Спущений у воду дрючки спрямовували ми переднім кінцем просто від берега на воду. А що лід ще тонкий в осені, то той дрючик видно під ледом. Над переднім кінцем дрючка прорубували ми другу діру в леді, і крізь ту дірку посували ми далі вперед той дрючик. Дрючик посувався вперед і тягнув линву за собою, а линва сіти. Коли ж доходив його задній кінець до другої діри в леді, то ми знов прорубували діру над переднім його кінцем. І так сіти посувалися за линвою далі та далі на воду попід лід. Коли ж наставили отак під ледом одну сіть, то в такий самий спосіб наставляли кілька інших сітей.

Риба, що пливає під ледом там, де сіти наставлені, попадає в очка сітей. Попаде головою в очко, зачепиться зябрами за очко і вже зловилася.

Одна риболовська сіть може мати й 100 кроків довжини. А розложують сіти кінцем до кінця милю-дві мілі на воду. Наставлені сіти стоять яких два-три дні. Тоді їх витягають, робітники скоро й вправно відчеплюють зловлену рибу з очок сітей і кидають її прямо на лід, щоб вона там замерзала.

Другий раз наставляти сіти вже легше, бо під ледом вже є готова линва від ополонки до ополонки. То ж чіпають сіти до линви, витягають линву здалекої ополонки і так сіть тягнеться вже линвою попід лід. Сіти нераз мають і по три метри ширини, то ж сягають глибоко в озеро, або мало що не до дна.

Здовж спіднього кінця сітей розложені тягарці, що тягнуть той бік сітей вдолину, а здовж горішнього кінця сітей є корки, що держать той бік сітей під ледом. Отак сітями перегороджена рибам дорога під ледом. Тому вони попадають в очка сітей.

Викинена з сітей риба на леді скоро замерзає. А

тоді можна її вже скидати у великі коробки і вона не змерзнеться докути.

Замерзлу рибу скидали ми у великі коробки. А до наповнених коробок з замерзлою рибою підіздими ми санками, що їх тягнули пси. Клали по кілька коробок з рибою на санки і везли рибу до берега. Близько від берега складали коробки з рибою на лід. А коли було вже багато таких коробок, то висипали рибу з коробок на лід і починали клясувати рибу по породах риб. На одну купу скидали, наприклад, "тулибіс", на другу "золото-очку рибу", на третю щупаки ("джек фиш"), і так далі. Так вже поклясовану рибу складали в деревяні коробки і забивали ті наповнені рибою коробки дощечками, опісля важили вже наповнені коробки і зазначували зверху на коробках їх вагу. Звичайно коробки з рибою важили так десь від 125 фунтів до 140 фунтів. Складали коробки з рибою великими стосами. А пізніше підіздими до тих стосів коробок з рибою перевізні валки саней, ладували коробки на сани і відвозили їх до Ривертону. А в Ривертоні переладовували коробки у залізничі вагони.

Тої осени ми ловили головно "тулибіс" і рибу - золотоочку, бо тоді на таку рибу був найбільший збут. Риба ловилася добре і ми вже певні були, що лід так грубо замерз, що вже зовсім безпечно буде ловити рибу цілий час.

Кожного ранку, коли ми збиралися йти на лід до роботи, то закладали собі на черевики спеціальні підкови, зубчасті зо споду, щоб не поховзнутися на леді.

Пригадую собі, як одного ранку ми позакладали собі зубчасті підкови на черевики й відійшли від берега яких три милі знова наставляти сіти, і не дуже то звертали увагу на те, що вітер вже не дув з півночі, але від полудня. Від південного вітру ставало щораз тепліше. Починалася відлига.

Нараз десь так коло одинадцятої години почули ми щось наче вистріл з гармати. Той гук пролунав навколо

ло нас. Від того гуку здавалося нам, що ми відразу потопаємо під лід... І справді небезпека оточила нас зо всіх боків. Сильний полуднівий вітер розгойдав ще не замерзлу воду далеко від берега, розгойдана вода захвилювала під ледом і лід почав розколюватися з лускатом на всі боки. А крізь розколини почала наверх з-під леду булькотіти вода...

Вже перший гук від колення леду розгойданою вітром водою наче приголомшив та перестрашив нас всіх чотирьох. В перестраху ми всі чотири збіглися докупи. Наробили крику. Наш “бас” почав кричати, щоб ми скоро зносили сіti докупи й рятували їх. Та другий ісляндець, на прізвище Стефансон, сказав, що нема на таке часу, що буде добре, як ми самі врятуємося. А що лід розколювався на брили, деякі завбільшки кімнати або й менші, то Ейолфсон і Стефансон вхопилися за кінці довгого риболовського дрючка, щоб легше було врятуватися, якби котрий з них шубовстнув у воду, і почали так бігти до берега. А я й Володко Лагодовський вхопили довгу мотузяну линву і до її кінців привязалися, так, щоб можна було витягнути з води, якби один з нас попав в розколину між ледом, а другий був ще на леді. І також почали бігти до берега.

Пробігли ми около чверть милі й відчули, що наче крутиться в голові... А то вода вже сунула той лід, на якім ми були, на північ. Та ми бігли далі. Коли ж пробігли ще дві милі, то нараз побачили перед собою ще більшу небезпеку. Ще трошки менше як милю потрібно було бігти до берега, але там вже скрізь блищала й хвилювала вода, підкидаючи на собі великі брили леду... Вже не було нам доступу до берега. Були ми в розпуці. Розпутиво гляділи на нас і люди з берега. На березі стояли в безрадності Елик і Еміль Бярнсони та ще інші гуртки рибаків і індіян. Не могли вони до нас підплсти на рятуунок човном, бо між нами і ними хвилювала високо вода, з великими брилами леду на

ній. Човен був би відразу потонув на такій розхвильованій воді, під ударами леду.

Не було нам вже доступу до берега. А від полудня ще інша загроза насувалася на нас. Побачили ми, як яких дві милі від нас на полуднє насувався величезними брилами лід на лід під натиском вітру від полудня. Тоді почали ми розпучливо бігти на північ, туди, куди посувався разом з нами лід.

Ми бігли і бігли вперед, на північ. А загроза ззаду ставала все більша. Розбурхана вода озера торошила лід на дрібні кусні, випихала їх один на другий. Лід тріщав і лопав. Бігла за нами очевидна смерть. І ми вже так насліпо бігли вперед... Ми не бачили, як можемо вирватися з тої небезпеки... Дехто з нас і плаکав, а я все кричав: "Біжім вперед! Вперед!" І ми бігли, падали, вставали, і знов бігли. Бігли наосліп... Кожний з нас відчував, що от-от прийде нам кінець, бо наvalа леду позад нас вже була не дальнє як четверть мілі... Та нараз я заглянув, по більше як двох годинах бігу, що нам дорогу перетинає лава землі, що врізалася клином в озеро. Тоді я крикнув, щоб ми бігли якнайскорше до тої висуненої землі перед нами. І ми побігли туди. А лід, що сунувся на північ під нами, вдаряв там у ту висунену землю, і звідти завертав в бік, на схід, і плив прямо від берега на воду.

Добігли ми ще на час до тої висуненої в озеро землі, і вискочили напів мертві на берег. На березі сиділи ми та важко дихали, обтирали рукавами змокрілі від поту чола, і бачили, як вал роздрухотаного леду докочувався вже от-от до нас. За яких десять-двадцять мінут і сліду не залишилося з того леду, по якім ми відбігли на берег — поплив геть від берега на воду. Були б і ми з ним поплили на воду і пропали там, коли б були спізнилися на яких дев'ять або десять мінут.

Та ще згадаю, як то ми почувалися, коли повискаювали з леду на берег. Коли стояли ми на березі, відчуваючи, що вже небезпека минулася, що ми врятува-

Рятуємося з ледового пролому

лися, то нас охопила велика радість. Стояли ми та дивилися хвилинку один на другого з великим замисленням, наче б ми стрінулися знов по довгій розлуці. Сльози радості текли по наших обличчях. Ми всі подали собі взаємно руки. Я сів коло страшенно втомленого Володка Лагодовського, витягнув із за пазухи пару ще сухих вовняних рукавиць і тими рукавицями обтер змокріле Володкове лице, а потім обняв його правою рукою, а він мене, і ми так сиділи довгий час і відпочивали. Опамятувалися від перестраху. Сиділи так вкупці й Ейолфсон із Стефансоном, відпочивали та опамятувалися.

Відпочивши добре, всі ми пустилися крутим берегом, попри озеро, в дорогу до нашого рибальського табору. А що далеко нас занесла вода з ледом і далеко ми забігли, то тепер чекав нас великий кавалок дороги. Було б і дальше, коли б ми були верталися цілий час землею попри озеро. Ми скоротили свою дорогу в той спосіб, що перейшли по леду бокової затоки на другий бік, бо там лід стояв ще зовсім ненарушений. Заки ще ми перейшли на другий бік затоки, то на стрічу вийшли люди із станиці Біг Бул Гед, і ми разом дійшли вже до свого рибальського табору.

Того самого дня й багато інших рибаків були у великій небезпеці. З інших рибальських станиць у Біг Бул Гед того дня було вийшло багато рибаків на лід озера, але всі вони були близче берега, як ми. Тому вони на час втікли на берег, коли почав лід тріскати й ломитися. Та по дальших рибальських станицях деякі рибаки мали подібні страшні пригоди, як наша. Були похолоски, що кілька рибаків того дня і втопилося...

Того дня багато рибаків-підприємців потерпіли й великі втрати. Втратили всі ті сіти, що наставили під ледом для ловлі риби. Залишилися їм тільки ті сіти, що були на березі.

Того дня були й інші знайомі рибаки на леді озера Вінніпег. От, наприклад, знайомі мені Ратинський,

Романович і Полсон пережили подібну пригоду, як ми. Вони також були відійшли далеко від берега того дня. І теж були опинилися в страшному положенню, коли почав тріскати та розколюватися лід на озері. Та вони були щасливіші від нас тим, що мали з собою на санках човен. Отже вони, коли добігли до того місця, де між ними і берегом було ще яких двісті кроків води й поломаного леду, — всіли в свій човен і плили там, де могли. В інших місцях витягали човен на брилу леду й тягнули його на санках до того місця, де знов була вода, спускали човен на воду і знов плили. І так кілька раз то плили човном, то тягнули човен по леді, нім дісталися до берега.

Дув вітер з півдня яких два дні. Та опісля повіяв сильний вітер з півночі. Потиснули тріскучі морози. І за яких три дні знов було озеро вкрилося ледом до яких три милі від берега. Четвертого дня п. Ейолфсон знов пішов з нами, робітниками, яку милю від берега і почали ми знов наставляти під ледом сіти на рибу. Не було тепер в нас багато сітей. Та наставляли ті, що осталися нам, що були на березі в часі нашої страшної пригоди.

Ходили ми того дня по леді дуже уважно, бо лід ще був тонкий, був від три до три й пів цяля завгрубшки. Зрештою, ходили ми дуже обережно ще й тому, що ми ще почасті відчували той страх, якого зазнали кілька день попередньо. Пішло нас три — я, Лагодовський і Стефансон — і другого дня зранку наставляти сіти на рибу. А наш “бас” Ейолфсон сказав нам, що йде назбирати такого каміння, що придатне на котвиці для сітей.

На котвиці для рибальських сітей придаються такі каменюки, що важать від яких 20 до 25 фунтів і мають таку форму, що їх легко привязати на линву. Рибальські котвиці з каменя є на те, щоб спідну частину сіти з обидвох кінців прикріпити до dna озера, бо рух води під ледом міг би закинути спідню частину сітей аж

під лід, і тоді, розуміється, неможливо було б ловити рибу.

Ну, Ейолфсон пішов згаданого ранку підшукувати відповідного каміння на котвиці, а ми, робітники його, пішли на лід наставляти сіти на рибу. Наставляли ми сіти яких зо дві години, поки надійшов Ейолфсон. Йшов до нас навскоси від берега й на санках тягнув каміння на рибальські котвиці. Був він тоді від нас яких 500 кроків, коли ми побачили його. Та ми знов взялися до своєї праці. Та от нараз почули, як хтось зверещав. Ми знов збіглися докупи й глянули в той бік, де бачили Ейолфсона. Та побачили на яких 300 кроків від себе тільки санки з камінням... А за хвилинку побачили, як Ейолфсон вже тільки одною рукою держався леду, а сам був під водою...

Ейолфсон тягнув каміння, вперався ногами в лід, ступив ногами на тонесенький лід над водним відпаром, і відразу пішов під воду...

Я пустився бігти Ейолфсонові на допомогу, але мене на хвилинку зупинив Стефансон. Казав мені, щоб ми простягнули до Ейолфсона довгий дрючик. Та я скав, що Ейолфсон вже під водою і не побачить дрючка... Сказав я те й скоренько підбіг до того місця, де було видно руку Ейолфсона. Ейолфсон держався леду ще тільки двома пальцями. Ціла його голова вже була під водою. Та я негайно сягнув рукою під воду, вхопив Ейолфсона цілко рукою за волосся і з цілої сили шарпнув вгору. А що з води легко витягнути людину, бо у воді людина багато не важить, то Ейолфсон не тільки виплигнув цілий на лід, але й ще далеко покотився по леду від пролому... Тонкий лід вже й підо мною був сильно загнувся й покривався водою, як я витягав Ейолфсона. Та я негайно кинувся з цілої сили на бік, на грубший лід. Звідти я підповз на руках і ногах близько до санок, штовхнув і санки поховзом відіхали досить далеко від пролому в леді.

Тоді я негайно вивернув з санок каміння і на санки

поставив наскрізь промоклого Ейолфсона. Скинув з себе блюзу-парку й накрив нею горішню частину Ейолфсона, а Володко своєю паркою накрив йому ноги. І тоді біgom я повіз на санках по леді Ейолфсона до найближчого рибальського табору-хатки, що був окола пів мілі від нас. А треба було бігти, бо був сильний мороз і все промокле убрання на Ейолфсоні почало замерзати. У хатці-таборі я скинув негайно з Ейолфсона промоклу одежду, завинув у кілька коців і положив його на підлозі близько нагрітогоogrівача й попідpirав, щоб він міг вигідно там сидіти.

Ейолфсон тоді сказав мені, щоб я пішов до нашого табору й привіз йому звідти пісами суху одежду, ковдру й накривала та фляшку руму. І я так зробив. Привіз на санках все потрібне, переодягнув Ейолфсона в теплу одежду, і дав йому напитися руму. Напився добре руму і попросив, щоб і я трохи випив, щоб нагрітися. Я так зробив. Постелив я ковдру в санках, що мали на собі цельтове накриття, і допоміг Ейолфсонові сісти там. Накрив його добре коцами. І скоро доїхали ми санками до нашого табору. Тоді сказав мені Ейолфсон, щоб я того дня вже не йшов до роботи. Він нагрівався колоogrівача й почав мені розказувати дуже багато цікавого про своє рибальське життя. А мав багато всяких цікавих пригод. Розказав мені й про те, як ловлять рибаки рибу в зимі і як в літі. Все, що він мені розказував, було цікаве, повчаюче. І я цілими годинами з великим зацікавленням слухав споминів Ейолфсона.

Хоч Ейолфсон вже старенький чоловік тепер, то коли нераз зустрінемося у Вінніпегу, де він тепер мешкає, то він завжди міцно стискає мені руку та дякує мені за те, що я врятував його з-під леду. А я жартом кажу: “Що ж, якби не було у вас чуприни тоді, то і я не мав би був за що витягнути вас з води.” А за тим говоримо про інші справи, що нас обидвох цікавлять.

От тоді в хатці-таборі Ейолфсон сидів колоogrівача і розказав мені також, яка риба живе в озері Він-

Рятую потопаючого Ейолфсона

ніпег. Розказав, яка риба є і де вона живе, по яких місцях. Є такі роди риби, що живуть на глибині, інші живуть на мілині, ще інші на пісковатому дні озера, а деякі живуть по болотах-намулах. Та ясно означених меж між місцями, де живуть ріжні породи риби, нема. Коли рибаки ловлять якусь одну породу риби, то, розуміється, попадає їм у сіти й по трохи риби інших пород, бо на “пограниччу” риби до якоїсь міри перемішуються.

Є така риба в озері Вінніпег: пикерел, джек фиш (щупак), гвайт фиш (підуства), сагерс, сакерс, кет фиш, сторджон (сом), сан фиш, перч, голд айс, і тулибіс. Саме тоді був найбільший попит на рибу тулибіс. І її було дуже багато в озері. Її є ще й тепер дуже багато в озері Вінніпег, але вже довгий час нема на неї збути, відколи один із наукових рибознавців, по розгляді в лябораторії, видав заяву, що тулибіс з озера Вінніпег нібито має в собі якісь заразки. Від тої заяви страшенно потерпіли наші дооколичні рибаки, бо риби тулибіс є дуже багато і легко її ловити, тільки нема на неї збути, особливо для вивозу до Злучених Держав.

А що я особисто знаю про рибу тулибіс, то те, що саме тоді ми увесь час головно жили на тулибіс, і я дуже був тоді здоровий і дуже добре почувався. Тільки деколи, замість тулибіс, іли ми і рибу золото-очку (“голд айс”).

Тріскучі морози тривали й надалі. Вже було безпечно відходити й дуже далеко від берега. Ми привчилися ловити рибу і навіть сподобалася нам була така робота. Як що тоді нас нераз засмучувало, то хіба те, що шаліла тоді скрізь пошесть інфлюенца. Були випадки інфлюенци — чи то, як коротко називали, “флю” — і між місцевими рибаками, а ще більше між індіянами.

Випадки “флю” були, коли ми приїхали до Біг Бул Гед. Коли відплів останній корабель до Вінніпегу, то й

відвіз кількох хворих на “флю”. Ще гірше стало, коли вже не було ніякої сполуки з Вінніпегом та рештою світа. Не було в нас лікарів. Не було кому доглядати хворих. Вмерло тоді від “флю” багато індіян.

Як відомо, перша світова війна скінчилася 11-го листопада в 1918-ім році, та ми вперше почули про скінчення війни аж десь так на 10-го грудня — місяць пізніше — від одного чоловіка, що приїхав з Ривертону попри берег озера на санках, що їх тягнули пси... Почекули ми, що скінчилася війна, позбігалися до нас і інші рибаки та всі закричали радісно: “Гурра!” Кричали ми “Гурра!” — раділи, що вже скінчилася війна, хоч і не знали ми ще хто війну виграв. Аж пізніше в Ривертоні більше ми довідалися про те, як скінчилася війна.

Ми й надалі працювали при ловлі риби. Роботу свою робили вправно та жваво. Наш “бас” був з нас дуже задоволений. Та що далі, то ставало все зимніше. Лід на озері грубshaw. Риби щораз менше ловилося, бо коли лід дуже грубо замерзне, то риба все дальнє та дальнє відпливає від берега, де більше води. А що сітей не було в нас подостатком, то щораз було в нас і менше роботи. Тому на 20-го грудня наш “бас” сказав нам: “На жаль, хлопці, як самі бачите, роботи тут в мене вже майже нема. Тому можете вже собі йти додому. Я вам дам завтра рахунок за вашу роботу й посвідки на виплату вам тою спілкою, для якої ми робили. За ті посвідки ви дістанете заплату в Ривертоні.”

Другого дня я і Володко дістали рахунок за роботу від Ейолфсона і посвідки на виплату нам. А що й сам Ейолфсон не мав готівки при собі, то дав нам на дорогу тільки одного доляра. А треба нам було йти около 58 миль.

Ще того самого дня пустився я з Володком пішки в дорогу додому. А що був дуже сильний, зимний вітер, то ми пройшли того дня тількиколо десять миль дороги і спинилися та заночували в рибацькій хаті. Там

було тепло й всього подостатком до їди. Другого дня пройшли ми по леді попри берег озераколо 35 миль і спинилися на вечерю в гостинниці чоловіка на ім'я Дарсі, у Вошов Бей. Коли ж заплатили ми там по 50 центів за вечерю, то осталися зовсім без грошей. За нічліг знова треба б було заплатити по 50 центів. Та ми соромилися попросити, щоб Дарсі почекав на заплату за нічліг, тому постилися далі в дорогу, хоч вже було смерклось.

Треба було пройти ще около 13 миль до Ривертону. І хоч страшенно були ми втомлені, то все ж таки дійшли ми до Ривертону пізно вночі. Там переночували ми у знайомих людей. Коли другого дня встали рано, то ледве могли ногами рухати. Та все ж таки пішли по виплату. А коли дістали свою заплату, то ще один день відпочивали в містечку. Відпочивали й раділи ми, вже не на воді, а в безпечному місці на березі.

Коли я прийшов додому, то постановив не йти вже тої зими кудись на роботу, але остатися дома й по трохи помагати татові в роботі при різанню й воженню дерева на продаж. Що ж, був я вже й парубчик. Ходив я тої зими й на танці, як де були. Деколи ходив дивитися на представлення, як коли відбувалося представлення в близьких від нас околицях.

Коли ж настала весна 1919-го року, то поїхав я знов шукати собі роботи. І був я того року при всяких роботах: працював на залізничній дорозі, на жнивах, при молоченню. Та куди їхав, то все возив з собою у валізці машинку до стриження, ножиці до підстригування і бритву, бо вже вмів я, як було треба, трохи підстригти чи підголити і так собі заробити трошки бодай на тютюн чи цигаретки. В осени я знов вернувся до дому. Побув кілька тижнів дома і поїхав на зиму до лісової роботи в Онтеріо. Під весну вернувся додому, трохи відпочав, і знов почав шукати собі роботи.

1920-го року на весні записався я з Василем Мопанчукою на роботу в одного контрактора, що насипав

вали землі, на яких будовано залізничу дорогу. При тій роботі — насипуванню валів під залізничу дорогу на північ від містечка Гамболдт у Саскачевані — вживали мулів до тягання візків, що возили землю. Возили землю і сипали вал під залізницею. Вживали ми тоді до праці мулів і коней тому, що не було ще тоді таких всяких машин до праці, які маємо тепер.

Мені тоді вже йшло на дев'ятнадцятий рік і я вже глибше почав призадумуватися. Вже нераз приходили мені думки, що от незадовго прийдеться мені оженитися та десь осістися й розводити свою господарку. Думав я: “Що ж, в нашій околиці на фармі, коло Ледвін самі мочари, багнища та безконечні ліси. Там тяжко хоч і сяк-так прожити, при життю втриматися. Проте, щоб там можна коли чогось доробитися та кращим життям зажити, нема що й думати. От, було б добре купити собі фарму десь так у полудневій Манітобі, де нема ліса і можна легко виробити багато землі. Можна б купити собі фарму десь тут, коло Гамболдт, на безлісних преріях, або десь в Алберті... Та звідки возьму на те грошей? От, що зароблю, то пропущу: то куплю собі дешо з одежі, то татові трохи допоможу, і грошей вже нема...”

Нераз отак я роздумував про те, де б то роздобути грошей, щоб купити собі фарму в такій околиці, де можна б легко виробити багато землі. Нераз через отакі думки й не міг довго в ніч спати. Качався з боку на бік та думав і думав. А Василь Моспанчук бувало тільки впаде на ліжко і вже спить та хропить. Запитаюся я бувало його рано: “І як же ти, Василю, так скоро можеш заснути? Чи ж ти над нічим не роздумуєш?”

Каже, бувало, до мене Василь й регочеться весело: “Ти знаєш? То один індик так думав та думав, аж поки не здох... А я що? Не індик! Нехай індики думають та здихають!... А ти добре спи, роби, і смійся та веселися! Роби так, як я роблю!”

Та я не послухав поради Моспанчука. Я і надалі

ходив задуманий. Думав я про свою будучу господарку і при роботі. Іхав я на возі з землею мулами по високім насипі через мочар, мули зійшли на крайчик насипу, колеса воза зсунулися з насипу, віз перевернувся і полетів переверти з насипу, а з возом попадали переверти й мули. На щастя я впав з воза якось позад воза й також полетів коміть головою з насипу в багнюку. Ледве ми видобули мулів з багнюки, заплутаних в упряж та посторонки. Віз розломився. А я не так то потовкся, як геть по очі замурзався болотом з багнюки... От до чого довело мене роздумування про свою будучу женитьбу та господарку!

Ми там робили до жнів. А в жнива ми поїхали в околицю Мелвіл і стали до роботи в молодого німецького фармера, що називався Раймер. Мав я тоді при собі з попередньої роботи понад двісті долярів. Платили тоді добре й фармері за роботу на жнивах — по шість доларів денно. Спровадив я до тої роботи і брата свого Івана. Він їздив на жниварці, косив збіжжя. А я з Василем ходив за жниваркою та складав снопи в купки. Пізніше, коли почалося молочення, я возвив воду у великім зібрнику-“теньці” до парової машини.

В жнива ставали ми до роботи в 7-ій годині рано, і кінчили роботу десь так у 7-ій годині ввечір. А коли почалося молочення, то ми ставали до роботи в 6-ій годині рано, а працювали до 7-ої години ввечір, а в гарний, погідний день — і до 8-ої або й 9-ої години. Ми там працювали до пізної осени, аж до снігу, до 14-го грудня. По вимолоченню збіжжя в Раймера, ми молотили Раймеровою молотілкою-машиною в дооколичних фармерів.

Того літа восени я аж дуже добре собі заробив. Мав я значну суму грошей. Заробив собі значну суму грошей і брат Іван. Разом ми мали понад сім сот долярів.

А пригадав я собі тоді, що в нашій околиці “воля-

ча доба” вже проминала, а наставала “коняча доба”. Деякі фармері вже були покупили собі, на місце волів, коні. А деякі мали великі втрати через коні, бо до нас, в околицю Ледвин, привозили коней купці: звичайно, як не пів диких коней, то коней-здохляків. Бувало не-раз фармер купить собі пару коней — одного напів дикого, а другого старого здохляка, і заплатить за таку пару коней 350, 400, 450 або й 500 доларів, або запише в застав кілька штук худоби. Та нім привчить отих коней до їзди, то кінь-здохляк згине, а бутного коня назад забере собі купець.

Тому я постановив прийти на допомогу фармерам в околиці Ледвин, і при тім і дещо заробити. Постановив я взятися до гандлю, чи то “бизнесу”, кіньми. Бачив я, що Раймер має багато коней, то спітав його, по чому він продав би кілька своїх коней. Раймер відповів, що продав би деякі коні по 50 доларів, деякі по 60, а інші по 70 доларів. І я відразу зрозумів, що коли накуплю коней по такій ціні й привезу до Ледвин, то буду мати добрий зарібок. Порадився я про свій плян купівлі коней в Раймера і з братом Іваном. Мій плян сподобався Іванові.

Іван пристав до спілки і ми разом накупили коней в Раймера. Купили в нього десять дорослих коней і троє лошат. А в сусіднього фармера докупили ще чотири коні. Всі коні були такого росту й породи, що якнайкраще надавалися фармерам. Заладували ми тих коней у тягаровий вагон, самі присіли на потяг у так званий “кабуз”, тобто у задний вагон тягарового потягу, де то їдуть залізничники, що то їх “брикменами” наші люди в Канаді називають, і пустилися в дорогу додому. Коли ж потяг привіз наш вагон пізно увечір до Ривертону, ми своїх коней виладували з вагону, по-привязували в одному місці, напоїли їх і дали їм паші, а самі пішли спати в одних людей, що переночовували в них приїзші.

Зранку другого дня пішов я до залізничного упра-

вителя, на прізвище Торі, і попросив його, щоб він тимчасово заплатив за перевіз моїх коней, поки я не роздобуду грошей. Мав я намір або продати коня або затягнути з татом позичку на коні в місцевому банку. А що п. Торі був доброго серця, то зробив так, як я його просив. Заплатив тимчасово за перевіз коней своїми грішми.

А підо мною аж, як то кажуть, земля горіла з ~~н~~терпеливости... Хотів я найскоріше похвалитися перед татом, що я з братом придбав для нас так багато коней. Взяв я найкращу пару коней і повів їх вперед, а рещта коней пішла за ними. За кіньми пішли і лошата. А ззаду коней підганяв на коні брат Іван.

Коли ми вступили на подвір'я нашої фарми, то вийшли нам на зустріч тато, мама, і діти. Всі дивилися на нас дуже здивовано. А я кажу до тата: "От, кілько ми тепер маємо коней, тату. А ця пара коней — то ваша." Тато зразу не знали, що й казати. Похитали вони головою та й кажуть: "Ну, сину, думав я, що з тебе добрий господар буде... А ти от що наробив!... Що ж ми з тим дрантям будемо робити, де ми його подіємо?..." І ті слова мене неначе обухом по голові вдарили. Сподівався я похвали, а тато почали мені дорікати.. Та я сказав до тата: "Що ж, коні є, то ми за яких два дні натягаємо з ліса грубого дерева й поставимо стайню. Зверху накриємо соломою і буде де переховувати коней."

Ми так і зробили. За кілька днів збудували стайню і було де перетримувати коней. Продав я одного коня і заплатив п. Торієві за перевіз. Продали ми скоро за добру ціну чотири пари коней і одного лошака. І добре на тім заробили. Лишилося в нас тільки дві пари дорослих коней і два лошаки. Лишилася найліпша пара коней для тата. А я собі лишив найменшу пару коней.

З кіньми нам добре пішло, то татові тоді якось стидно стало через те, що напочатку поганьбили мене. Та я не дивувався татовим поведінням. Що ж, тато ні-

коли в своїм життю не мали до діла з будьякою торгівлею. То ж зразу вони були собі подумали, що з кіньми буде тільки багато клопоту та журби. А коли нам добре пішло з кіньми, то тато й раді були, що й нам дві пари коней осталося, та два лошаки, і що ми нарешті коней не зле заробили. Були ми всі вдоволені дома. Вдоволені були й ті люди, що покупили собі в нас коней, бо всі коні були добрі, молоді й сильні та здорові і дешевші, ніж у других гандлярів.

Коли тільки приїздив я додому, то негайно навідувався до свого улюблена товариша — Володка Лагодовського. В зимі до Лагодовських було йти не зле. Ale в осені, на весні та в літі то тяжко було туди дістatisя. Дороги до фарми Лагодовських було тільки дві і пів милі, але пів милі треба було йти мочаром і добре замочитися. Заходив я до Лагодовських по яких три або й чотири рази на тиждень. Заходили до Лагодовських й інші дооколичні хлопці та дівчата вечерами та в неділю.

Володко Лагодовський був веселої та забавної вдачі. I вмів грati на скрипку. Нераз бувало, коли зайду я до Лагодовських та інші хлопці й дівчата, то Володко нам пригриває на скрипці до танцю, а ми танцюємо. І його мати була гарної та милої вдачі й любила те, що ми сходилися в її хаті. Вона нераз нас, хлопців і дівчат, і угощала.

Тата Володко вже не мав. Його тато помер ще в липні 1917-го року на серцеву недугу. Було йому тоді тільки сорок років. Знав я його особисто через три роки, бо заходив я до Лагодовських ще від того часу, як ми приїхали до Канади. Був він дуже поважним чоловіком. Він багато читав і був добре освіченим. Брав він живу участь і в місцевих громадських справах. Нераз промовляв на мітінгах. Коли п. Ферлей став кандидатом у нашім окрузі в 1914-ім році, то Стефан Лагодовський агітував по мітінгах за його вибором. I, як відомо, п. Т. Ферлей був вибраний тоді до манітобсь-

кого сойму. Нераз промовляв Лагодовський на всяких мітінгах. Допомагав, щоб скрізь були школи. Радив людям, щоб підписували петиції та домагалися від уряду кращих доріг і щоб уряд дав гроші на прокопання ровів, щоб осушити землі там, де були мочари та багнюки. Та довгий час пройшов і по смерті Лагодовського, нім ривertonську околицю почав уряд осушувати. Почалися роботи осушення ривertonської околиці аж тоді, коли Д-р Томпсон став послом до манітобського сойму і випросив в уряді потрібних грошей на такі роботи. Але про це розкажу я пізніше обширніше.

Стефан Лагодовський мав великий вплив і на свою родину. І діти його поводилися більше якось поважно та членно, як інші діти в околиці. Всі вміли читати і читали все з розумінням. І я та другі хлопці серед родини Лагодовських набиралися лагіднішого поведіння.

Була в Лагодовських ще й інша принада для нас, хлопців, особливо для мене. Була в Лагодовських і дочка, називалася Емілія, але всі її кликали Мільця. Була вона трохи молодшою від мене. Звертала на себе увагу всіх своїм гарним лицем. З її ясних, веселих очей проблискував і бистрий розум. Звертала увагу на себе її своїми чорними бровами. Сама ж вона була невеличкого росту, але дуже поважного вигляду.

Любив я заходити до Лагодовських. Раді були їй вони, що я часто навідувався до них. Радів я кожний раз, як побачив Мільцю. Знаю, що була їй вона рада бачити мене. Спершу ми ставилися одно до другого от як близькі знайомі, приятелі. Та що далі, то Мільця ставала мені близчкою, рідною. Повою моє почування до неї збільшувалося.

Мав я до Мільці їй велике співчуття, бо знав я, як вона тяжко працювала на фармі. Батька вже не було. А брат Володко мусів виїздити на зарібки. Тому Мільця мусіла їй орати, сіяти, косити сіно, і навіть додому приносити на плечах харчі та інші припаси з крамниці в

Ривертоні. Ходила вона й коло худоби. Доїла корови. А кожного вечора мусіла й ходити далеко по худобу, бо фарми ще не мали обгороди навколо, то худоба йшла собі, куди хотіла. Нераз заходила й по кілька миль від дому. То ж треба було йти крізь ліси, мочари та багнища й шукати за худобою. Щоб чути де худоба була, деяким коровам чіпали тоді на шиї на ремінцю дзвінок. Та дзвінок можна було чути отак милю вдалеки. Коли худоба була далі, то й дзвінків не було чути.

Та й небезпечно було ходити тоді лісами та шукати за худобою, бо ходило тоді по лісі й багато ведмедів. Кілька разів бачила Мільця ведмедів дуже зблизька. А одного разу, то мало що не вийшла на ведмедя. Йшла лісом, крізь кущі, і то просто на ведмедя. Був ведмідь від неї тільки три кроки, коли побачила його. Мільця зверещала й що сили почала втікати лісами. Не зважала на те, що зачіпала одежею за пруття й галуззя. Одежа її клаптями лишалася по кущах. І то нераз вона отак бігла з перестраху лісами. Таких пригод, розуміється, зазнавали й інші люди в околиці.

Мільця була працьовита, та любила вона й забавитися. Любила потанцювати. А дуже часто й брала участь у представленнях, що відбувалися в околиці Окно. Часто грава й головні ролі, і то талановито. Так часто просили її брати участь в представленню, що де-коли й відпрошуvalася.

Що далі, що старший я ставав, то мене не тільки тягнуло побачитися з Володком, але й щоб побачитися та хоч трошки поговорити з Мільцею. Часом я тільки трошки говорив з Мільцею. А часом розмовляли ми обидвое і до сходу сонця... То я їй розказував про свої пригоди по роботах, то вона мені розказувала про свої пригоди на фармі або щось про представлення.

Коли починало зоріти, на світ благословитися, то

Табун накуплених коней в нашій садибі і стріла з рільного

я скоренько вставав і пускався в дорогу додому. Та, звичайно, нім дійшов мочарами та лісами додому, то вже було сонце зійшло. Пригадую, як то одного разу наш сусід Абрамський був рано накинувся на свого сина, що ще не був вставав з ліжка. Дорікав йому: "Ну, та вставай вже! Он який ченний Романюків Густав. Він вже за чимось до сусідів пішов був і тепер вертається. А ти ще спиш! Фе, стидайся!" Ну, а то я від Лагодовських ішов, по цілонічній розмові з Мільцею..."

Та хоч тяжке було життя фармерів у нашій околиці в початках, то час до часу переживали ми й веселі хвилини. Коли фармерські хлопці й дівчата попідростали, то часто сходилися на танці. Нераз приходилося йти на танець і п'ять, шість, або й десять миль. Коли я йшов на танець, то повертаєв до Абрамських. Там приставали до мене хлопець і дівчина. Хтось долучався до нас від Романовичів, Кадучків, Дзядиковичів, Сторощуків, Палькевичів, Моспанчуків, від Лагодовських хлопець і дівчина. От так нераз нас приходило й десятеро а навіть двадцятеро на танець.

Всі ми з дому вибирався на танець у старім, щоденнім убраниню, у старих, подертих черевиках, а святкову одіж у черевики несли у клунках. Деякі хлопці несли на плечах і сухі, запалені пеньки, що диміли й відстрашували від нас комарів. Одні хлопці йшли по-переду й несли запалені пеньки та димом відстрашували комарів, а інші йшли позаду та розмовляли й жартували з дівчатами. Опісля задні хлопці брали на плечі пеньки, а передні йшли з дівчатами. А коло самої хати, де відбувався танець, розходилися всі в коричі — хлопці в один бік, а дівчата в другий, і там скидали старе, перемокле та захляпане по мочарамах убрання й черевики, а вбирався в сухе, святкове убрання та сухі черевики. Опісля всі разом входили до хати, де їх господиня хати угощувала. Подавала щось смачного зісти та якоїсь наливки: з малинів, ожинів, чи чого іншого. А потім починалися танці.

Танцювали ми та забавлялися цілу ніч, бо ж неможливо було йти в темну ніч по мочарах додому. Аж як починало зоріти, виходили в корчі коло хати, перебиралися там у своє старе убрання, і тоді гуртом пускалися в дорогу додому. І знов деякі хлопці несли пеньки, з яких диміло й відстрашували від нас комарів. Йшли ми до дому і наш гурток постійно зменшувався. Насамперед відлучалися від нас і йшли додому Володко й Мільця Лагодовські. Відтак то по одному, то по двоє відставали від нас інші хлопці й дівчата. Вкінці доходив я до нашого дому сам.

Коли ж відбувалися танці в нас, то хлопці й дівчата йшли отак гуртами до нас з дальших місцевостей. Отак ми забавлялися і життя в нас, молодих, стало веселішим. Забувалося й те, що мусіли ми майже щоденно бродити мочарами та багнами і що нас хмарами обсідали комарі та немилосердно шпигали...

Так ходили ми на танці. Подібними гуртами йшли ми, молоді хлопці й дівчата і на весілля, що досить часто відбувалися по дооколичних місцевостях.

В році 1921-ім пішло мені вже на двадцятий рік. Почав я тоді вже таки поважно думати про те, що треба мені колись оженитися та почати свою власну господарку. Тоді то мое приятельство з Мільцею Лагодовською почало перемінятися в правдиве кохання. Вже мене було тяжко дома втримати. Я був би тоді цілими днями та ночами перебував у Лагодовських...

Коли я приїхав в осені 1921-го року з роботи і зайшов до Лагодовських, то наговорився там досхочу з Мільцею. Вона мені сказала серед розмови, що другого дня увечір мало відбутися представлення в Окно. А я зараз сказав їй, що можемо поїхати туди моїми залубнями.

І другого вечора я заїхав до Лагодовських залубнями та своїм конем Джеком. А був то гарний кінь. Голову тримав гордо вгору. Біг звичайно баским кроком. Колись давніше був він перегоновим конем. Коли

вийшла Мільця з хати, то бачив я, що й вона з подивом глянула на Джека.

Вона сіла зо мною в залубні, я торкнув віжками коня, і кінь рушив бистро з подвір'я. Джек рвався бігти вперед, але я його стримував, бо ж в такім товаристві, як я був, хотілося, щоб дорога до місця представлення була якнайдовшою.

Їхали ми вузькою та крутою лісовою доріжкою в місячну ніч. Мило було глянути понад корони високих та темно-зелених смерек та ялиць на чисте небо, з якого ясно сяя місяць і переміняв своїм світлом сніжинки на деревах та на дорозі в блискучі діаманти-самоцвіти.

Мило мені було їхати отак серед смеркового лісу, глядіти на красу небес та ліса, та вслухуватися в бесіду дорогої мені дівчини. Розказувала щось Мільця про своє життя на фармі в літі. То розказував я їй про свої пригоди на роботі минулого літа. Краса природи, серед якої ми їхали, та мила розмова так були мене очарували, що я хотів би був отак їхати безконечно. Та вкінці ми доїхали до місця представлення.

Нераз і пізніше підвозив я Мільцю своїми залубнями. Набирає я відваги щось важливого сказати Мільці. І от одного вечора признався я Мільці, що кохаю її і що хотів би одружитися з нею... Того Мільця сподівалася, та все таки, коли я спітав її, чи піде вона за мене, то вона тихо сказала: "А чи ж я знаю, що тобі сказати?... Піди і мами спитайся, чи вони поблагословлять нас."

Відклікав я Мілену маму на бік і сказав їй, що маю їй щось дуже важне сказати. Мені тяжко було говорити, бо надто був я зворушений. Та от кажу я: "Мамо, я люблю вашу донечку і хочу з нею одружитися." Пані Лагодовська весело засміялася і каже до мене: "Я дуже рада, сину, таке почуття від тебе. Коли ви, діти, любитеся, то хай вас Бог поблагословить." І Мілена мама тоді нас обоїх поблагословила.

“А коли ви, діточки, хочете весілля справляти?”, спитала по хвилині нас пані Лагодовська. І тоді всі троє ми порадилися й постановили, що найкраще нам буде під вінець стати аж в осені, коли я вернуся з роботи. Ну, радів я з Мільцею, що все добре складалося. Раділа Мілена мама. Радів і Володко, бо він завжди вважав, як пізніше признався, що я мав стати його швагром.

Коли я відіїздив до роботи тої весни, то Мільця прощала мене як свого нареченого. Того року дуже довгим виглядало мені літо в роботі. Я, як звичайно, добре працював і числився вже тепер з кожним центом, бо хотів заощадити на осінь якнайбільше грошей, і хотів, щоб якнайскоріше минали дні. Часто я писав листи до Мільці. Часто отримував я листи й від Мільці. А коли зблизилася осінь, то я дуже радів, що отот побачуся з Мільцею.

Ну, радощам не було кінця, коли я в осені вернувся додому і зайшов до Лагодовських. Радо розмовляли ми й негайно почали приготовлятися до весілля. Шлюб мав відбутися 21-го листопада в місцевій церкві. Почали ми запрошувати близьких і дальших знайомих на весілля, що мало відбутися в Лагодовських, бо там була велика хата. Мільця наготовила все, що до шлюбу було потрібне. Я купив також що було потрібно.

І от в суботу ввечір у Лагодовських відбулися вінкоклопетени. Сусідські дівчата, молодиці, і дружки та весільні свашки молодої співали весільних пісень, спеціальні про плетення весільного вінка для молодої з барвінку, і плели вінець. То вечір і весільних веселощів і смутку для молодої, бо кінчиться її дівоцтво. Пекли молодиці й весільний коровай та співали.

А другого дня, в неділю, 21-го листопада, заїхав мій дружба, Василь Моспанчук, перед хату і чекав на нас, молодят. Коли я вийшов з Мільцею в парі надвір, то надворі відбулася там типічна українська церемо-

нія. Мої тато й мама, і пані Лагодовська в товаристві одного сусіда, що заступав на час церемонії місце по-мершого батька молодої, держали на мисці - підносі хліб і сіль. Підняли вони миску з хлібом і сіллю нам над голови й поблагословили нас до шлюбу та на нове життя. В українського народу є гарний звичай витати важких гостей і благословити молоду й молодого з хлібом і сіллю на тарілці, бо хліб і сіль символізує в них те, що утримує життя. Каже українська приповідь: “Як є хліб і вода — то нема голоду!”

Коли ми вийшли з місцевої церкви по шлюбі, то наші весільні гості жартом стали муром, взявшись за руки, і загородили нам, молодятам, дорогу до “демократа” (сані). Казали: “Ану, подивімся, чи зможе молодий висадити за одним махом молоду на сідло!”

А сидження було досить високо, десь так на рівні з моєю головою. Та я не вагався, скопив, мов піря, молоду, піdnіс одним махом її вгору і відразу посадив її на високім сидженню. Тоді дозволили весільні гості й мені сісти коло молодої.

Коли вернулися ми до дому молодої, то зараз же засадив весільний староста і нас, і гостей за стіл. А на столі було всього подостатком: всякого мяса, варено-го, печено-го, смажено-го, й студенцю з мяса, стоси біленького хліба, і напитків не бракувало. Засідали гости кілька разів за стіл по черзі, бо для всіх місця не ставало нараз при столі. А було в нас людей на весіллю багато: близьких і далеких сусідів і своїків.

А ввечір відбулося так зване “зavitання”. Гости підходили до стола, поздоровляли нас, молодят, і ставили на тарілку перед нами свої весільні дари — по долярові, і по кілька, мовляв, на початок подружнього життя для молодят.

Хоч які ще біdnі були наші сусіди, то все ж таки дарували нам на “зavitанню” понад 250 доларів. “Зavitання” — то один із гарних українських звичаїв. Весільні гості стараються по своїй змозі дати якийсь

Мільця пече хліб

дар від себе молодому та молодій для початку їх спільногого життя і господарки. У Старім Краю на "завитанню" близькі своїки дають молодому й молодій нераз і дуже великі дари — морг чи пів морга поля, пару коней, корову, і тим подібне.

З того, що нам люди дали на "завитанню", ми й покрили деякі задовження, що повстали були через ве-

сілля. Лишилося нам було по покриттю таких видатків щось 150 долярів. А з тими грішми ми обидвоє поїхали зараз по весіллю до Вінніпегу на кілька день і купили собі дешо, що було нам конечно потрібне на початку подружнього життя.

Вернулися ми з Вінніпегу і одного разу у вечір розмовляємо ми про це та те. Зійшло й на жарти. Глянула моя теща на нас, молодят, і збиточно запитала нас: "Ну, і що ви, молодята, думаете тепер робити?" Ми всі засміялися...

До того часу я так був зайнятий весіллям, що й не мав часу думати, що то я буду робити, як оженюся. Аж тепер подумав собі: "Ну, і справді, що буду я робити тепер?"

Оженився я та й пристав до Лагодовських. Тепер я міг бути цілий час, що дня, не тільки з Мільцею, але й з Володком. А в короткім часі взялися до роботи різати "корти" — опалове дерево на продаж, а Володко і його молодший брат, Євген, возили "корти" до Ривертону. Володко звичайно віз дерево до містечка моїми кіньми, а Євген волами. А я мав час нарізати по-достатком дерева для двох візників тому, що візникам забирало цілий день везти "корд" дров до Ривертону. Верталися наші візники, Володко і Євген, аж пізно ввечір з Ривертону.

І так при різанню дров у лісі на продаж проминула нам зима. За зиму ми придбали й харчів та інших припасів на весну й літо, бо в літі неможливо було їздити та привозити припаси додому.

Порадився я на весні з своєю жінкою, Мільцею. І ми обидвоє були тої думки, що буде найкраще як я поїду на ціле літо на роботу, щоб заробити грошей та пришпарувати їх вже на свою господарку. Покищо Мільця лишилася при мамі, а я поїхав на роботу.

Я поїхав до роботи на дорозі-шляху, який будував уряд через Ківейтин до Кенори, в Онтеріо. І саме тоді ми працювали між Ківейтином і Кенорою. Платили там

мені по 35 центів на годину. Моя робота була — лопатою-рискalem і двигати каміння. При такій роботі робив я там два тижні.

Одного ранку, в 7-ій годині, наш “бас” крикнув: “Олаборд” і ми всі повиходили з наметів-цельтів. Тоді він знов крикнув: “А тепер ставайте в один ряд!” І ми поставали в один ряд.

Тоді “бас” сказав до нас: “Ті з вас, що вже записані в нас “дрильменами”, і ті, що є “дрильменами”, але ще не записані в нас “дрильменами”, то ставайте по цім боці у ряд. Платня для “дрильменів” є по 65 центів на годину.”

А я собі подумав: “Що ж, є нагода більше грошей заробити. А мені грошей потрібно, бо ж маю вже жінку.” Та не знов я, що таке “дрильмени”. “Дрильменом” ніколи я ще не був.

Ті робітники, що були “дрильменами”, почали переходити в другий ряд. В той ряд перейшли високі, сильні з вигляду, робітники — майже самі шведи. Перейшов туди й один українець. Без довгої надуми перейшов у той ряд і я, хоч і не знов, яку роботу роблять “дрильмени”...

Тоді “бас” почав ділити “дрильменів” у трійки. При кінці ряду стояло два шведи і я. Отже і з нас трьох вийшла трійка. Значить, “дрильмени” працюють по три вкупі. Але ще й тоді не знов я, що трійки “дрильменів” роблять.

Правда, нім ще створено з нас трійку, то тих два шведи, що були коло мене, запиталися мене: “Чи хочеш працювати разом з нами?” Я сказав: “Так, хочу.”

Тоді “дрильмени” підійшли до складу, де були великі молоти і долота-пробивальники. Коли сказали мені, щоб я вибрав собі молот, то я вибрав собі щонайбільший, бо не знов до чого той молот... Коли ж сказали нам вибирати собі по кілька долот-пробивальників, то я сказав, що мушу конечно на кілька хвилин відійти набік... Що ж, долот-пробивальників було треба

по кілька — довгих і коротких, а я не знав, яких долот-пробивальників нам було потрібно...

Коли я вернувся, то шведи — члени нашої трійки — вже були вибрали всі долота-пробивальники, що були потрібні для нашої трійки. Забрали ми наші молоти й долота-пробивальники і підійшли з ними до скали, що в деяких місцях була позначена великим олівцем. Там один швед запитався: “Хто буде тримати долото-пробивальник?” Я мовчав. А другий швед каже до мене: “Ти тримай!” А я кажу: “Ні, ти тримай!” Сказав я так, бо не знав, як держати долото-пробивальник. І той швед сів на малу подушку, напхану сіном, взяв у руки долото-пробивальник і приложив до скали, де був знак. Тоді другий швед підніс вгору молот і з цілої сили вдарив ним у горішній кінець долота-пробивальника. Від того аж іскри посидалися з каменя під пробивальником... Підніс і я вгору молот, але не спустив його на пробивальник цілою силою, бо боявся вдарити сидячого шведа по руках і відбити йому пальці або руки... Мій молот тільки трошки стукнув...

Тоді обидва шведи відразу пізнали, що я не був “дрильменом” — каміно-пробивальником. Вони сказали мені, щоб я уважно бив молотом, щоб не вийшло каліцтва. А я сказав до них: “Прошу вас, дозвольте мені працювати з вами. Я скоро навчуся як бити молотом, бо я маю і деякий досвід. Я одного разу кілька місяців забивав молотом великі цвяхи-придержуваці у шпали-“тайзи” на залізничій дорозі. І шведи поставилися до мене добре, вирозуміло.

За кілька днів я вже бив молотом досить добре. Та від того, що я при кожнім ударі трошки наче здержуваю молот у повітрі, щоб не вдарити по руках, мене дуже боліла脊. Перший тиждень від того аж згорбленим ходив... Та проминуло ще кілька днів і я вже був добре вишколеним “дрильменом”. Бив молотом так добре, як і шведи. Бив добре молотом і радів, що в той спосіб зароблю більше грошей, як інші робітники.

А били молотами всі “дрильмени”, всіх трійок, нараз — під темпо, бо коли б не було такого темпартитму, то і найкращі “дрильмени” нераз схибили б молотами і вдарили по руках сидячих “дрильменів”. Щоб був ритм, завжди один із “дрильменів”, що били молотами, співав якусь пісню голосно й ритмічно, аж луна-відгомін відбивалася від скал. Деколи співали шведи якусь пісню по-шведськи, деколи щось по-англійськи. Той українець, що був десь із східних земель України, нераз співав “Гей, на горі там женці жнуть, а попід горою, долом-долиною козаки йдуть”. А коли приходила черга на мене, то я звичайно співав: “Посилала мене мати до кри-ни-ченъ-ки, Ой, принеси моя доню та во-ди-ченъ-ки, Ой, доню моя доню-ю, та во-ди-ченъ-ки.” А був один швед, що дійсно був добрым співаком. Як співав він, то здавалося нам, що ми були ніби то на концерті.

Коли я вернувся додому в осени, то привіз зі собою досить багато грошенят, бо брав добру платню як “дрильмен” і через ціле літо щадив. Щадив, бо ж жонатим вже був і думав про час, коли я стану й самостійним господарем.

Та й коли приїхав я до дому, то відразу споважнів. Що ж, я був вже не тільки жонатим, але й батьком... Було тоді моєму синові вже два дні... Застав я дома, як пані Лагодовська, тепер вже бабуня, купала моого сина та й приговорювала: “Ну, купати тепер тебе треба, а мине кільканадцять літ і вже женити треба буде тебе, Грицуно...” Так, всі ми погодилися, щоб хлопчик Грицьком називався.

Запитав я свою жінку, чи був доктор при породах. “Та був. Він з Ривертону. Називається доктор Томпсон. Він ще дуже молодий і такий собі гарний чоловік”, каже моя Мільця. “Та й такий він високий, широкоплечий, поважний.”

А я нетерпеливо спалахнув та питаюся: “А ви йому заплатили?”

“Ні, ще не заплатили,” каже жінка. “Він заплати грішми не впоминається, а казав, щоб йому щось з фарми привезти — городини і бараболь трохи.”

“Ну, і що то за доктор, що хоче, щоб йому бараболями заплатити за услугу?”, питається зацікавлено.

“Та то собі якийсь такий добрий доктор,” каже моя теща. “От, як бачить, що бідно в кого, то й заплати не впоминається. Розглянеться по хаті та й каже: — От, ви привезіть мені щось з свого городу, та й то буде заплата. — Видно, що розуміє людей і серце має добрe.” .

А в зимі я вже сам різав дрова в лісі на продаж, бо жінчин брат, Володко, вже був оженився і пристав тимчасово так, як я, до жінчного дому. Часом помагав возити дрова до містечка молодший брат моєї жінки, Євген, хоч він ще й до школи ходив. Мала моя жінка й сестру, молодшу від Євгена. Називалася вона Стефця.

За зиму я пристарався за “корди” муки та ще дечого на весну й літо для жінки та цілої родини. А в половині квітня, 1924-го року, я знов приїхав до Вінніпегу, щоб знайти собі якусь роботу.

У Вінніпегу здібався я з одним знайомим чоловіком з околиці Окно. Називався він Микола М. І разом з ним я записався на роботу в околиці Норт Портал, у Саскачевані, близько границі Злучених Держав. Там мали ми затягати шпали-“тайзи” під шини на залізничній дорозі, — з платнею від того, хто скільки шпалів-“тайзів” затягне денно.

Затягав я шпали-“тайзи” під шини з Миколою М. Та Микола попрацював там кілька днів і покинув ту роботу. Казав, що затяжка. Що ж до мене, то я сподобав собі ту роботу, та, коли ту роботу покинув Микола, то мусів і я покинути, бо не мав я іншого товариша-робітника до затягання шпалів-“тайзів”. При такій роботі працює по два робітники разом.

Я сказав Миколі, що поїду в місцевість Вейборн,

у Саскачевані, бо є там знайомі мені фармері, в яких я працював попередньо. Може й тепер знайдеться в них робота для мене. “То і я з тобою поїду,” сказав Микола, “може й для мене там знайдеться робота.”

Білєт з Норт Портал до Вейборн тоді, здається, коштував 3 доляри й 20 центів. А при собі ми мали й трохи більше грошей. Отже почали ми чекати на пасажирський поїзд, що переїздив через Норт Портал до Вейборн в 2-ій годині пополудні. Та от подумав мій товариш і каже до мене: “Чи знаєш, що ми можемо й безоплатно заїхати до Вейборн? Нащо нам платити по 3 доляри 20 центів?”

“Ta як же так безоплатно заїдемо?”, питався.

“От залізмо у вагон тягарового поїзду і заїдемо безоплатно до Вейборн,” каже Микола.

“А я думаю, що ліпше нам заплатити й поїхати пасажировим поїздом, бо грошей на таку подорож ще маємо. Як знаєш, їхати “зайцем” на тягаровому поїзді і небезпечно і може приловити поліція, і можна в клопіт попасті,” раджу я.

“Що ж до мене то я мало коли іду “пасіжиркою” за гроши. “Я майже все їзджу безоплатно покрадьки на тягаровім поїзді,” каже Микола. “Звідси шість миль є місце, де тягарові поїзди спиняються, щоб із придорожного збірника набрати води для паровоза. Там ми всячесно у порожній вагон і поїдемо до Вейборн. Прибуде туди тягаровий поїзд увечір. Ну, нім туди зайдемо, то буде й вечір.”

І так спокусив мене Микола їхати безоплатно до Вейборн, тягаровим поїздом. Прийшли ми в те місце, де був збірник з водою для залізничних паровозів, і бачимо, що навколо того збірника стойть вода на землі, так, що неможливо до нього близько підступити.

Відійшли ми трохи вбік від того місця, вийшли на горбок, де було сухо, нарвали сухої трави, розстелили її на землі й полягали собі там та розмовляємо. Жде-

мо на прихід тягарового поїзду. Ждали ми довго. От, почало вже й смеркати, а поїзду ще нема.

За якийсь час небо вкрилося хмарами й почало холодніти. Почав падати дощ — зразу дрібний, а потім перемінився в рясний та холодний. Повитягали ми з своїх валізок коци і обгорнулися в них з головою. А дощ не переставав. Лляв, як з ведра, і то щораз зимніший. За якийсь час промокли наші коци. Промокла й наша одежда. Від холоду ми вже аж дрижали.

Та от ще стало гірше, бо з часом дощ перемінився в сніг. Почали падати великі пластинки мокрого снігу. Та стало ще холодніше. Під ногами почало замерзати... А ми обидва стояли мокрі, як щурі...

“Ми тут готові ще й позамерзати,” кажу я до Миколи. “Якби був десь тут поблизу ліс, то я міг би собі раду дати, але тут степи-прерії і нічого не вдію я тут.”

Почав нам дошкуляти й холодний північний вітер. Почали ми розглядатися, чи де не видно світла. Та ніде не було видно світла, бо поблизу там фармерів не було.

Коли б ми були трохи старші та розумніші досвідом, то були б зрозумілі, що для нас був тоді найкращий вихід вернутися назад туди, де ми працювали. Від ходу були б ми загрілися. У вагоні могли б були осушитися та нагрітися, і все, мабуть, було б пішло гладко.

Та ми, молоді, гляділи загибелі в очі, та все таки ждали, що от-от надійде тягаровий поїзд, ми всячево в нього, і там буде нам рятунок. Не могли ми, через свою молодість, додуматися, що й у вагоні тягарового поїзду буде страшенно холодно і що не буде де нам осушитися.

А нам дійсно тоді загибель заглядала вже в очі. Ми дрижали цілим тілом з холоду й студені, зуб на зуб скакав. Почали ми й бігати задеревілими від холоду ногами, бити по собі руками, але вже нікак не могли загрітися... Отак тупцювали ми та били по собі руками аж десь так до третьої години по півночі. Надійшов

тоді тягаровий потяг, спинився набрати новий запас води для паровоza, і ми повлізали до одного із порожніх вагонів.

І у вагоні студінь була велика. Підскакували ми і там, поки не рушив поїзд з місця, але ніяк вже не могли загрітися. Дрижали цілим тілом, зуб до зуба дзвонив... А коли рушив потяг з місця, то Микола виймав з кишени автоматичну запальничку, потиснув гудзик, і при світлі запальнички ми побачили, що у вагоні було досить багато паперів і кілька куснів надщерблених дощичок. Ми негайно розклали у вагоні маленький огонь і почали бодай в руки грітися. Та ми той огонь то пригашували, то знов роздмухували, бо боялися, щоб хто з поїздової обслуги не заглянув, що з вагону трохи диміло. І отак ми дрижали та їхали... Вкінці приїхали ми до Вейборн. Та злізти з вагону ми не могли, бо поїзд спинився так, що наш вагон був просто залишній станції. А саме там по пероні-“плятформі” перед залізничним двірцем проходжувалося два поліцай.

Коли ж поїзд рушив з місця, то ми ждали, щоб нас не видно було вже, як вискочимо з вагону. Та недалеко від містечка був міст. А за мостом поїзд вже так скоро їхав, що вискочити з нього було вже небезпечно. Отже далі їхати ми мусіли вже з примусу. Не було іншого виходу.

Та згодом нам трошки стало легше. Одежда на нас за кілька годин їди висохла. І нам вже було навіть трохи тепло. От вже і зійшло сонце, а наш поїзд їхав та їхав без зупинки. Пригріло сонце і я з Миколою сів у відчинених дверях вагону та почав грітися до сонця, бо ж все таки під кінець квітня сонце вже нераз і дуже тепло пригриває. Отак ми доїхали аж до Пасква. Там поїзд спинився і ми позлізали з вагону на землю.

Та в Паскві не було ні одної крамниці ні ресторани. А ми були страшенно втомлені, перемерзлі та голодні. Довідалися ми, що треба нам вернутися кілька-надцять миль, щоб знайти таке місце, де є ресторан.

Почали ми вертатися. Пройшли щось дві милі й по-сідали, бо далі не могли йти. Дуже ми були охляли та спати так дуже хотілося! То ж нарвали ми руками сухої торічної трави й постелили собі коло самої залізної дороги і полягали там і почали вигріватися до сонця. А Микола так ліг собі, що його голова спочивала на залізничній шині. Заснув і я, заснув і він. Не знаю, як довго ми отак спали. Нараз я почув переразливий свист поїзду вже дуже близько. Пробудився я та бачу, що поїзд от-от вже доїздить до нас, а Микола ще й надалі лежить головою на шині. Вхопив я вмить Миколу за ноги й цілою силою потягнув до себе набік від залізниці. І майже в тій самій хвилині поїзд тільки прогуркотів попри нас...

Поїзд вже промахнув попри нас, а ми сиділи та опамятувалися від перестраху. Серця наші так стуко-тіли, що, здавалося, вискочуть з грудей. Сон геть від-летів від нас. Сиділи ми та говорили про те нещастя, що от-от мало статися.

Поблизу нас була калабаня з водою. Ми там по-вмивалися. Дивлюся я на Миколу, а в нього лице таке чорне-синє, наче б хто його чорнилом до писання по-мазав... І кажу я до нього: "Та ж твоє лице таке стало, як в чорнилі!..." Глипнув Микола на мене та й каже: "Та й ти так виглядаєш!"

Глипнув я на свої руки, а вони теж темно-сині. Та й нігті такі поставали... Сягнув я рукою у валізу, вий-мив звідти дзеркальце, і глипнув на себе. І бачу в ньо-му лиці аж чорно-синє... І кажу я до Миколи: "Ми так тепер виглядаємо, як африканці..."

Піднесли ми свої валізки і пустилися в дальшу до-рогу. Вкінці дійшли до містечка, де був ресторани. Влад-стителем того ресторана був китаєць. Зайшли ми до того ресторана й замовили собі їду. Зіли ми, що замо-вили, і кажемо ще раз подати нам стільки їди... Їмо, аж за вухами ляшти. А властитель-китаєць глядить на нас, що ми так із смаком їмо все і допитується нас:

“А що, дуже смачне?” Кажемо, що нам дуже смакує. А я подумав собі: “Смакувало б і тобі отак, як нам, коли б і ти отак виголодувався та пережив таке, як ми від вчора...”

Спитали ми китайця, чи нема в нього місця на спання. Він сказав, що є. І зараз завів він нас до кімнати на поверхні над рестораном, де було широке ліжко. На те ліжко ми прямо попадали і відразу заснули. Спали безпереривно аж до другого дня рано. І хоч як нас “кусили” непрошенні маленькі гості, що злазили по стінах та із закутин в ліжку, то ми того не відчували. Аж рано побачили, як нам були “скусані” руки та лиця. Скрізь червонілися гудзки... Аж стидно було нам їхати тоді з такими сприщеними лицями до знайомих фармерів...

Та незадовго надіхав пасажировий поїзд, ми всіли на нього, заплатили по три долари, і поїхали в напрямку до Вейборн. У містечку Вейборн ми відпочивали один день, а потім стрінулися з одним місцевим фармером, що був знайомий мені. Називався він п. Г.

З родиною п. Г. я познайомився попереднimi роками, бо приїздив я до Вейборн на жнива попередньо. Знали п. Г. і мене добре. Ставилися до мене, як до близького свояка. Знав я п. Г. як дуже доброї та мильної вдачі людей. Були вони ще молоді. Було в них тільки двоє малих діточок.

П. Г. сказав, що йому тоді було потрібно тільки одного робітника на фармі, і то тільки на один місяць. Згодився я працювати в нього один місяць за п'ятдесят доларів. В другого місцевого фармера знайшлася робота для Миколи, моого товариша. І він поїхав до свого фармера на роботу, а я — до п. Г. Отак ми розлучилися.

Було вже пізно увечір, як п. Г. привіз мене до себе. Коли ми ввійшли до хати, то жінка п. Г. дуже врадувалася. Ми привіталися, як давні знайомі.

“Гелло, Гас, я дуже рада, що ти до нас приїхав на роботу,” сказала пані Г. І вона негайно приготовила

перекуску. Сіли ми їсти. Подивилася пані Г. на мене та й питаеться: "Гас, а з тобою що? Ти недобре виглядаєш. Попередньо ти інакше виглядав — ліпше. Ти слабий. Що з тобою сталося?"

"Та я от тільки з дороги, дуже змучений," сказав я, бо ще не хотів признаватися, що то я пережив за минулих два дні. "Завтра більше поговоримо. А тепер я хотів би лягти спати."

Тоді пані Г. показала мені кімнату, де я мав спати. Я почувався дуже змученим. Негайно ліг спати і скоро заснув. Спав твердо до ранку. Другого дня рано я встав, але не почувався краще, як попереднього дня. Поснідав я з п. Г., потім повів мене він до стайні. Показав він мені де були коні, а де сівалка. Запрягли ми коні до сівалки, набрали зерна й поїхали сіяти. Засівали ми того дня поле цілий день.

При вечері вони знов поглипували на мене, але вже не допитувалися, чи я слабий. Розказав я їм по вечері, що я вже жонатий і маю синка. Скоро по вечері я пішов спати. Засівали ми поле й другого дня. При вечері знов мене запиталися, чи я не слабий. Я сказав, що ні. Та справді я зле почувався. Сіяли ми й третього дня. По роботі завів я коней до стайні, скинув з них упряж і підійшов до клинка в стіні, що був на стопу вище моєї голови, і хотів завісити упряж на клинок. Треба булостати на пальці в нозі або й трошки підскочити, щоб завісити упряж на клинок. Став я коло стіни, піdnіс упряж вгору та щось ніби підскакую та підскакую, але не можу завісити упряж на клинок... Не маю сили...

А пані Г. саме тоді доїла корову, за перегородкою, в стайні й бачила мою невдалу спробу завішати упряж. Вона мене бачила, але я її не бачив. Вона бачила мене й розуміла, чому я не можу завісити упряж. Встала вона й підійшла до мене, взяла від мене упряж і легенько її завішала на клинок. А тоді каже до мене: "А я ж тобі казала, що ти слабий."

При вечері знов Г. почали випитувати мене, що

мені бракує, чи я слабий. I аж тоді я розказав їм, як я стояв довгий час на дощі й снігу, як до нитки перемокла була на мені одежа і як я та Микола іхали у порожнім тягаровім вагоні в мокрій одежі.

Каже до мене п. Г.: “Ми, як тільки тебе побачили, то знали, що з тобою зло, що ти слабий. Ти, як був тут попередньо у нас, то був веселий і голосно та весело говорив і сміявся. А тепер, від коли ти приїхав, то ледве тебе чути.”

Аж тоді мені якось шкода стало самого себе. Почав відчувати, що дуже зло може закінчитися моя слабість... I пішов я до своєї кімнати дуже засумований. Чувся дуже ослаблений. А другого дня рано я вже не міг і з ліжка піднести. Мав горячку. А груди неначе великий камінь притиснув. I я вже мусів покоритися слабости.

Пані Г. принесла мені сніданок до ліжка, та я тільки кави міг напитися... Сказав я пані Г., що мене до шпиталю треба відвезти.

А пані Г. каже: “Ні, не треба тебе до шпиталю везти. Я сама буду тебе лічити, але ти мусиш бути дуже слухняним. Мусиш все так робити, як я тобі скажу. Як будеш терпеливий, то я тебе вилічу.”

Що ж, треба було пристати на те, що казала пані Г. А вона зараз дала мені чогось дуже міцного напитися — можливо, руму чимось заправленого. А потім почала мені намащувати та натирати “линиментом” груди. I то так сильно натирала мені груди, що аж піт їй виступив на чолі. Опісля намостила мені груди ще якоюсь лічничукою мастию. I тоді приложила зверху на груди “муштардовий пляйстер” (гірчичник). Неначе пеленами тісно обкрила мої груди і сказала мені: “А тепер спокійно лежи!” Ще вкрила мене тепло коцами і додала: “I уважай, не розкривайся. Лежи так, поки я не приду до тебе знов.”

Тоді пані Г. відійшла від мене до своєї праці в кухні та на господарстві. А я лежав і щораз мені тепліше ставало. Опісля я аж зіпрів. Так піт з мене тік, що й

ліжко підо мною стало мокре. А пляйстер з гірчиці пік мене, неначе огнем. Здавалося, що не видержу...

Коли ж знов навідалася пані Г. до мене, то я її просив, щоб розікрила мене та й щоб пляйстер гірчичний забрала мені з грудей. Та вона сказала, що не можна, бо то мені пошкодило б. І отак я лежав із гірчичним пляйстером на грудях 20 годин. Аж тоді пані Г. здіймila мені з грудей гірчичник. Коли ж здіймала, то почасти й шкіра клаптиками відривалася з гірчичником. Груди виглядали неначе одна велика рана... Тоді пані Г. взяла велике піря, замочувала його в якусь лічничу масть і ним намащувала мені легесенько груди. Опісля прикрила мені груди тоненьким шаром вати й забандажувала. На чисто перестелила мені ліжко, знов обкрила мене тепло і відійшла.

Отак забандажований я лежав чотири дні. Час до часу пані Г. навідувалася до мене, приносила мені росолу та іншої легкої до травлення їжі, і питалася, як я почуюваюся. А я що далі то все краще почав почуватися. Пятого дня я вже так добре почувався, що встав рано і не відчував ніякого ослаблення. Почувався зовсім здоровим, тільки трошки дошкуляло мені те, що шкіра на грудях ще не була зовсім загоїлася. А шестого дня я вже пішов до роботи. Ми надалі засівали поле. Під кінець місяця весняна робота на полі скінчилася. Роботи вже не було. Тож пан Г. заплатив мені за місяць роботи. Щиро дякував я обоїм Г. за їх опіку надо мною та за їх доброту. Щиро стискав їм руки при відході. А пані Г. я сказав: “З вас справді добра лікарка. Якби не ви, то, може, було б прийшлося пропасти. Ви мене назад до здоровля привели. Дякую і за ваш добрий та щирій догляд. Колись вам подякує за мене і моя жінка. То ж тепер до милого побачення!”

Відійшов я від своїх приятелів та добродіїв Г. і пішов шукати іншої роботи в тій околиці між фармерами. І я скоро знайшов собі нову роботу. Став до роботи в другого фармера. Та це вже не був другий п. Г.,

цей фармер зовсім не був подібний до нього. І якраз тому я хочу дещо про нього розказати. Згодився я до нього на роботу тому, що вже було мало робіт в околиці. Згодився я в нього на роботу на два й пів місяця, по 40 долярів місячно. Мав працювати в нього до 20-го серпня. Відтак мав намір стати до роботи в околиці при жнивах, за поденну платню.

Оцей фармер мав дуже велику стайню, повну коней. Було там шістнадцятеро коней. Що дня він все давав свіжу пару коней до роботи, щоб можна було більше роботи зробити. Він все так робив, щоб ані мінутки часу не змарнувалося.

Я в цього фармера не спав у хаті, але в маленький шіпчині, в “шеку” чи то “гренві”. В добрих та людяних господарів і пси на кращому сплять, як було моє місце спання... Та й не розмовляв цей фармер зо мною по-людяному, от хіба час до часу сказав воркотливо, що ще треба було зробити. Та й до дітей своїх він не краще ставився. Часто буком згонив їх з ліжка рано...

Я був першим, що вставав у того фармера рано: в п'ятій годині або й скоріше. Скоренько вмивався, вбирався і йшов надвір, до стайні, дати коням паші. Викидав з-під коней гній і відвозив на поле, чесав шістнадцятеро коней, і закладав упряж на пять або й шість коней, і аж тоді йшов снідати. А по сніданку, в 7-ій годині, виводив коней надвір, напомповував їм води в корито жолоб, і вже аж тоді йшов орати, дискувати, або управляти землю на полі культиватором. Так йшла робота день за днем цілий місяць. А коли падав дощ, то посылав мене фармер направляти проломи в обгороді фарми або щось робити в стайні, — так, щоб завжди був я при роботі.

В липні сказав мені той фармер вставати рано в 4-ій годині, бо треба було починати косити, згromаджувати та звозити сіно. Фарми з сіножатями мав він около шість миль від дому. Там була й хата, в якій пе-

ребувало два його робітники, що їх він згодив поденно до кошення сіна.

Я виїздив з дому до сіножатей в шестій годині рано, щоб то на час до роботи стати. Робив там цілий день, а ввечері в 6-ій годині віз фіру сіна додому. До ма я викидав з фіри сіно на стрих над стайнєю. А коли вже фіра була порожня, то йшов на вечерю. Значить, вечера була була вже пізно увечір. Ну, а другого дня знов вставав в 4-ій годині рано, чистив стайню, чесав коней, годував, напував, і в 6-ій годині відїздив на роботу при кошенню сіна. Так йшла праця через три тижні. Так вже був я втомився тою роботою і недоспаними ночами, що хотів був покинути свою роботу. Та фармер сказав, що не заплатить мені нічого, як не вибуду своїх два й пів місяця при роботі, згідно з угодою. То ж треба було й надалі працювати в того фармера.

Коли моїх два й пів місяця при роботі скінчилися, то вже були почалися жнива. Того дня ми докінчували направляти та приготовляти до жнив жниварки-“байндри”. При обіді я сказав, що мій час роботи вже скінчився. Тоді фармер каже до мене мягким голосом: “То ставай в мене до роботи при жнивах, бо мені саме тепер робітників потрібно.” Та я нічого не сказав, встав з-за стола, пішов до стайні, виліз на стрих і ліг там у сіні спати. Спав там цілу добу. А коли ввійшов опісля до хати, то фармер казав, що журився тим, де то я подівся... Та він мені заплатив те, що належалося, і я пішов від нього до містечка.

В містечку я стрінувся з деякими своїми знайомими, що приїхали були тоді на жнива з нашої околиці коло Ривертону. Був там мій брат Іван, Василь Дзядичевич, мій товариш Василь Моспанчук, і ще два знайомих. Побачив мене Василь Моспанчук та й каже до мене: “Що з тобою? Ти дуже схуд та зчорнів. А твої руки такі замозолені та згрубілі, що хоч цвяхи забивай в твої долоні.” І тоді я розказав своїм знайомим і

братові, як тяжко я гарував при праці в одного фармера через два й пів місяця.

Нас всіх приймив один місцевий фармер до себе на роботу при “штукованню”, а пізніше при машині - молотілці. Цей фармер їздив, по вимолоченню збіжжя в себе, до інших фармерів молотити. В нього самого на фармі було роботи тільки на кілька днів. Тоді поїхали ми з його машиною-молотілкою до сусідних фармерів молотити. Мав він щось наче вагони на возах і для кухарок і для нас, щоб мали ми де спати. То ж у тих возах-вагонах ми і їли і спали і відпочивали.

В того фармера було нам добре робити при машині-молотілці. Платив нам також добре, по п'ять долярів денно. Харчував нас добре. Та й наші наставники були вирозумілі, людяні.

Як я вже сказав, при тій роботі було нам добре, і були б ми там заробили собі значну суму грошей, якби ми були більше зрівноважені та розумніші... А то знайшовся між нами один робітник-бунтівник. Він скликав нас одного дня по обіді до нашого воза-вагона, став посередині, та й каже до нас: “Хlopці, сьогодні ми вже не йдім до роботи. Страйкуймо. Впоминаймося більшої платні. То ще нічого, що кухарка наша не дуже то добре варить. Ми тяжко працюємо, але замало нам платять тут. Впоминаймося по шість доларів денно за роботу. А коли не дасть по шість доларів денно за працю, то ми вже більше до роботи не йдім. Нехай сам фармер молотить. Що ж, він заробляє добре гроші, багато заробляє. Чи ж мали б ми їх його збагачувати? Так, нехай платить нам по шість доларів денно за роботу, а коли ні, то ми відходимо від нього від роботи!”

А ми, молоді та недосвідчені, гукаємо за бунтівником і собі: “То правда, то правда! Правду ти кажеш!” І повів нас збунтований робітник до властителя молотілки і каже: “Ми виходимо на страйк. Коли даш нам по шість доларів денно за роботу, то будемо в те-

бе працювати й надалі. А коли ні, то виходимо на страйк і покидаємо в тебе роботу.”

А властитель молотілки каже: “Ви добрі хлопці. Я з вас вдоволений, але піднести вам платню на шість долярів денно я не можу, бо ніхто з тих, що молотять, не платить своїм робітникам більше, як п'ять долярів денно. Коли б я вам підніс платню, то й я мусів би впоминатися більше від бушля за молочення збіжжя. Та знаю наперед, що фармері мені більше від бушля за молочення не заплатять, бо інші молотільники могли б їм вимолотити збіжжя по тій ціні, що я тепер в них беру. Та я вам скажу таке, хлопці. За кожний день роботи при молоченню я буду вам платити так, як і досі, по п'ять долярів денно. А коли буде падати дощ і ми молотити не зможемо, то в такі дні буду вас харчувасти, як і завжди, але не буду вам нічого обтягати з платні за харч. Хоч би дощ падав і два тижні і машина стояла безчинно, а ви без роботи, то я в вас нічого не візьму за той час за харч.”

І знаю я тепер, що збунтований робітник нам зле порадив, і що порада та предложення нашого власника молотілки була добра. Від бунтівничих слів загорілися наші мозки і їх вже не міг властитель машини охолодити та до здорового розуму привести.

“Ні, ми на таке не пристанемо. Зараз виплати нам за роботу!”, гукнув збунтований робітник, а ми всі за ним... Не було іншого виходу: властитель молотілки таки зараз нам виплатив те, що нам належалося за роботу. І ми зараз таки відійшли звідти. Відходили інші робітники, то відійшов і я, бо думав собі, що не пасує відлучатися від своїх товаришів.

Ми всі разом поїхали до містечка Колфакс і почали розпитувати, чи німа в дооколичних фармерів роботи. Та саме тоді небо затягнулося хмарами і почалася слота. Падав дощ через кілька днів. Припинив дощ і молочення на фармах. То ж треба нам було перебувати в містечку і платити там за харч і мешкання. Де-

які хлопці програли трохи грошей в біліард. І за кілька днів деякі хлопці осталися зовсім без грошей. Від того наш гурток почав розпадатися. Деякі хлопці відіїхали кудись тягаровими поїздами, інші пішли дещо робити в дооколичних фармерів в часі дощу хоч бодай за харч.

Вкінці з нашого гуртка остався в містечку тільки я і Василь Дзядикович, з нашої околиці на фармах, бо ми обидва ще мали на чим жити. А за кілька днів знов випогодилося і ми обидва стали до роботи в фармера Енниса, що шукав робітників у містечку. Той фармер мешкав тільки дві милі від містечка.

В Енниса ми ще почекали щось півтора дня, щоб краще випогодилося, і почали працювати. А був Еннис багатим фармером. Вся земля, куди тільки оком можна було сягнути, належала до нього. Мав він так багато фарм, що молотив своєю молотілкою від яких 30 до 35 днів тільки своє збіжжя.

Еннис мав і парову машину-молотілку і вагони на возах, в яких нам кухарки приготовляли харчі та в яких ми мешкали й спали. В однім возі-вагоні була кухня, а в двох інших ми спали. То ж на котрій фармі ми молотили, там був і наш дім. Взагалі в того фармера був взірцевий порядок. Крашого порядку я ніде не бачив.

Еннис мав до звожування снопів до машини і коней і мулів. Я возив мулами. Почалося молочення, але робота зразу йшла досить пиняво, бо снопи були ще трохи вогкі. А що в паровику палили соломою, то було тяжко наробити подостатком пари, бо солома була ще вогка й не дуже то жарко горіла. Через те молотілка і кілька раз зупинялася, — не було в паровику подостатком пари. Щоб огонь був жаркий, почали возити до паровика соломи з лену. Але й то не помогало. Так йшло пиняво молочення через два перших дні. Третього дня вже і снопи і солома були сухі, однаке в паровику й надалі не було подостатком пари. Треба було й надалі молотити з перервами.

А що мені доводилося нераз палити в паровику молотілки попередніми роками, то я зацікавився був, чому неможливо було наробити подостатком пари. Підійшов я до кочегара-паляча й питаюся його: “Чому неможливо наробити подостатком пари?” А він каже: “То вже нездалий паровик. В нім вже ніяк не наробиш подостатком пари...”

“Палив і я колись то в паровиках,” кажу йому, “і мав би я охоту спробувати, чи не міг би я наробити подостатком пари.” А знеохочений паляч каже: “То поміняймося роботою. Йди ти опалювати паровик, а я буду їздити твоїми мулами.”

“Добре,” кажу я, “та перше спитайся машиніста - “інженера”, чи він погодиться на таку нашу обміну.”

Пішов паляч до машиніста й сказав йому, що я хотів би опалювати паровик та спробувати, чи не можна б було наробити подостатком пари. Машиніст сказав: “То нехай спробує.”

І почав я палити в паровику. А що я вже мав досвід як підкидати солому в піч паровика та скільки, то за яку годину паровик вже так був добре нагрівся, що було вже подостатком пари і молотілка вже не зупинялася, а постійно молотила. І так я став палячем коло молотілки фармера Енниса.

Ми, всі палячі коло молотілок в околиці, вставали кожного дня в 4-ій годині ранку і починали палити в паровиках, щоб було подостатком пари, коли починала молотілка молотити. А коли вже було дуже зимно пізно в осені, то вставали ми і в 3-ій годині рано, бо коли дуже зимно, то вже тяжче наробити подостатком пари. І так скоро, як котрий паляч наробив вже подостатком пари, то потягав за шнурок від трубки на паровику і свистав паровиком протяжно, з перервами, з “викрутасами”. Коли перестав його паровик трубіти, то негайно відзвивався другий паровик десь в околиці, а за ним третій, і так далі.

А було то неабияке відзначення для паляча в око-

лиці бути першим, що наробив вже подостатком пари. Тому то всі палячі при молотілках в околиці що ранку мали свого рода “перегони” в трубленню паровиком. Ходило, щоб бути першим при трубленню. Часом я був першим потрубіти. Деколи інший паляч або й два випередили. Деколи, бувало, вже ось підношу руку до шнурка від трубки, а тут нараз чую, що якийсь інший паляч мене випередив. Ну, чекаю я, щоб він скінчив трубіти і готовий вже собі трубіти. Та не потягнув я за шнурок на час, коли трубіння першого паровика скінчилося, і вже знов хтось інший мене випередив. І лихий я був сам на себе в таких випадках, то вже постановляв другого ранку випередити всіх інших палячів в околиці трубінням рано. От таку ми, палячі від молотілок, забавку мали. А коли часом бувало ми, палячі, до містечка посходимося в неділю чи в дощовий день, то вже жартуємо безконечно один з другого за трубіння зранку...

А пізно в осени, коли вже скінчилася робота коло молочення збіжжя, я знов вернувся в рідну околицю в Ледвін, до жінки та синка. Коли я ввійшов до хати, то моя жінка почула насамперед, хоч вже була лягла спати. Ми стрінулися в кухні. Я побачив, що вона, хоч і тяжко працювала ціле літо на фармі, роззвіла була тоді, вже як мама, повною красою. За кілька хвилин внесла вона з другої кімнати й дитинку. Я взяв на руки та почав голубити до себе.

Довідався я, що були в нас в гостях і Володко Лагодовський з своєю жінкою. Незадовго надійшла з другої кімнати й жінка Володкова, з дитиною на руках і каже до мене: “От, подивися і на мою дівчинку!” Глипнув я і якось нараз відчув, що то вона держала моого Грицуна, а я, замість Грицуна, голубив її дівчинку Ілюнню. Аж тоді всі в хаті вибухнули голосним та веселим сміхом. Сміявся і я із жарту над собою...

Приємно мені було то бавитися з Грицунем, то розмовляти з своєю жінкою, з тещею та з її дітьми: Євге-

ном і Стефцею. По відпочинку знов я ходив різати дрова на продаж, а Євген їх возив до містечка. А за продані дрова знов ми привозили всякі припаси до дому: харчі та дещо з одежі.

Прийшла весна 1925-го року. Топилися сніги й води заливали нашу околицю. Неможливо вже було легко дістатися возом до містечок Арборгу та Ривертону. Доброї дороги було лише по кілька миль коло самих містечок. А дороги на фармах тільки тут і там було видно з-під води — в тих місцях, де було трохи горбувато. Та й поля на фармах було ще мало через води. Тільки тут і там виднілася латочка виробленої землі на фармах.

Просили дооколичні фармері і свої муніципальні уряди і своїх послів, та мало з того було користі. Деякі посли з нашого округу от записували собі в книжечки жалі, скарги та просьби фармерів і казали, що будуть старатися, щоб уряд дав гроші на будову добрих доріг в околиці та на прокопання потрібних ровів, щоб поспускати води з мочарів та багниць та осушити фарми, та проходили роки за роками, а фармері й надалі не мали ніякої користі з обіцянок своїх представників у соймі Манітоби. З часом деякі фармері зневірилися, що колись їм стане легше жити в нашій околиці. Такі фармері покидали свої фарми-гомстеди й переходили десь в інші околиці Канади, хоч напрацювалися по кільканадцять років на своїх фармах, щоб виробити хоч клапоть поля. Осідалися на їх фармах інші люди. І ці не бачили кращої будучності для себе. Оставалися в околиці тільки такі люди, що мали вищі землі, могли собі виробити більше землі, і витримати більше всяких недостатків.

Знав я, що й для мене та моєї жінки не було вигляду на кращу будучність на фармах. То ж порадився я з своєю жінкою на весні 1925-го року і купив у містечку Ривертоні “лот” землі на будову хати. І на тім лоті побудував я малу хату, переділену на дві кімнати,

що мала 22 стопи-“фіти” завдовжки та 14 стіп ширини. Отак я пустив свій перший корінь у Ривертоні, що був тоді ще дуже маленьким містечком — серед бідних фармерів та рибаків. Були тоді фармері на захід і на півдні від Ривертону. На сході від Ривертону, понад озеро Вінніпег, і на півдні, понад рікою, жили рибаки. А на північ від Ривертону ще людей не було — були там самі мочари та багнища. Туди тільки в зимі їздили рибаки до Вошо затоки рибу ловити. Там в зимі й “корти” різали деякі фармері та возили їх до Ривертону на продаж.

На північ від Ривертону в літі було повно диких гусей та качок по озерах, озерцях та млаковинах. Там дики гуси й качки і виводилися. Жило й багато всяких диких звірят по лісах на північ від Ривертону: “муси”-лосі, кози, лісові вовки, що то їх називають тут “каютами”, та міньки-норки, видри та водяні щурі. Була то цілковита пушта.

А в самім містечку Ривертоні було тоді багато більше всякої породи псів, як людей. Майже коло кожної хати було по кілька псів, звичайно припинятих на ланцюках. А деякі пси бігали й по містечку — такі, що відріввалися з припону. Пізніше тих псів їх господарі виловлювали та знов припинали.

Пси тоді в Ривертоні були наче символом того, чим мешканці Ривертону головно займалися. Найбільше в містечку було рибаків. А рибаки тоді возили в зимі і свої припаси і рибу на санках, що їх тягнуло по п'ять або й шість псів. Пси були при роботі в зимі, на леді Озера Вінніпег з рибаками. А на весні псів своїх рибаки приводили до дому і держали при домі аж до пізної осені, коли знов починалася рибацька пора.

Та було в Ривертоні багато псів і в зимі, бо псами привозили здалекої півночі індіяни шкіри із ріжних звірят на продаж. Псами привозили й пошту з далекопівнічних футрових станиць. Псами й везли з Риверто-

ну всякі припаси до індіянських, рибацьких та ловецьких станиць, що були на північ від Ривертону.

Сотні псів у Ривертоні символізували собою, що Ривертон був їй тоді головно не фармерським центром, але рибацьким та футровим. Головною частиною населення Ривертона були ісляндці. Між ними було лише кілька українських родин. Було їй два українські “бизнесмени” — С. Чесний мав біліярдню-“пул-рум”, а І. Борушинський мав маленьку крамничку споживних та мішаних товарів.

Ривертон ще їй надалі жив тоді в добі перевозу псами, волами й кіньми. Псів ще їй тоді найчастіше вживали люди до їзди та перевозу в зимі. Волами їздило ще тоді багато фармерів. Волами приїздили вони їй до Ривертона за покупками. Та вже в дійсності доба перевозу волами переходила тоді в затінок. Щораз все більше людей їздило тоді вже кіньми. Коней вживали вже люди їй до праці по фармах. Отже Ривертон вже був перейшов тоді головно в добу перевозу кіньми і засягав вже їй трошки в добу автомобілеву. Здається, що було тоді в самому містечку два вже “вживаних” автомобілі. Але їй тих два автомобілі рідко коли були в руху.

Розуміється, радіо-апарати були ще тоді невидальщиною. Але чи ж і можна б було тоді щось виразно почути з радіо-апарата, коли майже безпереривку голосно гавкали, скавуліли та заводили хори всяких псів? Гавкотня псів — то була наша щоденна “музика” тоді.

Залізничний двірець стояв і тоді там, де тепер стоїть. Був і один готель, який ще їй досі є — Ривертон Готел. Була одна велика крамниця і три малих крамниці. Всі продавали всячину. Було дві біліярдні-“пул-руми”. Була одна маленька аптека. Була їй одна гарно збудована ісляндська церква, над рікою — Айслендик Ривер. Була їй одна велика трачка — вже не Торвальдсонова, але Говардова. Працювало в трачці від 25 до 30 людей. Була вже їй гарна школа — вона ще їй досі є. Було в

Ривертоні і кілька інших великих будинків — на стовпах. Були то великі будинки-комори на рибу. А стояли на стовпах, щоб сухо під ними було і щоб з них легко було ладувати рибу у вагони залізничні, що заїздили попри них.

Як бачимо, то було вже й тоді, в 1925-ім році, в Ривертоні кілька великих будинків. Для повноти бракувало Ривертонові тоді тільки ще одного будинку — а саме: шпиталю. Коли кого треба було візвезти до шпиталю, то везли до Вінніпегу. Так воно ще й досі. Однак був вже й тоді “медичний осередок” у Ривертоні — була маленька аптека. А в тій аптекі перебував велику частину свого часу доктор С. О. Томпсон. Так в Ривертоні справа мається ще й тепер, тільки що аптека приміщується у більшому будинку. Д-р Томпсон — то наш місцевий лікар ще від 1922-го року. Він виконує й обовязки аптекаря. Коли вам напише д-р Томпсон яку рецептуту як своєму пацієнтові, то зараз таки й подасть вам прописане лікарство вже як аптекар, і то часто і на борг... Завжди готовий вам помогти.

Коли я перенісся з фармів до містечка Ривертону, до своєї хати, був я тоді ще молодий, в повноті сили. Мене приймили на роботу до трачки. Робив я там до жнів. На жнива поїхав я на роботу до знайомого мені з попереднього року фармера — до Енниса в Колфакс, у Саскачевані. В зимі я знова різав дрова на продаж та возив поблизу дому. Зароблені гроші я віддавав своїй жінці. А вона частинку відкладала на життя та одежду, а головну частину зложувала в банку. І ми так були умовилися, що не сміли вибирати вже зложених в банку грошей. Ті гроші були призначенні на розробок пізніше.

Заробляв я гроші й моя жінка заробляла дешо. Вона доглядала дому і дитини та шила всякого роду одежду для дівчат і жінок, які ще не мали машинки до шиття.

За літо та зиму ми вже привикли до життя в містечку Ривертоні та познайомилися з деякими своїми

сусідами та тими людьми, з якими ми мали до діла. Одним з наших сусідів був С. Брім, що мав велику стайню, в якій давав приміщення коням рибаків, що привозили рибу з озера Вінніпег до Ривертону. А що в тому часі ще не було таксівок, то С. Брім був і перевізником. Часом він людям робив вигоду і коли не було чим заплатити йому.

Ще з попередніх років був я знайомий з Віктором Ейлафсоном, що мав крамницю і почту в крамниці. Вмів він гарно писати та уложить листа. Вмів і виповняти та виготовляти всякі легальні документи. Деколи він і для мене виготовляв всякі потрібні документи чи листи. Робив в нього й один чоловік, з яким я нераз любив поговорити. Називався він Олі Олафсон.

Часом заходили ми й до крамниці Бйосі Сігурдсона й так познайомилися з ним. Був він одним із давніх ривертонських крамарів-піонірів. Було мені нераз приємно з ним поговорити, бо багато він цікавого пережив на своїм віку та мав що розказувати про давні часи в Ривертоні.

А найбільшу крамницю в Ривертоні мав Свейн Торвальдсон, про якого я вже згадував попередньо. Знав я його особисто ще з того часу, як він наймав мене як хлопчака до себе на роботу в лісі.

Був я познайомився і з місцевим ісландським поетом Г. Гутрамсон, як купував в нього коня кілька років попередньо. Було мені нераз цікаво поговорити і з ним, бо він любив розказувати про життя перших ісландських піонірів-поселенців в ривертонській околиці, на острові Гекла, в Гімлі, та про інші ісландські оселі на берегах озера Вінніпег.

1926-го року на весні я знов порадився з жінкою про те, що мені робити на будуче. Я сам вже був підутився стригти волосся, то постановили ми, щоб я довчився у фризієрській школі і став “барбером-”стрижієм у Ривертоні. Записався я для того в Вінніпегу в

Гемпл Барбер Скул. Заплатив я за курс \$150. Курс тривав три місяці.

В школі стриження вчилося тоді щось около 30 чоловіків. Всі ми стояли коло своїх крісел згідно з тим, хто коли записався і згідно із знанням штуки стриження. Я, розуміється, першого дня стояв коло початкового крісла ззаду. Та коли я підстриг одного чоловіка, то наш учитель так був задоволений, що сказав мені стати аж коло 15-го крісла. Там я знов відзначився відразу тим, що, на бажання, підстриг одного чоловіка в стилі “помпадур” і то так, що мій учитель стриження знов був цілковито задоволений.

Та коли я скінчив свій курс стриження та голення, то не поїхав негайно відкривати свою фрізієрню (“барбер шап”) в Ривертоні, бо знов, що в Ривертоні не було так багато кого стригти або підголювати, особливо в літі. А поїхав я на жнива та до молочення збіжжя.

В осени я приїхав додому і почав плянувати, що мені далі робити. Мав я вже плян та прикладав свого швагра Володка Лагодовського, щоб з ним порадитися, бо мені було потрібно і його для здійснення свого пляну.

Кажу я до Володка: “Було б добре, як би ми могли разом мати і фрізієрню-“барбер шап” і крамницю. На мою думку, одно з другим добре складеться.”

“То правда, твій плян добрий,” каже Володко, “але знай, що для втримання крамниці треба і багато грошей мати і науку, щоб вміти торгувати.”

“Що ж,” кажу до Володка, “щодо науки — то навчимося, як торгувати. Ти вмієш трохи по-англійськи говорити, читати й писати, то ставай робити в крамниці. А я буду мати свою фрізієрню за перегородкою в крамниці, буду там людей стригти, або помагати тобі в крамниці. І так разом нам вийде добре.”

“Алеж як буде з грішми?”, питаеться Володко. “З мене не вийде добрий спільник, бо я маю тільки чотирьох долярів.”

“От, бачиш,” кажу я до Володка, “ти маєш чоти-

риста долярів, а я продам свої коні і разом з тим, що маю в банку, в мене знайдеться около одинадцять сот долярів. Разом будемо мати для започаткування крамниці ѹ фрізієрні пятнадцять сот долярів. А що заробимо, то будемо ділитися тим по половині. Чи згода?"

"Згода," каже Володко, "та памятай, що як збанкрутуємо, то люди з нас будуть сміятися. Та берімся до діла!"

І зараз таки взялися до діла. Почали підшукувати відповідного будинку. І ми скоро побачили такий будинок позаду нової аптеки. Д-р Томпсон вже був побудував собі новий, більший будинок під аптеку, а старий, менший будинок стояв позаду нової аптеки.

Ми запиталися д-ра Томпсона, чи могли б ми в нього винаймити ѹого стару аптеку. А д-р Томпсон запітався нас, нашо нам придасться ѹого старий будиночок. Ми йому пояснили.

"То добре," каже д-р Томпсон, "от через дорогу я маю "лот" землі. Перетягніть туди мою стару "аптеку", направте той будинок, і можете вживати ѹого."

"А скільки ви хочете за винаймення того будинку і "лоту"?", питалаюся я.

"Знаю я," каже д-р Томпсон, "що будете гандлювати ѹ дровами. То деколи дасьте мені "корд" дров, і то не потрібно мені давати найкращих дров, але таких, що то на них не буде збути."

Перетягнули ми стару "аптеку" на другий бік дороги, направили той будинок, поробили в середині на стінах потрібні полиці, і поїхали до Вінніпегу накупити товарів до своєї крамниці. Та не знали ми, де була крамниця-гуртівня, щоб накупити в ній всячини, що була нам потрібна. Коли запитували деяких крамарів, то вони відповідали нерадо ѹ виминаючи. Вкінці натрапили ми на одного українського крамаря на вулиці МекФарлейн, що сказав нам, де була гуртівня. Накупили ми там всього потрібного ѹ привезли до своєї крамниці.

В листопаді 1926-го року відкрили ми, Володко Ла-

годовський і я, свою крамницю і фризієрню. Деякі люди прийшли до крамниці зразу з цікавості, а відтак все більше та більше людей приходило і купувати і стригтися. Привозили фармері дрова на продаж до нас і за спродані дрова купували в нашій крамниці, чого ім потрібно було. І нам почало йти навіть і ліпше, як ми сподівалися.

Ми раділи, що люди до нас приходили і працювали від вчасного ранку до пізної години увечір — часом і до 12-ої години вночі. Я бувало стрижу, а швагер мій продає. А вечерами бувало посходиться до крамниці люди і щось купити і поговорити. Стоять, говорять, сміються, і нам весело було. І ми мали причину почуватися задоволеними — я і мій “бас”, бо не я, але Володко всьому порядок давав. Я завжди погоджувався на розпорядки Володка. Робив так, як він розпоряджав.

В грудні, перед Різдвяними Святами, каже раз Володко до мене: “Поїду до Вінніпегу на чотири-п'ять днів. Надходять Різдвяні Свята, то треба дечого на Свята накупити. Треба довідатися про ціни по крамницях, як і де що продають, щоб ми не ошукувалися в торгу і не ошукували других людей і також треба привезти дешо гарного на Свята.”

І відіхав Володко до Вінніпегу. А то вже був такий час, що озеро Вінніпег вже було вкрилося ледом. Почалося риболовство на озері, а в лісах полювання. І почали до мене заходити рибаки та ловці стригтися. Попри те, деякі ловці принесли до мене шкіри зі звірят і питаютися, чи я би не купив у них. Зразу не знав я, що сказати. А потім подумав: “Ну, і справді чи не добре було б купувати шкірки зі звірят на продаж?”

Почав я обмачувати шкірки, приглядатися до них. А ловці кажуть мені: “Ця шкірка з вовка, та з лиса, а от та з норки-міньки, а он та з ласиці.” Питаюся одного ловця, що він хоче за свої шкірки разом. Він каже: “Стодвадцять долярів.”

Я подумав-подумав та й кажу: “Дам сто долярів.” І

ловець на то пристав. Заплатив я йому сто долярів і вже мало в мене грошей осталося. А ловці до мене шкірки несуть та несуть, бо той перший ловець, що продав мені свої шкірки, розголосив, що я купую шкірки. Заплатив я ще одному ловцеві за його шкірки і грошей мені вже не стало.

А я порозвішував тут і там куплені шкірки в крамниці, ходжу та любуюся ними і думаю собі: “От, як продам ті шкірки за добру ціну, то і Володко і я будемо вдоволені.” Такі думки спокусили, щоб я ще більше купив шкірок. То ж пішов я до банку і позичив там чотирисота долярів. І за ті гроші ще більше накупив шкірок, хоч і не розумівся на них.

Ходив я по крамниці та що хвилини поглипував на шкірки з лисів, вовків, норок та ласиць із замилуванням. І в задоволенню я усміхався сам до себе. Думав собі: “От, приємно здивую Володка.” Правда, я і трохи побоювався, чи вдасться нам спродати оті шкірки хоч без втрати...

Та от прийшов день приїзду Володка з Вінніпегу. Коли десь так коло девятої години увечір приїхав пасажировий поїзд, то я ждав вже нетерпеливо на швагра надворі коло крамниці. Почав я напружено глядіти в темряву, чи не побачу швагра. Аж ось бачу: йде якийсь чоловік у великім футровім плащі та у футровій шапці, але не видно було швагра.. Та от підходить той чоловік у волохатім кожуху, з ведмежої шкіри, до мене — а мав він і два величезні пакунки в руках — і каже: “Гелов, Густав!” І я аж тоді, вже по голосі, пізнав, що той “ведмедище” то був мій швагер...

Увійшов Володко у відчинені вже двері та й каже до мене: “Добрий вечір!” і весело усміхається. Відповів я йому: ‘Добрий вечір!’ і тоді, вже при свіtlі, побачив, як то мій швагер був причепурений, і на такий вид я широко усміхнувся.

Володко справді на ведмедя був подібний. Мав на собі кожух з ведмежої шкіри, волоссям наверх. На го-

лові мав баранкову шапку. Кожух сягав йому аж до пят. На вид такий я весело засміявся... Але й приємно мені стало: "От, справді добрий мій швагер. Купував кожух і напевно мав на думці, що то буде наш спільнний кожух. На нього він трохи задовгий, а на мене якраз буде пасувати, бо я вищий від нього," подумав я собі.

Я усміхаюся, стою серед крамниці, і нетерпеливо чекаю, щоб Володко заглянув на куплені мною шкірки, що були порозівшувані по стінах крамниці. І ось бачу, як Володко заглянув одну шкірку на стіні, і тоді почав розглядатися по цілій крамниці. Сподівався я, що він, як побачить ті шкірки, то зараз щось приємного мені скаже, а може й похвалить. Та бачу, що його брови почали щораз грізнише насуватися на очі.

"То що тο?" питаеться різко Володко, вказуючи пальцем на шкірки на стінах.

"Котре?" питаютися і вдаю, що не знаю, про що він питаеться, бо вже бачу загрозу в його насуплених бровах.

"А от це!" каже Володко ще різкіше, вказуючи пальцем на вовчі шкірки.

"Та то шкірки з вовків," відповідаю занепокоєно.

"А це що?" питаеться вже нетерпеливо Володко, вказуючи на іншого рода шкірки.

"То з норок-міньків шкірки, а то з лисів, а то з видри," почав я поясняти про шкірки.

"А то чиї шкірки?" знов нетерпеливо запитався Володко.

"То наші шкірки," відповідаю зниженим голосом.

"Як то наші?" голосно та здивовано питаеться Володко.

"Та я їх накупив," відповів я вже несміло.

"Як то накупив?!" вже гнівно сказав Володко. "А ти що розумієшся на шкірках?"... Підступив він до одного роду шкірок та питаеться мене, вказуючи пальцем: "А що це?"

“Та ж я тобі вже казав, що то шкірки з норки-міньки,” відповів я вже зніяковіло.

“А ти як знаєш чи то шкірки з “міньки” чи з кота?” аж вигукнув Володко.

“Та ловці казали мені, що то “міньки”, відповідаю.

Така моя відповідь вже таки справді обурила Володка. В гніві він аж шапкою своєю кинув об підлогу, а кожух його затрясся...

Та за хвилину Володко охолод та зрівноважено питаеться: “А скільки ти за те все заплатив?”

А я ледве вимовив: “Шість сот долярів...”

“Ти звідки грошей взяв?”

“Та в банку позичив...”, відповідаю притишеним голосом.

“Видно, що в того банкера скільки розуму, як в тебе...”, сказав Володко глузливо. А за хвилину вже спокійно та зажурено сказав: “Ти накупив шкірок з псів та котів... Гроші пішли... І що тепер буде? От, ми вже банкроти!... Ех, якби я був знав наперед, що таке буде, то не був би нічого собі з тобою не починав...”

І по хвилині настала тишина. Вже нічого не говорив він до мене, ані я до нього. Стояли ми мовчки дуже зажурені. А за хвильку він вийшов з крамниці й пішов до хати, де ми спільно мешкали.

Погасив я світла в крамниці, сів на своє фризієрське крісло, і похнюпився зневірений та зажурений. Як то кажуть: і діти циганські були мені вже немилі... Не хотілося мені вже ні їсти ні спати... І боявся йти до хати, бо сподівався і там клопоту. Подумав собі: “Та жінка моя, як довідається, що то я наробыв, то “випю” тепер ще й від неї...”

Аж дуже пізно вночі прийшов я до хати. А опісля через два дні я і Володко — ходили ми один попри другого мовчки, з понуреними в землю очима, як тільки могли, то старалися обминати один другого.

В тому часі я майже не спав, мало що їв. От, декого підстриг і сидів похнюплений та зажурений на

кріслі. А Володко стояв за прилавком у крамниці — теж сумний та зажурений — і глядів у землю. Коли ж хто з ловців приходив зо шкірами на продаж, то Володко тільки пальцем, бувало, вкаже на мене в моїм переділі фрізієрськім ззаду крамниці. Приходить ловець до мене й питаеться, чи я купую шкірки. А я так недобре почуваюся, що мені й глянути на шкірку неприємно... Та й півшептом кажу ловцеві, що тепер вже не купую, бо грошей не маю. А як продам ті шкірки, що вже маю, то буду знов купувати...

Та одного дня, коли вже перейшов пасажировий поїзд, то зайшов до нас якийсь невідомий чоловік і почав пильно розглядатися по крамниці. Нараз вигукнув: “Ах, вовки, міньки!” І питаеться той чоловік швагра: “Ви купуєте шкіри?” Швагер поглянув на мене. Та я мовчав. Тоді швагер каже: “Так, купуємо.”

“А чи хочете ви продати свої шкіри?” питаеться незнайомий чоловік.

“Чи ви купець, і чи купуєте шкіри?” питаеться Володко.

“Так, я купую,” каже незнайомий чоловік.

“Ну, як дасьте добру ціну за наші шкірки, то ми вам продамо,” каже Володко.

А мені здається, що підо мною аж фрізієрське крісло горить, так нетерпливо чекаю, що то далі буде.

“Ну, що ви хочете за ті шкірки?” питаеться купець.

Тоді Володко зібрав всі шкірки докупи й каже: “От, перегляньте ці шкірки і подайте нам ціну разом за всі шкірки. Ми тоді побачимо, чи ви нам добру ціну даєте. Як будемо вважати, що ціна добра, то продамо, а як ні, то не продамо.”

І почав той купець переглядати ті шкірки, розкладати їх на ріжні купки, щось собі записувати та обраховувати. Довгий час забрало йому всі шкіри поклясувати та обчислити, скільки вони варта.

А я цілий той час ледве міг всидіти на кріслі. Нетерплячка мене брала.

“Я вже все поклясував та оцінив,” каже нараз купець. “Я вам можу дати добру ціну.”

“Ну, і скільки могли б ви мені дати за всі наші шкірки?” питаеться Володко.

“Дам сімсот і пятдесят долярів,” каже купець.

Від приємної несподіванки я мало що з крісла не впав. Зірвався я з крісла та голосно питаюся: “Що, сімсот пятдесят долярів?”

Швагер на мене глипнув і перший раз, за чотири мінулі дні, усміхнувся до мене. То мене стримало від дальших допитів.

“То замало,” сказав Володко до купця. І не продав він купцеві шкір.

Купець ще трошки постояв. Спробував ще раз, чи не добеться торгу і з нічим вийшов.

“І чому ж ти тих шкір не продав?” питаюся тоді нетерпеливо швагра.

“А не продав тому, що, на мою думку, ті шкіри можливо і варта більше, як купець давав. Ну, ти добре зробив, що купив їх. Я жалую, що між нами було непорозуміння закралося через ті шкіри. Та я запевняю тебе, що більше непорозумінья між нами вже не буде. Від тепер щоб ти не зробив, то я не буду на тебе гніватися. Чи будемо мати зарібок чи втрату, то між нами завжди буде злагода.”

Трохи пізніше відвіз Володко наші шкіри до Вінниці і там продав їх за більше грошей. Я з того дуже радів. Подумав собі: “Що ж, може й добрий з мене вийде купець. Перший раз, коли я був спробував свого щастя в торговлі й накупив був коней, — і з коней мали ми зарібок. А тепер спробував свого щастя в торговлі шкірами і знов вийшло на добро.”

І ми і надалі купували шкіри та продавали, вже за спеціальним дозволом. І йшла нам добре торговля в зимі. Та коли прийшла весна, то торговля дуже зменшилася. Фармері вже не могли привозити дров на продаж. А ловці вже не могли полювати на звірів та продавати шкіри.

Чого було потрібно до дому, то фармері накупили собі по крамницях в зимі — за “корти”. А коли що купували в крамниці на весні та в літі, то брали наборг, щоб в зимі заплатити свої заборговання “кортами”. Деякі фармері мали вже й досить худоби й продавали в літі худобу, однаке, з того користі було мало, бо ціна на худобу була низька. Грішми, які дістали за худобу, фармері оплачували свої податки та купували дешо з найбільш потрібної машинерії. То ж і такі фармері змушені були купувати по крамницях в літі наборг. Не приходили на покупки в літі й рибаки, бо на літо виїздять вони з Ривертону на озеро Вінніпег, ловлять там і великими човнами доставляють рибу просто до містечка Селкірк або до міста Вінніпегу.

Про літню ловлю риби в озері Вінніпег варто дешо більше розказати. Літною порою їдуть рибаки з Ривертону на далеку північ — на великі води озера Вінніпег. Їдуть від 150 до 200 миль на північ, а часом і далі, бо там ширина озера в деяких місцях доходить і до 80 миль і вода там глибока. Там рибаки ловлять рибу-білуху (“гвайт фиш”). Риби-білухи важать переважно від два й пів до п'ятьох фунтів.

Там, де ловлять рибаки рибу-білуху, там мають вони свої літні шатра, в яких перебувають. Коло шатрів мають і ледівні. Кожного дня привозять вони зловлену рибу до берега. На березі вичищують з риби утробу і складають рибу у великі деревяні коробки, до кожної коробки вкладають по кілька куснів леду, і ладують ті коробки на перевозові кораблі. А кораблі везуть рибу до Селкірку або Вінніпегу.

Навіть і утроба з риби зовсім не марнується, бо з неї індіяни відділюють товщ для себе. Таку роботу виконують переважно індіянки. Рибачий товщ індіяни топлять, він опісля гусне, а згущений товщ легше перевозувати. Звичайно того зібраного товщу з риби вистає індіянам на всякі потреби на цілий рік. Рибачого товщу підмішують індіяни до муки, коли печуть для

...“винаймив велике пасовисько і загнав туди свою худобу”...

себе хліб у виді коржів-паляниць, що називається по-індіянські “беник”, на нім смажуть рибу і м'ясо, ним натирають собі шкіру, та роблять з нього багато інших вжитків.

Отак сотки рибаків ловлять рибу-білуху на озері Вінніпегу в літі. Нераз трапляються і нещасні випадки з ними. Часом захопить рибаків на озері велика буря. Нераз і переверне човен і рибаки потопляться. Часом газоліна займеться на рибацькій лодці і дехто з рибаків попечеться або й згорить. Часом пізно в осені, нім вернеться до берега рибацька лодка, потисне раптово сильний мороз і озеро вкриється ледом. Тоді рибаки підчікують, щоб лід так замерз, щоб можливо було по нім йти і вже по леді вертаються до берега. Взагалі всякі пригоди переживають рибаки на озері Вінніпег під час ловлі риби в літі.

Отже на весні і рибаки почали все менше та менше приходити до крамниці. Через такі обставини в травні 1927-го року вже не було подостатком зайняття для нас двох у крамниці. То ж швагер мій Володко сказав, щоб я остався в крамниці, бо я міг і стригти і продавати, а він поїде до роботи на ціле літо.

Ну, поїхав мій швагер до роботи, на заробітки, на ціле літо, а я остався в крамниці. Сів я на своє фризієрське крісло та й сиджу... Та нема ані кого стригти, ані нема кому продавати... Посидів я отак бездільно кілька днів та й кажу до жінки: “Що ж, стригти нема кого. Та й мало хто приходить купувати в крамниці. І ти можеш крамницю доглянути. А мені не випадає сидіти та журитися. Як кого треба буде підстригти, то увечір підстрижу, а вдень буду худобу скуповувати та продавати.”

Жінка моя згодилася крамницею доглядати, а я пішов худобу купувати, хоч я — як попередньо на шкірах — і на торговлі худобою не розумівся. Сказав людям, що скуповую тільки молоду худобу — таку, що має від року до два. І дооколичні фармері почали повідомляти мене, хто мав в околиці таку худобу на продаж. Ка-

жути мені, що в того-то фармера є на продаж пара бичків, а в іншого ялівка. Кажуть мені, що був вже в тих фармерів купець худоби, але давав замалу ціну. Приїзжу я до тих фармерів і даю їм по кілька долярів більше за їх бички та ялівки, як попередньо давав інший купець. І вони мені продають.

В такий спосіб за якийсь час накупив я 24 штуки худоби, винаймив велике пасовисько і загнав туди свою худобу. “Хай молода худоба покищо пасеться, а я поїду до Вінніпегу та довідається дещо, як то худобу продають і по чому на “сток-ярді”. Як задумав, так і зробив. Поїхав до Вінніпегу. А там негайно розпитав, де була “сток-ярда”.

Ходжу я по “сток-ярді” та на все приглядаюся, до всього прислухуюся. Приглядаюся, як торгові посередники-“комішонери” продають худобу та по якій ціні. От, пригонять худобу до ваги. А я стою коло ваги і приглядаюся, що там діється. Надходить худобина і той чоловік, що її пригнав, і голосно проголошує, що оцей бичок чи ця ялівка продані такій то спілці й по такій-то ціні за фунт. Я тоді осуджу на око, скільки той бичок чи ялівка важить. А коли вже того бичка чи ялівку зважать, то тоді знаю правдиву вагу і бачу на скільки я помилився, коли на око відгадував вагу. І в той спосіб я вчився, як худобу клясують, по якій ціні продається худоба, і як можна на око приблизно відгадати вагу худобини.

Так я приглядався на “сток-ярді” через три дні, щоб набрати досвіду в торговлі худобою. Опісля зайшов я до канцелярії, щоб там познайомитися з тими торговими посередниками, що продають худобу на “сток-ярді”. Хотів там поговорити і про те, що маю на продаж худобу. На щастя, я стрінувся там випадково із знайомим мені п. Інгі Інгільсоном, що був тоді провінціальним послом з нашого округу. Спитав п. Інгільсон мене, що я роблю на “сток-ярді”. І я йому розказав. Тоді запитався і я його. Тоді він розказав, що засновано “Кенедіян

Лайвсток Кооперативу” і що він став управителем тої кооперативи. І сказав він мені, що я можу післати свою худобу для збуту на руки тої кооперативи. Тим я дуже врадувався, бо, продаючи свою худобу через коопера-тиву, я не мав причини побоюватися, що хтось мене зможе вшахрувати.

Врадуваний вернувся я до дому. Заладував я свою худобу в залізничний вагон і відослав до Вінніпегу на “сток-ярду”, де продажжю її займилася вже згадана ко-оператива. З того мав я досить добру користь. Тому став я тоді таки дійсним купцем худоби того літа.

Купував я того літа всякого роду худобу і прода-вав, і досить добре мені на тім пішло. Привіз значну суму грошей і мій швагер Володко з роботи в осени. А що мали ми більше капіталу на руках, то в зимі піш-ла нам торговля ще жвавіше, як попередньої зими. Купували ми в людей дрова й шкіри з диких звірят і пере-продували. Йшла торговля, як звичайно, і в крамниці. І були ми вдоволені з приходу свого.

На весні 1928-го року Володко порадився зо мною, чи не було б краще, якби він заложив собі окрему крамницю в місцевості Севен Систерс Фаллс, бо там будували “павер гавз” і було багато робітників. Я по-годився з пляном Володка і ми, як спільніки, розді-лилися тим, що вложили в крамницю в Ривertonі. Я і надалі остався в своїй крамниці, а швагер побудував собі малу крамничку і малу біліардну-“пул рум” у Се-вен Систерс Фаллс, бо там виглядало добре місце на торговлю.

А я знов у літі купував і перепродував худобу. Під осінь я прибудував коло хати будинок, так, що хата становила одну з його стін. Це була моя побільщена крамниця. А що було нам тільки через двері до крам-ниці, то в цей спосіб було нам вигідно доглянути добре і хату і крамницю. А що мав я подостатком товарів у крамниці і ще кілька сот долярів готівки, то в тор-говлі йшло мені добре.

А що в зимі з року 1929-го на 1930-ий доброго ліса на різання дров на продаж вже не було близько Ривертону, то я сам пішов пошукати, де такий ліс ще був. Знайшов я добрий ліс на різання дров на однім досить великім острові на озері Вінніпег — 12 миль від Ривертону. Там був добрий ліс “темраку”. Розказав я про той ліс дооколичним фармерам. І багато фармерів поїхало туди різати дрова. Там побудували вони собі шатра і в них перебували та різали дрова. Різали дрова до Різдвяних Свят. А по Святах “проорали” собі великим плугом дорогу в снігу на леді озера й почали возити свої дрова до Ривертону. А що по леді легше йдуть сани, як по самім снігу, то нараз везли на санях від три і пів до чотири і пів корда дров. І вони всі, розуміється, возили ті корди до мене, бо були мені вдячні за те, що я їм показав, де був ще добрий ліс на різання дров.

І в мене тої зими йшла дуже жвава торговля. Сам я з жінкою вже не міг би був дати собі ради. Наймив я собі до помочі свого давнього товариша Василя Моспанчука, щоб він міряв привезені дрова, видавав за них людям посвідки, і казав, де дрова скидати. Василь і займався ладуванням дров у вагони. Багато з привезених дров йшло на склади в самім Ривертоні. За кілька тижнів заклали ми були своїми кордами пів Ривертону...

Йшла жвава торговля і в нас в крамниці. Приходили люди постійно до крамниці і всі щось купували. Я безнастанно видавав куплені товари. Помагав мені в крамниці і Євген, молодший брат жінки, що вже був скінчив науку. А жінка і хату доглядала і дитину, і часом приходила й помогала нам в крамниці. Часом помогала нам в крамниці й Стефця, жінчина сестра, молодша від Євгена, що перебувала в нас і ходила ще до школи. Так нам жваво йшла торговля в крамниці, що не мали ми часу і пообідати чи повечеряти. Отак щось, бувало, стоячи перекусимо й надалі обслугову-

ємо покупців, бо люди приїздили постійно цілий день і ввечорі.

Щодо торговлі дровами то мав я тільки устну угоду з одною кооперативною спілкою у Вінніпегу. Та спілка приобіцяла була мені платити по \$5.50 за корд “темраку”. До тої спілки я постійно відсилив дрова вагонами, Відсилив через два місяці. І та спілка винна була мені велику суму грошей. Коли треба мені було тисячу чи що долярів, то я повідомляв ту спілку і таку суму мені вислали. Висилали мені бажану суму грошей, а повний рахунок мали мені прислати пізніше.

А я платив фармерам крамом по п'ять долярів за корд. Та коли я дістав рахунок з Вінніпегу під кінець лютого, то вийшло таке, що я платив більше фармерам за корд, як мені заплачено. На початку приобіцяно мені по \$5.50, але коли мені прислано повний рахунок, то заплачено мені тільки по \$4.00 за корд — по тій ціні, що корд “темраку” продавався під кінець лютого. А рахунок був за велику суму вагонів дров, то вийшла мені велика втрата на торговлі дровами.

То починався час великої економічної крізи. Ціни падали й надалі і на дровах. А я ще мав около 400 кордів на складі, за які я теж заплатив фармерам по \$5.00 за корд, бо мене не було повідомлено з Вінніпегу про упадок цін, аж поки я не дістав повного звіті рахунку. Приходило і в мене до тяжкої скрути, бо в крамниці було осталося краму під кінець зими лише на яких пару сот долярів — і всяких таких дрібниць, що мало кому були потрібні.

Люди, що продали мені корди, й надалі приходили до крамниці за покупками, а в мене вже світилися порожнечою полиці... Люди настоювали, щоб ми їм і надалі продавали все потрібне, бо ж вони мені корди привезли. Дехто думав, що я так тільки хитрую, бо ж тяжко було покупцям те зрозуміти, що мав я величезну втрату на проданих вагонах дров і що через те за-

ліз я у великий довг у тих гуртових крамницях у Вінніпегу, в яких я купував.

На весні 1930-го року міг я дістати за корд “темраку” у Вінніпегу тільки \$3.00. Пізніше ціна впала ще на 25 центів. Та не було виходу: треба було ладувати дріва до вагонів з моїх складів у Ривертоні й відсилати їх до Вінніпегу і по такій ціні. Треба було платити людям і за ладування дров. Та не врятувала мене висилка дров до Вінніпегу.

Коли я спродаю всі дрова, які мав на складі, то був ще винен три й пів тисячі долярів гуртовим крамницям у Вінніпегу, і моя крамниця була вже зовсім порожна...

Вдарила економічна скрута цілою силою й по мені. Мав я великий довг і нічого в крамниці. Настала крайна біда. Я ходив горем прибитий, а жінка часто плакала. Засмутилися були й брат та сестра моєї жінки. І вони бачили, що всі ми нарobiliся були тяжко — і нічого з того не вийшло, все пропало... І серед такого горя народився нам і другий син — Євген.

Гуртові крамниці у Вінніпегу, яким я був завинив около три й пів тисячі долярів, почали сильно натискати на мене, щоб я їм сплачував своє задовження. А фармері, що в мене купували й возили до мене корди, почали й собі натискати на мене. Казали: “Возили ми вам цілу зиму корди і ви приймали, а тепер нам треба дещо купити на борг, то де підемо?” Я їх розумів і співчував їм. Тому все щось купував до крамниці, головно цукор і чай і дещо з їжі, і давав на борг хоч тим, що справді не могли собі нічого купити десь в іншій крамниці. Були й такі, що погрожували, що кооперативу заложать і тим мене, мовляв, розуму навчати... Що ж до інших крамарів у Ривертоні, то їх крізя економічна ще не була так сильно зачіпила, як мене, бо вони мало дров купували в зимі, то мали і менші втрати.

З часом гуртові крамниці почали ще сильніше на-

тискати на мене, щоб я сплачував свої довги, або щоб я оголосив себе збанкротованим. Та на сплачування довгів не мав я грошей, а оголошувати себе збанкротованим не хотів — не хотів, головно задля дітей, вкривати неславою своє ім'я. Отже поїхав я до Вінніпегу і зайшов до всіх тих гуртових крамниць, яким я був звинувачений, і запевняв їх управлятелів, що я, хоч би і як тяжко мав роботи, то свої довги посплачує. Попросив я їх, щоб мені й надалі хоч по трошки дечого продавали для крамниці, бо, коли я нічого не буду мати, то й вони не зможуть ані цента дістати від мене на сплату довгу. І скрізь погодилися на моє предложение. І так міг я ціле літо хоч по трошки людям продавати те, чого їм найбільше конечно було потрібно.

В осени пішов я до Годсон Бей Спілки, де мене добре знав управлятель Сінклейр, бо я на його руки багато шкір продав. Сказав я йому, що я міг би й надалі доставляти йому багато шкір, якби мав гроши на закупно шкір. Пояснив я йому, в якому клопоті я був. Він мене зрозумів. А що знав він, що я добре розуміюся на торговлі шкірами, то дав мені досить велику позичку на закупно шкір. За половину грошей я дещо накупив для своєї крамниці, а половину привіз додому. Дав я частину привезених грошей жінці на закупно шкірок, бо й вона вже розумілася на шкірах. Лишив крамницю під доглядом жінки і її сестри Стефці, взяв наладовану торбу на плечі й пішов лісами та озерами до ловців шкіри купувати.

Бувало я то йду, то підбігаю. Буваю в дорозі й по три або й чотири дні, а часом і довше, і скуповую шкіри, поки грошей стане. А тоді, зо шкірами, вертаюся додому. За той час і жінка, бувало, накупить шкір то за гроші, то за крам. Везу я тоді накуплені шкіри до Вінніпегу до Годсон Бей Спілки, продаю і ще більше грошей беру на купно шкір. Вертаюся додому і знов йду в ліси, до ловців, шкіри скуповувати. Часом, бувало, пройду я і 60 миль в

один бік, а звідти вже несу шкіри. Йду і під шкірами аж вгинаюся, але що більше шкір ніс, то краще почувався, бо знав, що більше вторгую.

Одного дня я вийшов раненько і зробив від дому 26 миль дороги. І ще того самого дня я накупив шкірок. Аж пізно увечір я накупив досить багато шкір. А другого дня встав ще вночі, в 3-ій годині, і пустився в дорогу додому. А вийшов тому так рано, що боявся, щоб не звіявся вітер та не задув тої дороги по озері, що була прорита плугом. Йшов скоро і вже на 11-ту годину рано був дома.

Прийшов я додому і сів у крамниці коло огрівача, щоб нагріти ноги, бо того дня було дуже зимно. Сиджу та натираю ноги, бо дуже боліли, та нагріваю їх. Зрештою, і боліли мене ноги по такій довгій дорозі. Аж ось привозить один фармер корд дров. Вступає до крамниці, став теж коло огрівача і обсмикує наморозь собі з вусів та й каже: “От, нема то як життя крамаря! Сидить собі в зимі колоogrівача в теплі, наче який панбуржуй, а я вже от пять миль дороги проїхав з кордом дров, хоч як зимно надворі!...”

Кажу йому: “Правду кажете,” а сам собі подумав: “Що ж, якби я сказав тобі, що я вже сьогодні 26 миль дороги пройшов, з тяжкою торбою шкір на плечах, то ти напевно мені не повірив би. А ти навіть і отих пять миль не пройшов, а їхав на санях...”

Коли прийшла весна, то я й надалі ходив шкіри скуповувати. Ходив мочарами в гумових чоботах з довгими холявами аж до Вошов Бей, 14 миль на північ від Ривертону. Часом ходив аж до Шугер Крік, 22 милі на північ від Ривертону, куди також дороги не було. Скуповував шкірки зо щурів, бо то була весняна пора, коли ловлять водяних щурів.

Тяжко було йти мочарами та багнищами з дому і без додаткової ваги. А ще тяжче та прикріше було йти додому, з великою торбою шкірок зо щурів на плечах, яка важила звичайно від 50 до 70 фунтів. Немило було

отак ходити та скуповувати шкірки з водних щурів, однаке така праця добре оплачувалася, бо на шкірки з диких звірят був збут. Без ріжниці, чи то була шкірка з вовка, лиса, водного щура, чи якого іншого звірятка — на всі шкірки був добрий збут.

Коли прийшло літо, то ми вже могли хоч своїм сталим та певним покупцям продавати дещо на борг. Продавали ми наборг не тому, що на те спромогалися, але тому, що мусіли. Нераз, бувало, прийде фармер до крамниці та й просить: “Змилуйтесь та дайте на борг хоч мішок муки, бо дома жінка і діти, а нема що їсти, хоч пропади...” Вони мяса мали подостатком, але мука, цукор і ще дещо було їм конечно потрібне. Таким людям неможливо було не дати дещо з іжі на борг.

Що далі то економічна скрута все погіршувалася. Надходила зима, але полегші не було видно. Фармерські продукти вже так були впали на ціні, що просто ніхто їх не хотів купувати. Почали тоді фармері привозити до мене на продаж курей, качок, густей та індиків, і свиняче мясо. Просять мене, щоб я купував. Та я кажу: “Не треба мені такого, бо нема збути на мясо.” Відповідають мені: “От, мусів я вирізати трохи свого домашнього дробу, бо збіжжя нема. Нема чим і свиней годувати. Та ж не повезу це мясо назад додому. Продайте нам хоч дещо за це мясо. Спробуйте, може рибаки, що на озері тепер, куплять у вас трохи мяса.” І треба було приймати і мясо, міняти за муку, чай, лахи і так далі.

Я не мав де мясо продавати, бо у Вінніпегу збути на мясо не було. Та я й надалі скуповував шкіри й продавав. Накупив я собі псів до тягнення санок і мені вже було багато легше торгувати шкірами. Псами їхав скуповувати шкірки. Псами й привозив шкіри додому. Почав я тоді й торгувати кіньми. То ж стало було в мене чотири або й п'ять коней. Коли трапився купець, то я коней відпродував. Часом рибаки купували в мене коней, бо деякі рибаки возили вже рибу не псами, але

кіньми. От, замість яких пять псів, запряже рибак одного малого коня до санок і возить рибу до берега.

Одного ранку заглянув я до коней у стайні. Потім заглянув я ще до комори, де перетримував привезене мені фармерами мясо з домашнього дробу та зо свиней. І от прийшла мені щаслива думка. Подумав: "Ну, а якби то я завіз кіньми оце все мясо на схід до копальні золота, може би там що вторгував." І почав я розпитувати у Ривертоні, чи хто не знає дечого про ту місцевість, де була копальня золота. Люди порадили мені, щоб я зайшов та поговорив про такі справи з п. Олафсоном, бо він кудись туди пошту возив.

Пішов я тоді до п. Олафсона й поговорив з ним. Сказав він мені, що возить пошту на другий бік озера Вінніпег — до Маніготоган і що туди на схід, на другий бік озера, 50 миль дороги. А з Маніготоган до Біссет, де була копальня золота, ще 35 миль. Дорога з Маніготоган до Біссет не дуже то добра, бо туди мало хто іде. Та дорога переходить через гори та яри. Є на ній і прикарпаті скрути. Та все таки їхати нею можливо.

Сказав мені п. Олафсон, що виїде знов в дорогу до Маніготоган 12-го грудня, бо лід на озері вже досить міцний. 12-го грудня був вже я готовий в дорогу. Мав я двоє великих саней наладованих мясом. До саней впряжене по парі коней. Був я і два мої візники. Їхав двома санями і п. Олафсон з поштою.

От вирушив я в дорогу з двома санями мяса до Біссет, де була копальня золота, хоч і нікого там не знав. З Ривертону до Маніготоган два дні їзди кіньми. І ми за два дні зажахали туди без ніякої пригоди. Під час їзди першу ніч переночували ми на острові Гекла. Другу ніч переночували вже в Маніготоган. Того дня, коли ми виїхали рано з Маніготоган до Біссет, було дуже зимно. Проїхали яких дві милі і вже віхали в гори. Що далі їхали, то все більші гори бачили. Доводилося то їхати під гору, то з гори. Нераз треба було відпрягати коней від задних саней, 'впрягати до передніх саней, і так

двома парами коней витягнути сани під гору і через гору. Опісля треба було вертатися з двома парами коней і ними перетягати через горб і другі сани. Коли ж доводилося їхати з горба, то сани самі сунулися в долину і ще й коней тручали наперед себе. Кілька раз, коли ми так їхали з горба в долину, то сани нараз пішли взатоки і перевернулися, і все мясо покотилося в рів... Тоді треба було наново все на сани складати.

Дорога була вузька. А в деяких місцях була і зовсім завузька для наших саней, на яких ми мали досить широке руштування. То ж доводилося нераз нам трьом і прорубувати дорогу — робити ширшою. Траплялося й таке нераз, що сани знов йшли взатоки та переверталися. І знов треба було мясо накладати на сани...

Десь так коло третьої години хтось надіхав напроти нас. Тим ми дуже врадувалися. Спинилися ми та почали випитувати того чоловіка, що їхав з противного боку. Спиталися ми його, як ще далеко до копальні. А він каже: “Та ви сьогодні відіхали від Маніготоган тільки вісім миль. Перед вами ще 27 миль дороги до копальні. Ви сьогодні туди не заїдете, особливо з такими тягарями, як у вас на санях. Таку дорогу ми переїздимо за 12 годин, коли не маємо великого тягару на санях. Та ви сьогодні туди не заїдете, бо маєте великі тягари на санях. Коли ваші коні зовсім не перетомляться, то ви приїдете до Біссет завтра увечері.”

“А яка дорога перед нами?” питуюся.

“Ну, що далі то все рідше гір, то і скоріше зможете їхати.”

“А де ми зможемо напоїти коней?” питуюся знов.

“Це місце, де ми є, називається Сілвер Медов. Тут і є потічок, у якім можете напоїти коней. А далі на дорозі є ще інші потічки. То ж, як будете вважати, то буде де напоїти коней,” сказав незнайомий.

А далі той чоловік розказав мені все про даль-

шу дорогу, про копальню, про людей у Біссет, і скав мені, до кого потрібно мені звернутися з своїм крамом. Сказав, що називається Геррі Булет і що живе у Маніготоган. Я назвав себе. Булет сказав, що чув про мене, про те, що маю крамницю у Ривертоні та що купую шкіри.

Сказав Булет перед відїздом: “Якби ви ще колись йшли сюди, і вам треба було якої допомоги, то зайдіть до мене.”

“А ви, як коли повернете до Ривертону, то зайдіть до мене,” сказав я Булетові на прощання.

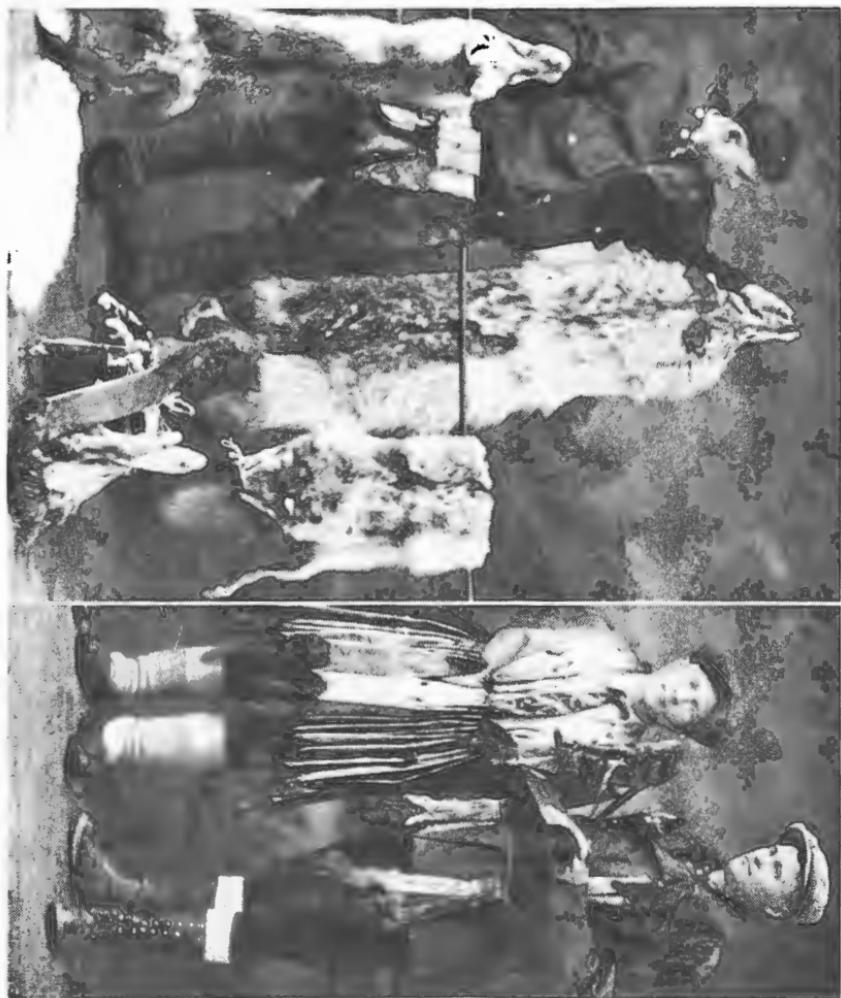
І Булет поїхав далі на захід, а я на схід. Їхали ми до пізна вночі. На нічліг спинилися ми серед густого смерекового ліса. Там близенько перепливав ма-лій потічок. А що було там і багато вивалених вітром дерев, то ми тим врадувалися. Був то природний для нас затишок — для нас і для наших коней. Була вода і було чим палити. Отже почали ми там розтаборуватися.

А знав я як добре на ніч отаборюватися, бо навчився від індіян тої штуки, як ходив скуповувати від них шкіри. Насамперед ми прочистили зо снігу місце на нічліг для коней. Те місце мало із трьох боків сніговий вал з того снігу, що ми його відкинули. Щоб той вал був вищий, ми накидали на нього смеркових гиляк. В той спосіб вал став і вищий і вітер не задував на коней. А прочищене місце ми встелили дрібними гилячками із смереки. А гилячки вкрили зверху сіном. В цей спосіб збудували ми щось ніби буду на ніч для коней.

Здійміли ми з коней упряж, накрили їх зверху теплими коцами, завели їх на прочищене та охоронене місце, поприпинали, і дали їм вівса і подостатком сіна. Коні були звернені головами до нас.

А тоді почали ми приготовляти місце на нічліг і для себе. Прочистили з місця напроти коней — але трохи вдалеки — сніг і розклали там великий огонь. При тім огню почав я швидко приготовляти вечерю, а мої

... складуємо шкіри ...

помічники в міжчасі стягали до огню сухі кусні дерева, щоб було чим палити вночі.

За пів години вечера була готова. Сиділи ми та їли, а мої помічники що хвилини казали, яке то все було смачне. По вечері ми пересунули огонь ближче до коней, так, щоб вночі огонь горів між кіньми і нами. А те місце, де був огонь, почали ми встелювати маленькими смерековими гилячками. А на гилячки настелили ми сіна. І наше місце було охоронене з трьох боків сніговим валом, вкритим смерековими гилячками.

Тоді почали ми будувати щось неначе буду — вищим та відкритим боком зверненим до кінських голов. По тім боці, що був звернений до коней, забили ми в сніг дві тички з розгалуженням вгорі. Ті тички були около сім стіп одна від другої, а мали по чотири й пів стіп заввишки. На їх розгалуженнях верху поставили ми довгу жердку-поперечку. І вже було на що сперти інші жердки, що мали становити над нами щось наче похилий дах. Ці жердки спиралися одним кінцем на жердку-поперечку, а другим на землю в тім місці, де ми прочистили зо снігу місце. Щоб “дах” над нами вийшов ще крацший, вкрили ми похилі жердки смерековим гіллям. Гіллям закрили ми і боки нашої “буди”. Тільки одним боком — від огню та коней — була наша “буда” відкрита. Подібну три-стінну буду — тільки вищу — збудували ми і для коней.

Наші “буди” були звернені відкритими боками до огню. А вогонь був досить великий, отже кидав тепло і на нас і на коней. Коли ж ми готові вже були лягати спати, то на огонь підклали ми сухих куснів білої осики, бо огонь з осики не розкидає іскор. Бо ж коли б вночі палив смерековим деревом, що має в собі жицю і що кидає іскрами, коли горить, то можна спричинити пожежу і попекти себе і коней. Тої штуки, щоб на огонь підкидати вночі осикового дерева, я теж навчився від індіян в часі, коли я ходив скуповувати шкіри між індіянами. Та й треба строго придерживати-

ся того правила, щоб вночі підкидати на огнище осикового дерева, бо коли б від іскорок з дерева запалилася одежда на сплячій людині і сплячий попікся, то міг би і загинути від попечення, бо по північних лісах Канади, де нема близько містечок, нема лікарів.

Підкинули ми ще дров осикових на огнище і посадили вигідно обличчям до вогню. З північного заходу дув легкий вітер, але нам не докучав. Так вже й наші буди були поставлені, щоб вітер віяв поміж ними, по над огонь, але щоб не завівав огнем на буди.

Сиділи ми коло огнища. Огонь блимав. Підскакували з нього огняні язички. Над головами шуміли сумно та протяжно смереки, наче щось розказували одна другій — щось з давньої минувшини. Навівали вони своїм протяжно-сумним шумом на нас якесь дивне почуття. Пробуджували вони в нас давно призабуті спомини. І то один з нас, то другий, третій щось розказував із своїх пригод у північній Манітобі.

Здавалося, що й коні вслухувалися в шум смерекового ліса. Чули ми, що вони, наче ритмічно, хрупали сіно, і бистро час до часу повертали вбік головами. Стригли вухами. Надслухували і поглипували на нас, неначе б хотіли сказати, що грозить їм якась небезпека.

І справді небезпека була недалеко. Почули ми трісکіт в кущах ліса. А за хвилину почули переразливий голос великого лісового вовка. На його голос відозвавалися вовки в інших місцях. Виглядало наче б вовки кружляли навколо нас і наближалися до нас. Взяв я тоді кріс і вистрілив в тому напрямі, звідки було чути виття. Вистрілив не тому, що мав сам страх перед вовками, але на те, щоб вовків відстрашити від нашого табору, щоб коні не боялися. І вовки справді настрашилися вистрілу і віддалилися від нас. Коли було чути виття пізніше, то вже дальнє від нас.

Щодо вовків то мав я всякого рода пригоди з вовками — з так званими невеличкими каютами-вовчиками і з великими лісовими вовками. Деколи стріля-

ниною відстрашував я вовків, а деколи довелося і застрілити вовка.

Опісля настала тиша. Було чути тільки тут і там, як пугав пугач, або як неначе відзвивалася на його голос сова. Було чути виття вовків час до часу, але вже десь далеко. Огонь кидав навколо освітлення і ми побачили поблизу себе маленьких, біленьких зайчиків, що скакали та обгризали гилячки, що ми їх попідтинали та які нам з рук повипадали, коли ми будували собі й коням буди. Часом ті зайчики ставали на задні ніжки й нюшкували в нашу сторону. Рухали вушками й носиками, а нам виглядало, наче б вони моргали до нас... Приглядалися ми на них і усміхалися. Вже дуже пізно було, як ми полягали спати. Лишилося нам було тільки три й пів години на спання.

Встали ми дуже раненько, посідали й вирушили в дорогу. Дорога була вже там рівніша і ми їхали вже цілий день без пригод. Бачили ми того дня багато кіз. Бачили одного "муса"-лося з великими рогами. Бачили на снігу й багато слідів. І по вигляді слідів ми легко пізнавали, яких звірів сліди то були. Було видно, що в тій місцевості було багато "мусів", кіз, великих лісових вовків, лисів, норок, зайців та диких курей. В одному місці бачили й слід канадійської видри-“фішера”. Всі три ми були привчені пізнавати, що який слід означав.

І того дня ми не доїхали до Біссет, бо їзда була повільна. Знову треба було отаборитися в лісі подібно, як попередньої ночі. Вдень знов їхали та їхали вузенькою дорогою і аж пізно увечір приїхали до Біссет, до копальні золота. Коли в містечку люди довідалися, що я привіз аж на двох санях мяса свинячого та з домашнього дробу — з курей, качок, гусей та індиків — і що продавав я привезене мясо багато дешевше, як продавалося в містечку, то дуже всі зраділи. Розпродав я все привезене мясо дуже скоро. Мав я чистого зарібку на привезенім та спроданім мясі \$210. А в тому часі — підчас економічної скруті — була то велика сума грошей.

Такий був початок моїх поїздок до Біссет з мясом в зимі. Опісля я кожної зими робив по кілька поїздок з мясом туди. Кожної зими мусів я привезти мясо до Біссет тиждень перед Різдвом, бо люди, що робили в копальні золота, хотіли мати свіже мясо з фармів на Свята. Деколи перед Різдвом лід на озері був ще досить тонкий. Були випадки, що навіть і заломився був лід під кіньми. Часом був впав кінь і в розколину між ледом, але завжди нам вдавалося врятувати з такої небезпеки коней. Багато разів доводилося нам ночувати в лісах між горами і в дуже холодні нічі. Температура сягала від 30 степенів нижче зера до 50. Коли нас часом захопила була заверюха на леді озера, то ми старалися як найскоріше дістатися до ліса на землі. А в лісі, між деревами, ми ставали табором так, як я вже розказав по-передньо.

В міжчасі між моїми поїздками до Біссет з мясом я їздив і надалі скуповувати шкіри та перепродувати їх. Їздив я скуповувати шкіри псами. Часто відвідував ріжні острови на озері Вінніпег, де жили індіяни, і там купував шкіри. Деколи повертаєш і на великий острів Гекла, що має близько чотирьох милі ширини та до вісімнадцять миль довжини. На тому острові живе близько 400 людей, переважно ісландці. Вони займаються головно риболовством. Але є там і трохи ловців, що полюють звірів. Коли я їхав до східного берега озера, то їхав попри острів Гекла або прямо через нього, залежно від того, де була ліпша дорога.

Часом і коли був в дорозі до східного берега озера, то доводилося повертати на цей або другий остров, щоб охоронитися перед заверюхою або для нічлігу. Коли часом вдень повернув на який острів і там отаборився, то мої песи тим дуже раділи, бо всі песи взагалі люблять лісове життя. Песи дуже любили, коли я вдень вибирався на полювання. Дуже великим мистцем до полювання був мій пес, що називався Малпа. Був він час-

тинно породи Ейрдейл і частинно мішанцем. Трохи подобав на малпу. Тому я Малпою його прозвав.

Мав я, разом з Малпою, п'ять псів. Коли бувало, ночую я з псами в лісі, то розложу огнище, а поблизу настелю гілля і на тому гіллю лягаю сам спати і мої пси. Псів я припинав, для безпеки, навколо себе. Тільки пса Малпу не припинав, бо знов, що він нікуди не відбіжить від мене. Малпа нераз, бувало, почне легенько скуліти-янчіти, коли почує щось в лісі близько від нас. То він так кликає мене, щоб я йшов полювати. Коли ж я наказував йому лягати й спати, то він дуже невдоволено лягав.

Часто я лишав інших псів у таборі, а сам йшов на полювання тільки з Малпою. Радощам Малпи не було кінця, коли йшов зо мною на полювання. Він був розумним псом. Не біг він наперед мене, а йшов повільно за мною. Коли я зупинявся, то зупинявся і він. Коли я наслухував, то наслухував і Малпа. Часом він і ставав на задні лabi, а передніми спирається на дерево й так з-поза дерева розглядався по лісі. А коли звітряв він якусь звірину поблизу, то легенько янчав і поглипував то на мене, то в той бік, де занюхав звірину.

Коли я, бувало, вистрілю, то Малпа зараз біжить в той бік, куди я стрілив. Коли треба було добити простиленого зайця або курку, то Малпа радо добивав, хватав у зуби й приносив до мене.

В ліс на березі чи на острові я часто заїздив і тому, щоб псів погодувати. Брав я з собою для них їжі стільки, скільки треба, щоб погодувати п'ять псів два рази. Ту їжу я тримав про запас для них, а коли тільки міг, то годував їх свіжо вбитими зайцями, дикими курками, чи рибою.

Ми, що купуємо шкіри диких звірят, і ловці ніколи не вбиваємо диких звірят без потреби. Коли що вбиваємо на мясо, то лише стільки, скільки нам потрібно. Значить, не винищуємо диких звірят по лісах, бо знаємо, що колиб всі ловці вбивали звірят безрозбірно і без

потреби, то скоро всі звірята в лісі були б винищені.

Про запас мав я завжди трохи мяса на санках, бо знат, що в кожній частині ліса звірів нема. Диких звірят є багато лише по таких лісах, де вже довгий час не було огню, бо по таких лісах є що їсти. Є трава, мох і жива кора на деревах. А коли заїде ловець в такий ліс, куди недавно перейшов огонь, то там не здибаєш диких звірят, бо нема там що їсти.

То ж ловці шкір з диких звірят уважають, щоб і вони не стали причиною великої лісової пожежі. А во-гонь в лісі не тяжко спричинити. От вистане кинути в лісі недбало ще не погаслий сірник або недокурок з цигаретки на суху траву або мох в літі чи в осени, і за короткий час може початися лісова пожежа.

Коли я розтаборувався в лісі, то ставив огонь на великім камені, коли міг десь побачити такий камінь, або на твердій землі, щоб не міг огонь поширитися на боки. Бо ж дуже небезпечно ставити огонь десь на такім місці, де є під сподом груба верства моху. Коли в такому місці поставиш огонь, то опісля майже неможливо зовсім його загасити. Таке місце, де був огонь на грубім шарі моху, можеш хоч і як зілляти водою, можеш його топтати черевиками, то все таки не можеш бути певним, що нема вже зовсім огню. В таке місце вернешся за годину-дві — і не бачиш, щоб десь диміло. Але коли повернешся туди за два-три дні, то можеш там застати великий стовп диму, що взноситься над тліючим мохом. Такий огонь в моху може поволеньки горіти і цілими тижнями. Коли ж вітер роздмухає такий огонь в моху, і огонь тоді перекинеться на суху траву в лісі, запалюється трава, спалахують величезними смолоскипами ялиці та сосни, огонь скоро перескакує з дерева на дерево і так повстає велика лісова пожежа. І лісова пожежа нераз випалює великі простори ліса і робить шкоди на сотки тисяч або й на міліони доларів.

Хто цінить ліс і дику звірину в лісі, той старається всякими способами не допустити до лісової пожежі. От,

я завжди старався ставити огонь в такому місці, звідки він не може поширитися на ліс і де його легко зовсім загасити. Запаленого сірника ніколи не кидав на землю. А коли докурив цигаретку, то недокурок сльою своєю гасив.

Не легка то була праця їздити по лісах та озерах пісами та скуповувати шкіри з диких звірят. Доводилося переживати багато небезпек. Та було то дуже цікаве життя — жити щоденно на лоні природи. Таке життя дуже любили мої пси. І я зазнавав багато приемності жити серед лісів, все на свіжім повітрі.

Так я в тому часі був привик до життя в лісі, що ще й тепер стає мені сумно, коли опинюся в такій місцевості, де нема ліса. Та самий ліс — без життя звірів в ньому — хоч і гарний, навіває на мене й почуття самотності. Ліс дійсно живий і веселий, коли живе. Хтось в ньому — бодай дики птахи та звірята. От чому я завжди обурююся, коли бачу, що хтось винищує звірят чи пташок в лісі.

Раз був я стрінув такою чоловіка, що то безщадно винищував звірят в лісі. А чому? Тому, що він любив стріляти у звірят, але ніколи не застановлявся над тим, які були наслідки того стріляння.

А стрінувся я з тим чоловіком так: Я був в дорозі до Біссет. Назбиралося було в мене багато мяса фармерського і я відсильав його, як звичайно, на кількох санях до Біссет. Везли мої візники через озеро Вінніпег мясо і далі за озером лісами, а я їхав позаду пісами та скуповував від ловців шкіри. Вступав тут і там до ловців і за якийсь час здогоняв своїх візників. Робив я так в дорозі до Біссет і в дорозі з Біссет, коли вертався додому.

В дорозі з Біссет мої візники наздогонили двох чоловіків. Ті чоловіки мали кріси й пакунки на плечах. Візники сказали їм, щоб присіли вони на сани і вони їх підвезуть. Наздігнав я своїх візників в однім місці, де було вигідно отaborитися. Коли ми там їли свою пере-

куску, саме тоді недалеко від нас з'явилася була коза. Без надуми один із тих двох чоловіків, яких ми підвозили, підняв свого кріса і стрілив у козу. Коза впала забита. Та самий стрілець тільки глянув на забиту козу і готовий був відійти. Та мої візники облутили з кози шкіру й забрали мясо для ужитку і розказали мені, що той самий чоловік кілька разів і в дорозі стріляв у кози, але ні разу не зацікавився навіть подивитися, чи застрілив, чи ні. Візники мої відраджували йому, щоб він не стріляв без потреби у звірят, та він їх не слухав. Коли я таке почув, то обурився. Я відклікав того чоловіка набік і загрозив йому, що коли він не перестане стріляти без потреби у звірят у лісі, то я його прискаржу поліції.

А далі я почав розказувати вже mềmшим тоном, чому ми не повинні вбивати та калічiti диких звірят в лісі. Сказав я, що звірята живі та хочуть жити. І, зрештою, є люди по лісах, яких саме життя залежить від того, чи є чи нема звірят в лісі. “От, індіяни та деякі інші ловці тільки й з того живуть, що полюють звірів собі на мясо і задля шкірок. Індіяни завжди вбивають лише стільки звірів, скільки їм потрібно на мясо чи задля шкірок. Та ѹ індіяни не можуть жити на самім мясі. Треба їм і грошей на одежду та інші потреби. Тому вони ѹ полюють звірів і ради мяса і ради шкірок,” пояснюв я незнайомому чоловікові, що любив стріляти. І бачив я, що він дуже зацікавився був моїми поясненнями.

“Бачиш,” казав я йому, “навіть індіяни не вбивають диких звірят без потреби. Вбивають лише стільки, скільки їм потрібно. А коли прийде весна, то індіяни перестають вбивати більших звірят, які на весні та в літі множаться. На весні індіяни ловлять та їдять рибу. Вбивають задля шкірок і їдять теж водних щуриків та бобрів. А часом і по кілька день голодують, як вийде їм риба та мясо з водних щуриків чи бобрів, але не вбивають ані козів ані оленів чи лосів-мусів, хоч би вони й попри їх шатра переходили.”

“Знаєте,” сказав зніяковіло незнайомий чоловік, “тим, що ви мені тепер розказали, дуже ви мене зацікавили. Ви мені неначе відкрили очі. Я от люблю стріляти і стріляв досі в що попало, і не призадумувався над тим, що я нишу щось живе і що через винищування звірят в лісі може хтось терпіти або й голодувати. Я вам дуже вдячний за те, що ви мені розказали й запевняю вас, що я вже ніколи не буду стріляти без потреби у звірят в лісі.”

“Ну, дуже я радий, що ви так приймили мою пораду,” сказав я незнайомому чоловікові.

Життя мое йшло так, як я вже розказав, до 1933-го на весні. До того часу я вже був сплатив більшу частину свого довгу. Всі малі довги посплачував. Тільки одній фірмі був ще багато винен — около 12 сот доларів. А одній фірмі, що торгувала залізними товарами, був ще винен \$85.00.

В моїй крамниці було вже трохи більше краму, як за найтяжчих часів. Одного дня в крамниці було кілька покупців, які щось собі купували. Один покупець питався мене: “Риж у вас є?”

“Нема,” відповідаю.

“А цукор є?” питався покупець знов.

“Нема,” знов відповідаю.

“А перець є?”

“Так, є,” відповідаю.

“Ну, то дайте.”

А за хвилину той самий покупець знов питався:

“А мило є?”

“Є,” кажу.

“Ну, то дайте мила,” каже покупець.

За хвилину покупець знов питався:

“А нафта є?”

“Нема,” відповідаю.

От так тоді мені йшла торговля. Дещо мав у крамниці, а дечого не мав. Часом не мав я й такого краму, що є конечним для фармерів-покупців.

Кілька хвилин пізніше увійшов до крамниці якийсь чоловік, що був в гарнім одягу, і питаеться мене:

“Ви п. Романюк?”

“Так, то я,” відповідаю.

“Я хотів би про щось з вами поговорити, але тільки з вами, в чотири оці.”

“Добре,” кажу, “ходіть зо мною сюди.” І я перевів того незнайомого до кімнати в своїм помешканню.

“Я є “бейлиф”-екзекутор,” сказав мені довірочно незнайомий. “Мене прислала та фірма, якій ви ще винні \$85, щоб я вашу крамницю замкнув.”

Те, що я почув від “бейлифа”, злякало мене. Мені близькоично пробігали думки: “То що, мене з моєї хати хочуть викидати? Та ж я маю жінку і дітей! Де ми подімося? То щоби аж до такого дійшло, хоч я так гірко з жінкою напрацювався?! Скільки то я наїздився та набігався по озерах та лісах, скуповуючи шкіри, щоб жити якось та довги сплачувати! А жінка — скільки то вона напрацювалася. І крамницю доглядала, і коло дітей ходила... Ні, то була б дуже велика несправедливість і кривда, коли б нам крамницю замкнули.” І такі думки заставили мене піти на хитрощі.

“Ви зателефонуйте до тої фірми, якій я винен тих \$85, і скажіть,” почав я хитрувати, “що я пристану, щоб моя крамниця була замкнена, коли та фірма заплатить мені за образу моєї чести і буде платити мені по \$500 за кожний день, коли крамниця буде стояти замкнена. Коли фірма пристане на таке, можете чіпати колодку до дверей.”

“Що ж, то не мій обовязок це все предложувати фірмі. Мій обовязок є замкнути вашу крамницю на колодку,” пояснив бейлиф.

“То була б для мене велика кривда,” сказав я, далі хитруючи, “бо я вже вислав фірмі чека на повну суму тому два тижні.”

“Коли так,” сказав бейлиф, “то я зателефоную до фірми в цій справі.”

“Добре,” кажу. “Зателефонуйте і прикличте до телефона управителя фірми. Я з ним поговорю.”

І ми пішли до телефона. Бейлиф прикликав до телефона управителя фірми.

“І чи ж вам треба аж бейлифа до мене присилати?” кажу я до управителя фірми по телефону. “Та ж я вам вже чека вислав!”

“Чека вашого в нас нема. Але пошукаємо,” сказав управитель. “Я скажу бейлифові, щоб вас лишив у спокою. Передайте йому телефон”.

Бейлиф підступив до телефона, поговорив з управителем фірми, опісля сказав: “То все буде добре. Я лишу вас у спокою.”

І бейлиф лишив мене в спокою і відіхав.

Та жінка моя відчула й побачила, що я був у кло-поті, й запитала мене, чого той чоловік хотів.

“Ta то був чоловік від тоІ фірми, що я їй винен ще \$85. Та фірма хоче конечно, щоб я той довг заплатив якнайскоріше. Поїду я зараз до Вінніпегу й заспокою ту фірму,” сказав я тактовно до жінки, щоб не зажурити її.

І я справді ще того самого дня поїхав своїм “Фордом” до Вінніпегу і зайшов до фірми, якій я був винен ще \$85, і сказав, що хочу бачити управителя.

“Що ж, ми вже добре все переглянули в себе в канцелярії,” сказав глузливо управитель фірми, “але чека вашого не знайшли.”

“І ви мого чека в себе не знайдете,” сказав я обурено, “бо такого чека у вас нема! От, яка у вас справедливість! За довг \$85 ви до мене були бейлифа прислали! А забули ви, що я у вас купував товарів на тисячі доларів, коли мені добре йшло в торгу і коли мене ще не була зачепила кріза. Забули ви скільки то ви на мені заробили. А тепер не хочете почекати, поки я не сплачу вам такої дрібниці, як \$85!”

“Ну, та заспокійтесь!” пробував спинити мене управитель, бо вже і йому ставало ніяково. Нас окружили

ті, що працювали в канцелярії. Прийшов і ще якийсь високий урядник фірми. І всі вони прислухувалися тому, що я казав.

“Та успокійтесь” почав вже просити мене зніяковілий управитель. “Забудьте за тих \$85! Ми вже про них і згадувати ніколи не будемо!”

“Ні, я за тих \$85 не забуду,” сказав я вже легше. “Буду старатися заплатити вам той довг якнайскоріше.”

Я переконався з того, що управитель мені казав і з його поведінки, що його фірма й нічого не знала про мій довг і про те, що до мене було вислано бейлифа. То самий управитель фірми сам накоїв був мені того клопоту, що я мав. А тепер старався всякими способами заспокоїти мене й вийти, як то кажуть, сухо з тої халепи.

І я відіхав з Вінніпегу заспокоєний, що не буду вже мати клопоту від тої фірми за довги ніколи.

Того літа, десь так під кінець червня, приїхав до нас із Севен Систерс Фалс мій швагер Володко Лагодовський з своєю жінкою та донечкою. З ними приїхав і мій брат Іван з жінкою. І вони розказали мені, яке велике нещастя постигло їх недавно. Згорів їм будинок, в якім Володко мав крамницю і біліядрю-“пул рум”, в якій Іван працював як фризієр, згорів будинок і все, що вони мали. А що той будинок ані крам не були заасекуровані, то все, що вони мали і чого були доробилися, втратили. Здається, що лише деякі прилади в будинку були заасекуровані на маленьку суму. З тої маляркої асекурації, мабуть, було скільки грошей, що випало їм на подорож до Ривертону...

Ну, і так сталося, що Володко з жінкою втратив все, що мав. Братові Іванові та його жінці теж нічого не лишилося. І я мало що мав. То ж всім нам ще тяжче стало. Тяжко було й проживитися тим, що мені в літі приходило з торговлі в крамниці. То ж одного вечера почали ми всі разом нараджуватися, що нам далі робити.

На тій нараді був і мій молодший брат Володко і ще кілька знайомих хлопців.

Всі ми почали говорити про копальню золота Сентрал Майн, що була 22 милі далі на схід від Біссет. Говорили ми про ті копальні як про своє можливе спасіння. То були часи великої економічної крізи і безробіття. Тому всі ми почали думати, що, можливо, в тих копальнях в Сентрал Майн дехто з нас приміститься на роботу, а дехто заложить якесь підприємство.

“Я хотів би поїхати до Біссет, може б мені вдалося там заложити хоч яку маленьку крамничку,” сказав мій швагер Володко.

“І я хотів би туди поїхати, до Біссет, а звідти до Сентрал Майн,” сказав я, “може б мені вдалося там призбирати трохи замовлень на мясо. Бо ж я ще там мяса не продавав.”

“А я хотів би поїхати до Сентрал Майн,” сказав мій брат Володко, “може б я там роботу собі знайшов.”

Таке саме сказали і тих два хлопці, що були разом з нами того вечора.

І всі ми погодилися на те, що поїдемо через Маніготоган спершу до Біссет і там розглянемося, чи не знайдемо якої роботи, а з Біссет може й до Сентрал Майн.

“Я міг би вас перевезти через озеро Вінніпег до Маніготоган на своїм моторовім човні,” сказав мій брат Іван. “Але ви мусіли б перше всього помогти мені направити човен, що вже досить старий та дрантивенький. Та й мотор мій тільки на два циліндри. А з Маніготоган ви мусіли б вже пішки перейти до Біссет 35 миль.”

“Добре, згода,” сказали ми всі.

“Завтра направимо твого човна, Іване, а позавтра раненько виrushимо в дорогу,” порадив я.

Всі пристали на мою пораду. І вже третього дня раненько були ми готові виrushити в дорогу. Мій брат Іван мав бути нашим “капітаном”. Крім нього, було нас

В дорозі до Біссе

шість. Був я, мій швагер Володко, мій брат Володко, другий мій швагер Антін Дзьоба, що оженився зі Стефцею Лагодовською, і два других знайомих з нашої місцевості.

День був дуже гарний, погідний, коли виrushали ми в дорогу. Подував з півдня вітрець. На дорогу взяли з собою трохи їжі та маленький кріс калібр .22 — що тут коротко називають “Твенті ту”. Мали ми для кріса і яких двадцять кульок. Виrushили ми моторовим човном з Ривертону по ріці Айслендик Ривер до озера, а озером мали ми заплисти аж до Маніготоган.

Коли ми виrushили в дорогу рікою, то наш мотор то часом наче пчихав з простуди, а деколи наче закашлювався. Не йшли рівномірно його циліндри. Та що далі, то удари його циліндрів вирівнювались. Коли проплили три милі рікою й виплили вже на озеро, то тьюхання мотора було вже зовсім рівномірне.

Коли ми виплили на озеро, то відчули, що човен досить сильно колисався на хвилях води. Вода озера досить сильно хвильювалася, але нам було навіть приємно колисатися разом з човном на воді.

Наш капітан Іван спрямував човен так, щоб ми доплили прямо до півдневого берега острова Біг Айленд, куди було від устя ріки яких сім або вісім миль. І так ми щасливо доплили до півдневого берега острова.

Там, коло півдневого берега острова, побачили ми на воді велике число пеліканів. Пливали вони собі по воді та, мабуть, рибу ловили. Дехто з нас перший раз в життю побачив пеліканів. Отже всі ми дуже зацікавлено приглядалися на пеліканів. А що мали ми й далековид, то ще ліпше могли на них пригляднутися.

Там скінчився берег острова і звідти ми мали виrushити через озеро прямо до містечка Маніготоган. Було б звідти дороги прямо на схід до Маніготоган від яких 30 до 32 милі. То, розуміється, була б найкоротша дорога до Маніготоган.

Та нім ми виrushили в дальшу дорогу, я побачив

на схід від нас, на відкритій воді озера, величезні хвилі. Вони були аж запінені. І я негайно зрозумів, яка нас небезпека чекала, коли б ми попліли звідти прямо на схід, на великі води озера.

Тоді порадив я Іванові: “Найкраще та найбезпечніше буде, як ми тепер не попливемо просто на схід, але завернемо на північ і попливемо попри берег острова аж до містечка Гекла. А звідти, коли буде безпечно, то пропливемо яких 6 миль дороги на північ до Блек Айленд острова і там, попри берег острова пропливемо яких 10 миль, а звідти вже близько до Клайметс Пойнт, на східному березі озера, і попри берег попливемо до устя ріки Маніготоган, і потім рікою запливемо до містечка Маніготоган.

“Ну, та хто б то плив аж так далеко — навколо світа!” сказав наш капітан Іван, і спрямував човен просто на схід, до берега по другому боці озера, — значить, на хвилюючі та запінені гребені води.

“Сюди,” каже Іван, “буде нам от яких 30 миль дороги.” Та що далі ми відплівали від берега острова Гекла, то щораз сильніше били та підкидали хвилі. Буря збільшалася. От так ми відпліли яких дві милі. Тоді хвилі вже так сильно били, що нахлюпували води в наш човен. А що ми мали дуже добру помпу і дві коновки, отже вже почали потрохи воду випомповувати та вичерпувати. Так проплили ми ще три милі. Там хвилі вже дійсно виглядали горами для нас. Підкидали човном наче лушпинкою. Човен то виринав на гребінь хвилі, то наче в пропасть поринав між греблями хвиль. Коли човен підносився вгору на гребінь величезної хвилі, то ми випомповували та вичерпували воду з човна. Коли ж поринав між хвильами, то знов його майже заливало. Нераз човен був тільки от яких чотири цалі понад водою. Здавалося, що от-от потоне... І то тим гірше нам було, що хвилі вдаряли в бік човна, від південного боку. Могли легко перевернути човен...

Биглядало, що приходить нам загибел... Здавало-

ся, що от-от величезні хвилі перевернуть наш човен і ми всі пропадемо... Ми вже всі були промоклі. Зразу ми пробували відхилятися, коли напливала на нас хвилья, щоб не надто обмочитися. Опісля побачили, що то було даремне. Човен посувався вперед дуже повільно — замість вісім — по яких три милі на годину. Я сидів спереду, звернений лицем до середини човна і бачив всіх. Мав я на собі гумовий плащ. А решта з нас таких плащів не мали... Всі вони були промоклі до рубця. Володко Лагодовський сидів по середині, накрив цератовим накривалом мотор, нахилився над накривалом і цілою силою придержував накривало на моторі, щоб мотор не замовк. А всі інші то випомповували воду, то вичерпували.

Нераз я пливав човном з братом Іваном і попередньо. І хоч Іванові, як то кажуть, море по коліна, то тепер і він став сумним та затривоженим. Вкінці і він зrozумів небезпеку, хоч і який відважний він. Отже нараз натиснув він керму і спрямував човен носом на північ — до острова Блек Айленд. І відразу стало безпечніше плисти, бо човен вже плив поперек хвиль.

Проминула небезпека, що човен міг перевернутися боком, та друга небезпека виринула. Човен то підносився носом вгору на гребінь хвилі, то наче перекидався й падав коміть головою з гребеня хвилі й тріщав... Була небезпека, що або проломиться або наповниться водою. А що ми мали довгий мотуз з-переду човна, яким витягали човен на берег та яким привязували човен на березі, то ми перетяли той мотуз на дві половини й привязали обидві його частини до мотора. То було на те, щоб було чого триматися, якби човен наповнився водою. Коли б човен був наповнився водою, то ми мали скакати з нього у воду, тримаючися мотузків, і пробувати тоді перевернути його догори дном, бо так він мігби пливати вище над водою і ми мали б чого триматися.

Всі ми відчували, коли привязували мотузки до мо-

тора, що якби прийшло до найгіршого, то і ті мотузки не були б нам помогли. Та то було одиноке, що ми могли придумати, щоб рятуватися, якби човен залляло водою. Були ми напів дороги між Біг Айлендом і Маніготоганом. А до Блек Айленд острова було ще щонайменше п'ятнадцять миль дороги. Значить, то буда найдовша дорога, але і одинока можлива дорога, бо вже не могло бути й мови, щоб ми могли плисти або назад до Біг Айленду або до Маніготоган. І ми плили та плили, хоч всі вже вичерпувалися з сил при вичерпуванню та випомповуванню води з човна. А коли були яких ще шість миль від Блек Айленду, то один з нас заслав на “морську недугу,” зблід, як смерть, і лежав у човні в воді, а я тримав його голову понад водою, так, щоб він не втопився.

Проплили ми отак ще яку милю. Було видно, що інші члени нашої залоги були вже вичерпані з сил. Були страшенно бліді від перевтоми, страху й безнестанного гойдання на човні. Млоїло й мене. Та Іван всіх нас підбадьорював: “Хлопці, тримайтесь! Не піддавайтесь! Ми вже недалеко від берега — нам ще лише кілька миль дороги!” І хлопці напружували останки своїх сил і вичерпували та випомповували з човна воду. Вододко сказав іншому членові нашої залоги, щоб придержував церату на моторі, а сам теж взявся до вичерпування води. Та й Іван час до часу передавав керму човна комусь іншому й помагав вичерпувати з човна воду. Але знов і знов мусів вертатися до керми, бо тільки він був вправним керманичем і міг вміло кермувати човном між хвилями. І отак, напружуючи всі сили, доплили ми на якої пів милі до острова Блек Айленд.

“Ну, хлопці, найбільша небезпека ще перед нами,” сказав наш капітан Іван. “Буде найбільша небезпека при самім острові. Я вже бачу відповідне місце, де ми приплівемо. А ви тепер відвязуйте кавалки мотуза від мотора, звязуйте їх докупи, і один кінець мотуза прив'яжіть до переду так, як було попередньо. Ти, Гас, так

скоро, як хвиля викине нас на берег, скачи відразу з човна, бери за один кінець мотуз і біжи з ним до берега, старайся добігти до якого дерева і, як буде можливо, то обкинь мотузом за дерево, а коли хвиля відступить, то тягни човен ближче на берег. А два з вас беріть за руки слабого й біжіть до берега що сил теж, а на березі хватайтесь руками за лози. Інші нехай роблять те саме. А то тому так треба робити, що за хвиліну чи що вдарить на нас друга висока хвиля, а при відпліві може потягнути вас в озеро з собою.”

Вкінці були ми вже дуже близько до берега. Іван вижидав, щоб хвиля занесла нас, з човном, на берег. Коли ж хвиля почала відступати й човен остався вже на березі, то я вискочив з мотузком насамперед на берег і що сили почав бігти ще ближче на берег, щоб зачепити мотуз за дерево. Інші хлопці теж що сили бігли вище на берег і негайно хваталися за нависаючі лози.

І я добіг до дерева, обкинув його мотузом і негайно почав тягнути за мотузок і так підтягати вище на берег човен. І всі інші хлопці мали час, вчіпитися руками за лози, коли наступила знов на нас височезна хвиля. Замочила вона тільки долішню половину моого тіла, а інших то таки добре засягнула — аж по голову. А коли відступила, то ми вже безпечно могли підійти вище на берег. За той час я ще вище підтягнув човен на берег мотузком.

Тоді ми витягнули човен ще вище на берег, куди вже не сягали хвилі. Вибрали ми з човна все, що на нім мали, і підійшли на досить високий горбок на березі, де росли сосни та ялина. Посідали ми та відпочивали якийсь час. Опамятувалися по пережитій небезпеці. А день був ясний, соняшний, з вітром.

Опісля порозставляли ми жердки і на жердках порозвіщували свою мокру одежду. Були ми тоді подібні на громаду “Тарзанів”... А що мали ми дещо й їжі, то почали парити собі чай. При сонці та вітрі одежда наша

скоро висохла і ми знов повбиралися й засіли вечеряті. Було тоді десь так між пятою і шестою годиною сполудня. Пройшло ще трохи часу і почали ми призбирувати собі сухого моху та кожний для себе готувати ліжко з того моху.

Увечір розклали ми невеличкий огонь для постраху комарям, хоч того вечора не було їх багато, бо не було хмарно, а дув сильний вітер. При ватрі ми ще довго сиділи та розмовляли про недавно пережиту пригоду на озері. Висловлювали ми думки, що можна б було так зарядити, що могло б було обійтися без тої пригоди. Розказували й дещо з своєї минувшини.

Коли рано встали другого дня, то відчули, що вітру вже майже не було. Та бачили, що розгойдана вітром вода озера ще сильно хвилювала. Ще було неможливо пускатися в дальшу дорогу. Володко Лагодовський з Іваном пішов у ліс на полювання і за якийсь час принесли вони два зайці та дві дики курки. Ми скоренько приготували зайців та курок собі на їжу. Було і мясо. Був і росіл. Мали ми ще й хліб та чай і цукор. Смачно попоїли і то відпочивали, то проходжувалися по березі. Постійно ми поглипували на озеро, але там і надалі били досить високі хвилі об берег. Значить, не могли ми відплівати далі в дорогу того дня.

Увечорі знов ми довго розмовляли про свої пригоди та плянували, що нам далі робити. Опісля добре проспалися на своїх мохових ліжках.

Коли рано повставали, то побачили, що озеро було майже зовсім спокійне, — тільки наче дрижала поверхня озера. А ми готувалися в дорогу, гляділи на воду і самий вид води викликав у нас неприємне дрижання тіла...

День був похмурий, хмарний. І це мало вплив на нас. Ми вже не мали такого веселого настрою, як переднього дня. Те, що ми ще мали перепливати яких шістнадцять миль широку воду до берега, теж неприємно на нас впливало. Але треба було рушати далі в

дорогу. Поснідали ми й побачили, що остався нам тільки один бохонець хліба. Та ми тим не журилися, бо ми вже були близько до другого берега озера. Посідали ми в човен, Іван пустив мотор в рух, і ми вирушили в дорогу. По другім боці віхали в устя ріки Гол Ривер. Там ми висіли на берег і почали нараджуватися, що нам далі робити.

“Треба нам тепер піти в індіянську оселю, що звідси яких дві-три милі, і купити трохи більше харчів,” сказав Володко.

“А може нам зробити так,” сказав я, “що ми поділимось отим бохонцем хліба, що маємо, та підемо просто до Біссет. Так ми витратимо менше часу, бо звідси стільки саме дороги до Біссет, що й з Маніготаган. Скоротимо собі дорогу й тим, коли не вступимо до індіянської оселі.”

Моя порада сподобалася всім. Ми так і зробили, як я радив. Поділили ми бохонець хліба на шість рівних частин — для всіх нас, крім “капітана”. Наш капітан, Іван, мав вернутися човном негайно до Гекла і там міг собі й купити дещо зісти.

Незадовго ми вирушили в дальшу дорогу до Біссет, а брат мій Іван вирушив човном в другий бік — назад до Ривертону.

Ми скоро йшли, то підбігали вузенькою доріжкою серед лісів, що вела до Біссет. Пройшли ми отак яких чотири милі, а тоді почав падати дощ. Зразу падав дрібненький дощ, та коли ми пройшли яких дві милі, то падав вже густий дощ. Треба було шукати десь захисту. Отже ми спинилися під великою сосною. Я скинув свій гумовий плащ і розвішав його на гіллю сосни так, щоб всі ми могли під ним скритися від дощу. І ми стали під тим захистом і ждали, щоб припинився дощ.

Сиділи ми в своєму захисті від дощу яких дві години. Тоді спитався я Володка, скільки він має ще куль до кріса. Володко обмацав всі свої кишені і знайшов тільки одну кульку.

“Ну, то ми тут довше не можемо сидіти, бо вже скоро не буде що їсти. От докінчимо той хліб, що маємо, і вже не буде що їсти, бо не маємо чим стріляти дичини,” сказав я журливо. “А що дощ вже рідший тепер, то рушаймо в дальшу дорогу!” додав я трохи бадьоріше.

І ми вирушили в дорогу. Та від дощу дорога розмокла. Було мокро під ногами. Треба було й чалапати по воді. Не легко було йти. Та все таки ми дійшли за якийсь час до Сілвер Медов.

Сілвер Медов — то невеличка прогалина серед лісів, окружена горами. Крізь ту прогалину, порослу травою, протікає й потічок. Є там і солончак. І саме тому виходять на ту прогалину кози: попастися та полизати солі з землі або напитися води.

Ми спинилися були на узліссю й гляділи на ту прогалину серед ліса. Дощ вже був припинився і сонце почало тут і там проріратися крізь хмари.

“Ти, Володку, засядь десь на прогалині й спробуй застрілити козу,” сказав я. “Але добре ціляй, бо маєш тільки одну кульку.”

“Шкода й заходу,” відповів Володко. “Хоч я і добре ціляю, то що зробиш одною кулькою?”

“А все таки варто спробувати,” напосідав я на Володка, бо знов я, що з-між нас він вмів найкраще стріляти.

І Володко послухав мене. Пішов і скрився добре над потічком, куди припірав і солончак. А сидів так, що вітер віяв на нього від солончака, щоб кози не могли його занюхати. Посидів він там около пів години. Надійшов козел і підійшов дуже близенько до того місця, де скривався Володко. Володко прицілився йому саме за вухо. Вистрілив, козел підскочив і впав. Тоді Володко вибіг і негайно перетяв ножем козлові гортанку.

Коли ми почули стріл, то негайно кинулися бігти і то так, щоб окружити те місце, де почули стріл, щоб

окружити прострілену козу чи козла. Та коли ми добрігли до місця стрілу, то Володко вже був перерізав гортанку козлові.

Коли ми приглянулися, то побачили, що то не був собі звичайний козел. То був великий олень. Був він такий великий, що ми всі разом ледве могли його витягнути на горбок. Там ми його облупили, нарізали собі з нього багато мяса й заховали в свої торби на дорогу. І також розложили негайно огонь та настремляли на заострені патики мясо й так припікали на огні і їли. І так припечене мясо смакувало, бо були ми вже досить голодні.

Того дня пройшли ми ще яких дві милі. І, як почало смеркатися, знайшли ми там щось наче печеру під великою нависаючою скалою. Та печера була завбільшки досить великої кімнати. Розклали ми в тій печері великий бгонь, нагріли її, опісля пересунули огонь з печери близче до входу. Припекли ми ще оленячого мяса й полягали спати. Другого дня рано спробували ми знов їсти припечене оленяче мясо, але воно нам вже не смакувало. Було дуже гірке. .

По “сніданку” йшли ми далі. Того дня падав дощ: то падав густий, то тільки дрібнесенький. Увечір розложили ми великий огонь і при огні обсушилися. Коли рано повставали, то почувалися дуже втомленими. До Біссет було нам тільки вісім миль, та ледве дійшли ми. А в Біссет відразу зайшли ми до моого швагра Євгена Лагодовського, що мав там свою хату і жив в Біссет якийсь час.

Хата Євгена Лагодовського перемінилася тоді щось наче на малий шпиталь. Всі шість ми були не тільки тяжко втомлені довгим ходом, але продряхлі на дошці та з хворими шлунками. Мабуть, пошкодило нам вже трохи надпсute оленяче мясо, яке ми їли попереднього дня. То ж всі ми лежали в ліжках та видужувалися щось чотири дні. Євгенова жінка, Оля, дуже старанно нас додглядала.

Пятого дня ми вже були готові йти далі — до Сентрал Майні. Володко Лагодовський лишився в Біссет, в свого брата Євгена. Він постановив збудувати собі крамницю там при допомозі безробітних шахтарів. А решта нас мала йти далі. Хоч до Сентрал Майні було тільки 22 милі, то ми взяли собі подостатком їжі на два рази.

Головна дорога до Сентрал Майн була попри телеграфічні дроти. Та нам сказали, що є коротша дорога. І ми вийшли на стежку, що нібіто вела до тої другої дороги. Та ми йшли та йшли, але на дорогу не могли вийти. Зблудили. І так ми блукали цілий день. Аж під вечір вийшли на головну дорогу, що була попри телеграфічні дроти. Були ми тоді — як пізніше довідалися — тільки чотири милі від Біссет і було нам найкраще вернутися до Біссет, переночувати там, набрати харчів і знов пуститися в дорогу до Сентрал Майн. Та ми не знали, що були ми ще так близько від Біссет, отже переночували там.

Головну частину харчів поїли ми попереднього дня, отже зіли ми другого дня дуже скученський сніданок. Лишився нам був тільки один бохонець хліба. Той хліб я поділив на п'ять рівних частин і кожний з нас взяв свою пайку. Це все, що ми мали на той день. Того дня йшли ми та йшли і аж під вечір вийшли на гору, з якої побачили Сентрал Майн. Здавалося, що туди було от яких дві милі. Та всі ми були сильно втомлені. Найкраще держався мій брат Володко і ще один робітник.

Володко був вбив того дня камінчиком зайця і ніс його в кишенні. Тоді я сказав Володкові, щоб він нам трьом лишив маленького убитого зайця, а сам з ще одним робітником, що звався Дзьов, пішов до Сентрал Майн, щоб там вони повечеряли і другого дня прийшли до нас з харчами.

Володко і ще один робітник пішли, але за якої півтора години вернулися. Сказали, що вийшли на ще одну гору і що її звідти виглядало, що до Сентрал Майн

було тільки дві милі. А що зайчика ми вже були зіли, то для Влодка та його товариша не було вже що й на зуб кинути. Тоді сказав я, що ми всі мусимо ще сьогодні дійти до Сентрал Майн. А що дорога була дуже погана, високі гори, а долини з багнищами і висока троща, то тяжко нам було йти з жолудками, що, як то кажуть, аж пищали істи... Дійшли ми до Сентрал Майн десь так пів до першої години вночі. Зайшли ми у маленький лісок близько копальні і там прямо попадали на траву. Звідти ми бачили, що ті робітники, що мали йти до роботи в 1-ій годині, їли свою північну перекуску в кухні коло копальні. Коли вони всі пішли до роботи в першій годині, то я сказав одному робітникові з нашого гуртка, на ім'я Дзьов, що був найменший між нами, щоб він пішов до кухні і там розказав кухареві про нашу пригоду, сказати йому, що маємо тільки два доляри, і попросити в нього їжі на п'ятьох чоловіка. Дзьов пішов, але пробув у кухні щось півтора години. Коли ж вийшов, то ніс дві коновки. В тих коновках приніс він нам від кухара подостатком всяких харчів. Кухар дав ті харчі безплатно.

В одній коновці було повно сухарів та всяких ще добрих останків хліба, а в другій коновці теж хліб і велика бляшанка гуляшу. Хлопці як присіли до тої їжі, то зіли майже половину принесених харчів. Опісля полягали окремо на мохових "ліжках" і спали, мов побиті, аж десь так до одинадцятої години рано.

Спав я прикритий своїм гумовим плащем. Коли ж я пробудився, то відчув, як густий дощ тарабанив по моїх ногах, що були розкриті... Негайно розбудив я і своїх товаришів, що ще спали помимо дощу. Розпростер я на гіллю дерева свій плащ і всі ми скучилися під той захист. За якої пів години випогодилося.

Почали ми розпитуватися в Сентрал Майн, де була тільки одна велика крамниця, чи нема там якої роботи. Та довідалися, на своє горе, що робіт там ніяких нема і що вже в короткому часі робота в копальні золота

зовсім припиниться. Тому не було там нікого, хто б міг в мене мясо купувати. Значить, треба було назад вертатися з нічим.

Добрий кухар знов нам наготовив безоплатно багато харчів на дорогу і ми другого дня вирушили назад до Біссет. Пішли цей раз дорогою попри телеграфні дроти і легко, без ніяких пригод, прийшли ми ще того дня до Біссет. В Біссет залишився мій швагер Антін Дзьоба і ще один робітник з нашого гуртка. А нас три — я, брат Володко, і ще один робітник — були готові, по добром відпочинку, вертатися назад до дому. Коли вкінці я добився додому, то жінка моя була аж злякалася, коли глянула на мене, — так дуже був я схуд... За час своєї подорожі до Сентрал Майн і назад я втратив був понад п'ятнадцять фунтів на вазі...

Того самого року пізно в осені я знов почав возити мясо до Біссет. Возив я туди мясо ще частіше, як попередньо, бо там Володко Лагодовський мав вже свою крамницю, в якій йшла жвава торговля, і я там в нього лишав, що ще мені осталося з непроданого мяса. Те, що я міг вже більше мяса продавати в Біссет, виходило і на мою користь і на користь фармерів в околиці Ривертону. Фармері через мене мали досить добрий збут на мясо, то й краще їм жилося. А я через те міг більше краму свого і продавати і купувати. Так торгував я мясом до року 1937-го.

1937-го року пізно в осені я зробив і свою останню поїздку по купно шкір на півночі. І мав я тоді дивну пригоду. Поїхав я був з своїм братом Іваном шістьма пасами далеко на північ від Ривертону. Насамперед ми поїхали до Вошов Бей, звідти далі на північ, і вступали ми купувати шкіри не лише в ловців, але й в деяких рибаків, що теж і по трохи полювали та мали шкіри на продаж. Ночували ми часом у рибаків, а деколи в індіян-ловців. Так ми були заїхали аж до Блод Вейн. Звідти звернули ми до Реббит Пойнт, звідти до Блек Бейр, опісля до Метисон Острова і до Литл Бул Гед. Морози

були тріскучі. Дорога була тяжка. Від перевтоми **наші** пси вже були майже вичерпалися з сил, бо по тяжким морозі собачі санки дуже тяжко сунуться по снігу та леді.

В Литл Бул Гед ми були зупинилися на один день, щоб дати своїм псам нагоду відпочати. Звідти ми завернули в сторону додому. Приїхали до Біг Бул Гед, а звідти до Лун Стрейтс. В Лун Стрейтс були ми два дні. Скуповували шкіри й чекали, щоб зупинилася була заверюха. Перебували ми в чоловіка, що називався Дзьов Монкмен. Третього дня ми звідти виїхали в сторону дому. Та і того дня було дуже зимно й дув сильний морозяний вітер. Ізда була повільна. Коли ми віхали кілька миль, то завважили, що наш пес-проводар заслаб. Він то трошки підбігав, то присідав і дуже дрижав цілим тілом. Тому ми випрягли його й пустили, щоб він підбігав за санками. А за пса-проводара впрягли ми з-переду пса Малпу, про якого я вже згадував попередньо. А Малпа був дуже гордий з свого відзначення. Гордо держав голову вгору та розглядався на всі боки. А хворий пес-проводник вже не міг і підбігати за санками. Треба було поставити його на санки. Тому тепер вже тільки п'ятьом псам ще тяжче було тягнути санки з додатковим тягарем. Прийшлося вже нам обидвом — Іванові й мені — тільки бігти за санками, а не присідати на них по черзі.

Були ми вже близько Вошов Бей. Там ми побачили по східному боці великий випуск землі в озеро і там коло берега великі стоси пачок з рибою. І подумали ми, що буде найкраще вступити там до рибаків та заочувати в них, хоч то було тільки десь так коло третьої години пополудні. Коли ми доїхали до стосів пачок з рибою, то побачили, що там була стежка просто в ліс на березі. Сказали ми псові Малпі, щоб він звернув на стежку в ліс і він то радо зробив, бо, очевидно, подумав собі, що в лісі ми будемо полювати, а він полювати найкраще любив.

Володко працлився із засідки і потяг серну в голову.

За кілька хвилин ми вже опинилися були близько рибацького шатра і побачили трошки далі на дорозі поза шатром зовсім голого чоловіка по коліна в снігу... На вид такого дива, я крикнув, щоб Іван спинив псів. Ми почали здивовано дивитися на голого чоловіка, що стояв в снігу. Був той чоловік дійсно великих розмірів — наче який велет. Той чоловік також глядів на нас. Ми не розуміли, що то все значило... Бо ж був тріскучий мороз, а тут стоїть перед нами зовсім голий чоловік в снігу. Навіть і злякалися і не знали, що нам робити: чи їхати далі — до голого чоловіка, чи назад вертатися...

Саме тоді відчинилися двері в шатрі й вийшов на двір чоловік та гукнув до нас привітно: "Галов Гас! Галлов, Джан! Привяжіть псів і зайдіть до хати, бо сьогодні дуже зимно і ви померзли."

Приглядаюся на того чоловіка, що запрошує нас до хати і бачу, що то мій знайомий — Олі Тордарсон. У відповідь на запрошення я підняв руку і вказував у сторону голого чоловіка та запитався: "Чи бачиш того голого чоловіка в снігу? Що з ним сталося?"

"От, то нічого... Він тільки купається в снігу... Він таке часто робить... Ходіть до середини!"

Тоді піdstупив я ближче до голого чоловіка. Приглядаюся і бачу, що то те добре мені знайомий чоловік — Бйосі Бйорнсон.

Я тоді розсміявся і сказав до Бйорнсона: "Що ти таке робиш? А йди до хати, бо відморозиш собі коліна."

Росміявся і Бйорнсон і сказав: "Ні, не відморожу... Я зараз зайду до хати..."

В хаті ми побачили й багато інших знайомих рибаків. Була там і братова Бйорнсона, Ганна з своїм чоловіком. І Ганна Бйорнсон негайно нам приготовила дуже добру перекуску, а пізніше й вечерю. Всі нам були дуже привітні й гостинні. Взагалі багато з ісландців рибаки дуже гостинні й люблять угощати подорожників.

До кого тільки я з них коли зайшов в часі своїх поїздок за шкірами, то всі так гостинно до мене ставилися та угощали мене. І до всіх інших подорожніх так вони ставляться.

Другого дня ми приїхали додому, а за кілька день я відіслав своїх псів до швагра Володка Лагодовського в Біссет, бо йому ще було потрібно для поїздок псів. А слабого пса-проводника я лишив був дома й пробував його вилічити, бо був то дуже розумний та лагідний пес. Всяких ліків давав йому, які люди радили мені. Та він, мабуть, мав запалення легенів і нічого не помагало йому. Нам всім було дуже жаль, коли він за кілька тижнів згинув.

Мої поїздки в зимі до Біссет з мясом і поїздки на північ по шкіри були поплатні, але дуже тяжкі. Вони вимагали великої витривалості та сили. Часом я наймав і деяких фармерів, щоб їхали зо мною до Біссет з мясом, та котрий фармер раз поїхав туди і назад, то вже більше не хотів їхати хоч би і за які гроші... Вичерпували ті поїздки і мої сили, тільки в мене було більше витревалости, як в тих, кого я наймав до поїздок. Найбільш витревалим показався був мій давній товариш Василь Моспанчук. Він возив разом зо мною мясо до Біссет майже від самих початків аж до моєї останньої поїздки. А з фармерів показався найбільш витревалим Андрій Солінський. Він їхав, хоч би і який був лід тонкий на озерах в осени. Були часи, що ми малоощо қоней

Свої поїздки до Біссет я припинив з початком 1938-го року з двох причин: Я вже був виплатив свої довги і мав подостатком краму в крамниці і вже здоровля мое не позволяло наражатися на такі довгі та небезпечні поїздки.

Роботи в крамниці було вже подостатком. В мене були всі потрібні товари. Коли хто питав, чи маєте це або що інше, то я вже завжди міг відповісти: "Так, маємо." В нас вже була й своя нова хата на десять кімнат,

окремо від крамниці. А попередньо, як я вже згадував, мешкали ми в заднім передлі крамниці.

То вже був час, коли економічна кріза була промінула. Були вже роботи. Був вже й добрий збут на фармерські продукти. Ціни на фармерських продуктах стало підходили вгору. Підходили ціни вгору і на рибі. І мали вже більше грошей і фармері і рибаки. "Кордів" фармері вже не різали, але зате мали вже готівку за свої продукти і в мене в крамниці платили готівкою. Отже від тоді мав я вже більше сталого й певного приходу.

Деякі з фармерів, що жили близько містечка Ривертону і яких фарми вже були осушенні, вже так добре малися, що навіть почали купувати собі трактори до роботи на фармі. І ми взялися до торгу тракторами для Джан Дір Компанії. Продавали ми й іншу фармерську машинерію. І так почала поліпшуватися моя торгівля. Почало ставати нам легше в життю. Як то кажуть: вкінці і нам усміхнулася доля.

Та не всім ще фармерам тоді жилося краще. Більшість тих фармерів, що жили дальше від містечка — від яких десять до вісімнадцять миль — жилося й надалі тяжко, бо їх фарми ще й надалі були неосушенні, вкриті мочарами та багнами. Такі фармері й надалі мало ще мали землі й мусіли в літі виїздити на роботи, а в зимі різати та возити дерево на продаж.

І так я вже на стало оставався в Ривертоні від 1938-го року, бо вже було більше торгу в крамниці та в продаванню фармерської машинерії. Часто так жваво відбувалася торговля в крамниці, що ми з жінкою не мали часу належно й за дітьми наглянути. Так пройшов ще рік. Настав рік 1939-ий. Нашому найстаршому синові Грицеві було тоді вже пятнадцять літ, середущому Євгенові — дванадцять літ, а наймолодшому Лоренсові — три і пів року.

Хати тримався ще наймолодший наш син Лоренс, бо йому ще було тільки три і пів року, а Гриця і Єв-

гена ми рідко коли бачили дома. Часом ми і просили Гриця та Євгена, щоб нам помагали продавати в крамниці, та вони були в такому віку, що крамниця мало примани має для хлопців. Гриць і Євген, так би сказати, і вирости в крамниці, то ж не мали вони ні найменшого зацікавлення оставатися в крамниці й тоді, коли надворі було тепло, дерева шелестіли листям, а в ріці підскакувала за мушками риба... До крамниці вони прибігали тільки тоді, коли хотіли шоколядки або цукерків. Опісля знову кудись вибігали.

Почала мені й жінка моя звертати увагу, що хлопці наші старші дому не тримаються, що все кудись щезають. Бувало, заставимо ми своїх старших хлопців помагати нам в крамниці, а вони чекають першої нагоди, щоб поміж покупців вийти надвір... А тоді знов кудись щезали... Нераз, бувало, я виходив і починав шукати за хлопцями. Розпитував інших людей — сусідів наших, чи не бачили вони, де наші хлопці. Звичайно казав нам хтось з наших сусідів: “Та хлопці ваші з іншими хлопцями коло Айслендинк ріки.” І звичайно я заставав своїх хлопців коло ріки, що пропливає крізь містечко. Вони то купалися в ріці, то рибу ловили, то пливали на дарабі. Робили те, що робили й інші хлопці.

Деколи заставав я вже свого найстаршого сина і в біліярдні — в “пул румі”. Бачив я, що він вже вмів і добре “штуркати” палкою кульки по столі. Деколи я і сварив Гриця та Євгена за те, що не хочуть дому триматися. Звичайно вони мовчали в таких хвилинах. Та раз Гриць відважився. Й боронитися. Казав: “І чому ми маємо бути інакшими хлопцями, як сусідські хлопці? Чому нам не можна бавитися так, як інші хлопці? Що ж ми дома будемо робити? Ми нічого злого не робимо, коли бавимося з іншими хлопцями.”

І я знат, що в тім, що Гриць казав, було й багато правди. То було б неприродно, коли б молоді хлопці посідали спокійно дома й не бігли бавитися. Так можуть робити хіба слабовиті діти, що не мають сили ба-

витися. Отже почали мені насуватися думки, що треба своїх хлопців заставити до якоєї такої цікавої роботи, що виглядала б їм і на цікаву забавку. І сказав я раз своїй жінці: “Ну, я вже додумався, як хлопців при домі втримати їх не допустити їх на злу дорогу.”

“Ну, хлопці,” сказав я раз до Гриця й Євгена, “чи хотіли б ви зо мною поїхати кудись? я маю для вас велику несподіванку, але не скажу вам яку.”

“Хочемо, хочемо поїхати,” сказали хлопці. Видно було, що дуже були вони зацікавлені, яку я мав для них несподіванку.

Посідали Гриць і Євген зо мною в авто і я поїхав з ними яких чотири милі на північ від Ривертону, де був вже прокопаний глибокий та широкий рів для сплаву води з мочарів на фармах.

Спинив я там авто та й кажу до хлопців: “Знаєте, хлопці, он там на сіножаті могли б ми випасати коней і худобу, як би ви хотіли їх доглядати...”

“А то було б гарно мати своїх коней!” сказав зацікавлено Гриць.

“Так, ми могли б їздити на конях за худобою так, як правдиві “кавбої,” сказав ще більше зацікавлено Євген.

“Ta воно б гарно було мати і свої коні й худобу, і фарму, на якій вони могли б пастися,” сказав я задумано, “але нема в нас подостатком грошей, щоб купити фарму, коней та худобу. Правда, якби ви мені хотіли помагати ходити коло коней і худоби, то ми могли б купити фарму на виплат. Могли б ми плекати коней і худобу, продавати їх і виплачувати фарму. Могли б ми пізніше трохи поля виробити, бо земля тут вже осушена. От тільки треба запалити оті трошки, вони вигорять і на друге літо тут поросла б трава на сіно й пашу...”

“Ну, ну, тату, ви тільки купіть фарму, а ми вам поможемо доглядати коней і худобу,” сказав нетерпеливо Євген.

“Так, я дуже хотів би доглядати коней і худобу,” сказав Гриць.

“Та я б купив для вас по фармі, але знайте, що то багато грошей на то треба,” сказав я нібито знеочено.

“А по чому то продають ті фарми?” питаеться Гриць.

“Ну, знаєте ви обидва, що кожна фарма має по 160 акрів. А кожний акер продають по \$3.00. Ану, зрахуйте, кілько то буде коштувати. Ви повинні вміти таке вирахувати, бо ви в школі вчитесь рахунків,” вдавав я, що то дуже тяжко таке вирахувати.

“Ну, я зараз вирахую,” сказав Гриць.

Взявся обраховувати і Євген.

І майже одночасно обидва хлопці викрикнули: “Фарма буде коштувати чотириста й вісімдесят долярів !”

І бачив я, що обидва хлопці засмутилися, бо й для них чотириста й вісімдесят долярів за фарму виглядало страшенно великою сумою грошей.

“Та воно правда,” сказав я заохочуючи, “що то багато грошей, але якби ви хотіли доглядати коней і худоби, то я міг би взяти для вас дві фарми на легкий виплат. От, заплатив би я по невеличкім завдатку за фарми, а потому ви доглядали б коней та худоби, ми продавали б їх, і за кілька років могли б виплатити фарми.”

“Та будем доглядати коней і худобу!” сказали хлопці майже разом.

“Але знайте, хлопці, що треба буде й робити на фармах,” казав я ніби я ще не був певний, чи треба купувати фарми, чи ні. “От, першого літа купив би я вам і косарку і ви мусіли б сіна накосити для коней і худоби на зиму. А на друге літо може купив би я вам і малий трактор...”

“Ах, купуйте, купуйте, тату, фарми!” вирвалося Євгенові.

“Добре, хлопці,” сказав я згідливо, “але памятайте, що ви ѹще й надалі мусите до школи ходити, а тільки в суботу робити на фармах і в звичайні дні, коли настануть вакації.”

“Добре, тату,” сказав Гриць і на те притакнув Євген, “ми будемо і добре в школі вчитися і на фармах будемо робити.”

Так розмовляючи, ми доїхали додому. Дома хлопці почали зараз таки наперебій розказувати, де ми були, що виділи, і що будемо фарми купувати.

“Ta добре, добре,” сказала мама, “нехай вам Бог помагає!”

Хлопці вже й не могли спати вночі по тім, що я їм показав та по моїй заохоті щодо купування фармів.

Другого дня так хлопці настоювали на мене, щоб я негайно купив їм по фармі, що я ще того дня поїхав до Вінніпегу і купив дві фарми на виплат.

Та я не сам вернувся з Вінніпегу. Привіз я і пару коней, і стару косарку та грабарку, які купив на випродажі в МекЛейна. Радощам хлопців не було кінця, коли вони побачили куплене мною добро.

І поїхали ми на куплені фарми, і мої хлопці зараз таки взялися до роботи. Почали вони косити сіно. Розуміється, що я їм мусів показати, як то косити сіно косаркою.

Робота закипіла на фармах. Що дня мої хлопці то косили сіно, то зgrabували грабаркою, то звозили, і при всім показували тільки багато охоти до роботи, але ще не вміли й گралів добре в руках тримати. То часом пошпотувалися й падали, але робота в їх руках кипіла. А я ходив за ними, радісно підсміхався і показував їм, як що треба робити.

Незадовго купив я для хлопців і кілька штук молодої худоби. В осені пригнали ми ту худобу додому в Ривертоні й тримали її в хліві. Це знов хлопців що дня заставляло до роботи. Вони вставали раненько й підкидали сіна в ясла худобі, нім йшли до школи. А над ве-

чір, по школі, напували худобу, чистили хлів, і на ніч підкидали худобі сіна. А в суботу, бувало, привозили сіна з фармів кіньми для худоби. І так вже все від того часу хлопці мали чим заниматися. До роботи вони ставилися охоче, бо знали, що то вони коло своєї худоби ходять.

І так мої хлопці перестали байдикувати. Коли ж інші хлопці приходили до них та кликали їх йти бавитися, то вони казали, що не мають часу, бо треба коней і худобу доглядати. Та й водили вони своїх товаришів-хлопців до стайні та показували їм, як то добре їх коні виглядають, або хвалилися худобою. Нераз і я приходив та заохочував своїх хлопців словами: “Але ж то добре ваші коні виглядають, хлопці. Та й худобу ви добре доглядаєте. Будуть добрі гроші за неї і буде чим фарми виплачувати.”

Коли ж наставало літо, то худоба й коні знов були на фармах. І туди їздили хлопці час до часу поглянути, чи все в порядку на фармах, головно треба було переконатися, чи є подостатком води в рові для напою худоби.

Мої хлопці скоро навчилися й добре орудувати всякою машинерією на фармах. Навчилися скоро й орудувати трактором. Вміли вони вже й розібрati та скласти добре докупи всяку фармерську машинерію. Вже й мене почали поучувати про те, як чим орудувати та як складати чи розбирати. Отже й помагали вони складати всю ту машинерію для фармерів, що в нас дооколичні фармері купували.

В крамниці хлопці не любили працювати. Але як хто купив жниварку, трактор, чи комбайн, то вони дуже любили складати докупи машинерію. А в зимі вони знов доглядали коней і худобу в стайні на наших лотах, що ми мали за крамницею. Хлопці вже привчилися робити, то доглядали, щоб було і чим палити в хаті та в крамниці. То ж привозили потрібного дерева на опал. І так нам стало легше жити при допомозі хлопців.

Коли я побачив, що мої сини любили господарити, то я почав ще більше дечого купувати для них: більше коней, худоби, кілька свиней, пару овець, кілька курей, качок, гусей, і пару індиків. Коли, бувало, рано заходимо на обору давати їсти тому всьому доброві та худобі, то чуємо, як одно мукає, друге ірже, третє квакає, півні піють, декотре рожкає, ще інше блеє, а гуси гагають. І стойш, бувало, і не знаєш, котрому скоріше давати їсти. Та за короткий час, як все погодуємо, настаєтишина, бо все задоволене.

Та все те, що відбувалося в нас на оборі за хатою, було не дуже то міле для наших сусідів, хоч мали ми навіть і дуже добрих сусідів. Звідти часто було чути всякі голоси, і то не дуже то музикальні. Звідти йшов і не такий задих, що ним можна любуватися. А деколи вирвалася деяка худобина і забігала на сусідське подвіря, проломлювала там пліт, щось спасала, або каляла хідник перед хатою. Нераз нам ставало і дуже неприємно по такій пригоді перед нашими добрими сусідами.

Нашим найближчим сусідом був Ф. Сігурдсон, якого хата була лише кілька кроків на схід від нашої крамниці й хати. В Сігурдсонів було пятеро дітей: три хлопці й дві дівчини. Коли хлопці подоростали, то розійшлися й поженилися. Вийшли замуж і дівчата. Молодша віддалася і відійшла набік. Дома осталася старша дочка, Флоренс, з чоловіком, при мамі, бо її тато вже був помер. По чоловікові її прізвище було Гавкінсон. І власне Флоренс і її чоловік, що є корабельним капітаном і інспектором-охранцем диких звірят і риби, були нашими найближчими та добрими сусідами. Ми жили поруч з цими сусідами довгі роки — около двадцять і сім років. І за увесь той час ніколи не було між нами сварки. Часом доходило до суперечки між нашими дітьми і дітьми Флоренс, то ми звичайно посварили дітей, але між нами, старшими, і через таке непорозуміння не було. А коли часом і було зайшло якесь непорозуміння, то ми соромилися сваритися. Ми, як добрі сусіди,

глянули одно на другого, покліпали очима, і зараз почнемо розмову про щось інше, що не викликало б ніякого невдоволення.

З часом ми так вже були привикли одні до других, що вже ніколи не почувалися чужими. Нам здавалося, наче б ми були собі якась близька рідня. Ми називалися по першім імені: я їх кликав Бил і Флоренс, а вони нас — Густі й Емілі. Були часи, що Бил і Флоренс здибалися з дальшими нашими сусідами, і як коли сходила розмова про нас і щось неприємного говорили дальші сусіди, то Бил і Флоренс брали нас в оборону й казали: “То мусить бути якесь непорозуміння, бо Густі й Емілі наші давні сусіди і ми їх добре знаємо. Якщо таке сталося, то, очевидно, Густі чи Емілі зробили то ненавмисне, несвідомо. Підіть і поговоріть з ними і вони напевно все вам добре вияснять або залагодять.” Так вони спрощували непорозуміння сусідські щодо нас і ми обое так само брали в оборону Флоренс і Била та випростовували непорозуміння щодо них.

Другим таким близьким та добрим сусідом нашим був С. Брім і його жінка. Брімів ми застали, коли поселилися в Ривертоні. Брім занимався і фармерством, то ж коли нам чогось було потрібно, чи Брімам, то ми завжди собі взаємно помагали та вигоду робили. Бріми були надзвичайно гарні та добрі сусіди. Ми почувалися в нього на подвір'ю, наче дома, а Бріми на нашому подвір'ю. Ми дуже часто бували одні в других.

Ще одним добрым нашим сусідом був Дорі Істман і його жінка. Вони мали хату через дорогу від нас. Він став поштарем по Вікторові Ейлафсон. На тім становищі був вінколо 20 років. Був він і нашим мировим суддею. Істмани часто заходили до нас по-сусідськи поговорити, а ми до них. Дуже дружні відносини між нами були цілий час. Часто Істман обслуговував нас в справах поштових і поза офіційними годинами.

Добрими нашими сусідами були і є також три родини Сігурдсонів — С. В. Сігурдсон, С. Р. Сігурдсон і

Стебі Сігурдсон. Вони є найбільшими торговцями в Ривертоні рибою. Мають вони і багато своїх рибацьких лодок, якими рибаки ловлять рибу, і купують вони та перепродують рибу. Мають і свій власний корабель, яким доставляють рибу до Вінніпегу. Це сусіди, з якими мило стрінутися та поговорити. Сігурдсони не лише торгують рибою, але мають і багато інших підприємств.

Стів Олафсон був поселився поблизу нас по нашім прибутию до Ривертону. Він побудував собі близько нас гараж. Спершу з цею новою родиною не мали ми сусідських звязків, але, коли добре запізналися ми з Олафсонами і вони з нами, то ми стали собі дуже близькими та добрими сусідами.

Взагалі завжди жили ми і живемо дуже по-сусідськи та по приятельськи зо всіма людьми в Ривертоні.

Як що могло бути спірною точкою між нами і нашими сусідами — то хіба наша обора за крамницею, де ми і надалі тримали всякого роду звірят та домашній дріб. Були там коні, худоба, свині, качки, кури, гуси і тим подібне. Було то наче на кораблі Ноя. Мали ми навіть і голуби. А одного разу поїхав я до нашого міста Вінніпегу, зайдов на ярмарок і купив кілька коней і купив, собі на клопіт, ще й цапа. Привіз я тих коней і цапа додому, але не зінав, що цапи — то збиточні створіння. А за кілька днів я побачив, що коли цап побачить дітей, то вже біжить за дітьми, а коли йдуть які дорослі люди, то цап біжить за ними. А коли хто хоче відігнати його, то цап зараз починає буцкати головою.

І біда була з тим цапом. Його не вдержиш в ніякій загороді, бо перескочить. Полізе й по драбині. Шкоду всяку робить. Ще гірша біда з цапом, як з пустою дитиною. Тому ми мусіли цапа привязувати на мотузок.

Одного ранку я встав дуже рано й почув жіночий голос на сусідськім подвір'ю. В моїх найближчих сусідів була хата, а при хаті маленька хатка-причепа, “шанда” по-тутешньому, що мала на собі майже плоский дах.

“А що-но ти, небоже, з даху, бо проломиш гонти!” — напомнила сусідка цята.

До тої хатки причепи була приложена драбина. Глипнув я крізь вікно і побачив, що наш цап виліз собі по драбині на хатку-причепу і там ходить собі по даху, а наша сусідка сварить його та каже йому злісти. “А злізь-но ти, небоже, на землю, бо попробиваєш ратицями гонти і буде дощ текти до середини!” Але цап її не слухав і надалі собі спокійно ходив по даху прибудови.

Мені стидно було вийти з хати і прямо піти та кликати цапа з даху. Відхилив я бічні двері й слухав, що то наша старенька сусідка говорила. А вона гляділа на цапа й приговорювала: “Має вже той Густі і коні, і корови, і свині, і кури, і гуси, і качки, і індикі — і на що йому було купувати ще й тебе, цапе бородатий! Не знаю, що з тим Густі... Не здивуюся, коли побачу, що він ще й слоня собі купив!...” Відчув я вже докір в тих словах. Але цап і надалі стояв спокійно на даху, глядів на нашу сусідку, перехиляючи то в один бік, то в другий голову, румегав щось спокійно і помахував своєю довгою борідкою...

За хвилину наша старенька сусідка пішла до хати, а я скоренько вибіг надвір, затарабанив у бляшану коповку і гукнув: “Билі, Билі, ходи сюди!” І цап скочив з прибудованої хатки на землю і прибіг до мене, бо думав, що я йому щось їсти хотів дати. А я тоді негайно зловив та припняв свого цапа на мотузок. Кілька днів пізніше я забрав всі свої коні, худобу, свині, і цапа та перевіз їх на фарму, бо не хотів, щоб від моого “Нойового ковчега” була якась пакість чи неприємність моїм добрим сусідам. Трошки пізніше я подарував свого цапа братові Володкові, що вже був оженився і жив на фармі. У Володка прожив той цап кілька років.

І від того часу я вже тримав всю свою худобу і коней на фармі, що була чотири милі від містечка. А до машній дріб я майже всей випродав. Лишилося при дому лише кілька курок та качок. Качки було зручно тримати, бо вони ціле літо жили на ріці.

Може наші сусіди і вдячні були мені, що я перевіз

свій “Ноїв ковчег” на фарму, бо вже не чути було в містечку тої ріжнородної “музики”, що, бувало, походила з моєї обори за крамницею... Що довше ми жили в Ривертоні з своїми сусідами, то краще і ми їх розуміли та цінили, і вони нас, — і що раз частіше наші сусіди заходили до нас до крамниці й так ми мали більше торгу. Коли справляли наші сусіди які забави чи то весілля, то завжди нас запрошували на забави й весілля. І ми разом весело забавлялися. Те, що вони були ісландського походження, а ми українського, не стояло нам на заваді. Ми жили як добрі сусіди та громадяни Канади.

Та й торгувати доводилося мені з людьми ріжного походження, але я ніколи через те не мав ніякого непорозуміння, бо я чесно й вирозуміло поводився з всіма. Що був я завинив за часу економічної крізи, я все точно посплачував. В торговлі в крамниці всі в нас діставали чемну й добру обслугу. А те, що був я собі виробив добре ім'я між торговцями, нераз ставало мені у великій вигоді.

Наприклад, у 1942-ім році, коли вже шаліла Друга Світова війна, я дістав був велику нагоду поліпшити та збільшити свою торговлю в крамниці через те, що мав добре ім'я серед гуртових торговців у Вінніпегу. Коли я раз зайшов до гуртового торговця Н. С., то він вказав рукою на величезну купу матерій, одежі, коців і тим подібного й сказав: “Романюк, вся ця купа “стофу” то твоя!”

“Але ж я навіть не маю стільки грошей, щоб все те купити,” сказав я, не маючи відваги так багато всього накуповувати нараз.

“Романюк,” знов каже Н. С., “я знаю, скільки ти натерпівся в торговлі в часі крізи, і я хочу тобі тепер помогти. Грішми не журися. Коли я не боюся стільки тобі продати на виплат, то чому тобі боятися все це купити?”

Я все ще отягався, бо ж ходило про закупно товарів на кілька тисяч доларів.

Тоді Н. С. знов каже до мене: “Знаєш, тепер війна і за кілька тижнів все буде продаватися пайками — скільки кому буде заходити. Тоді тяжко буде дістати всякого такого товару, як тут маємо, то ж раджу тобі все це купити в мене тепер без вагання і добре на тім вийдеш.”

І я набрав відваги і закупив всю ту величезну купу товарів, яку Н. С. для мене приділив. Все закуплене ледве примістилося на великий трок-грузовик. А що в мене і так всяких товарів у крамниці було повно, то прийшлося візвезти все закуплене добро до великого будинку, де привезені речі переховували до часу вжитку. Там ми все оглянули, понаписували ціни і лишили до часу потреби.

Коли ж пройшло кілька тижнів і уряд завів пайкову систему куповання товарів, то куплений крам у Н. С. дуже став мені був у пригоді. До мене тоді зіздилися покупці не тільки з нашої околиці, але й з дальших околиць, бо в мене було ще всього подостатком і то по звичайних цінах.

Розуміється, що я й надалі їздив до Вінніпегу до гуртових крамниць і там докуповував, чого мені було потрібно й на пайкову систему. А те, що я накупив всього багато в гуртівника Н. С. перед заведенням пайкової системи куповання, стало мені тоді у великій вигоді, бо для мене припадала велика пайка товарів.

Коли я раз був зайшов до гуртівника Ч. у Вінніпегу, то почув був досить горячу перепалку словами між гуртівником Ч. і одним крамарем, що хотів там купити матерії. Обурений крамар був того самого походження, що й Ч., однак вій вийшов з порожніми руками. Тоді я купив у Ч., чого мені було потрібно, але про матерію вже навіть і не згадував. А Ч. спітався мене: “Може вам ще чогось треба?”

“Так,” відповів я, “мені ще матерії потрібно, але я вже й не хотів згадувати про матерію, бо бачив, що

попередний ваш покупець, хоч і з вашого роду, нічого не допросився у вас.”

“Ну, то зовсім інакша справа. Той чоловік, що був перед вами і хотів купити в мене матерії, він, хоч і з того самого народу, що й я, не має в мене довірja. А я вас добре знаю і маю до вас довірja.”

“Як так, то добре,” сказав я. “То я возьму у вас трохи матерії.”

Тоді Ч. завів мене до складу матерії і сказав: “От, виберіть собі по звоєві з кожного роду матерії, що вам потрібно, але отак скромно, щоб вам було й для інших лишилося.”

І я набрав по звоєві в Ч. досить багато матерії, по уміркованій ціні, так, що і я міг ту матерію продавати по уміркованій ціні своїм покупцям. І знаю, що мої покупці були моїми цінами вдоволені.

І так мені в торговлі йшло добре, але без зміни через наступних кілька років. Та я не тільки торговлею занимався. Я завжди посвячував частину свого часу і на громадські справи містечка Ривертону й околиці. Коли тільки був я в містечку, то йшов на кожний мітінъг в містечку. І на мітінъгах я стрічався з своїми сусідами та з іншими визначними громадянами містечка. Разом ми обговорювали всякі місцеві справи, нараджувалися, та робили відповідні ухвали. Ми завжди старалися, щоб наше містечко було передовим та взірцевим. Часто на наших мітінъгах бував і буває і наш передовий та найвизначніший громадянин — доктор С. О. Томпсон. А часто ми вдавалися і вдаємося до нього за порадою, бо він став для цілого Ривертону, а пізніше і для цілої Гімлійської виборчої округи, щось наче добрым, дбайливим громадським порадником. Сам д-р Томпсон ісландського походження, але він ставиться добротливо, вирозуміло й по-братьєрськи до всіх людей в містечку та в нашій окрузі — без ріжниці якого вони походження.

І так д-р Томпсон заслужився для містечка Ривер-

тону й околиці і як лікар і як громадянин, що варто про нього обширно розказати. І я вважаю своїм святым обовязком розказати про працю й заслуги цього визначного нашого громадянина на цім місці, бо й мое життя та всіх інших ривертонців тісно звязане з життям та ділами д-ра Томпсона. Його життя й діла є нероздільною частиною життя Ривертону й околиці. Ледве чи є яка людина в Ривертоні та околиці, з якою д-р Томпсон не мав би до діла — чи то як місцевий і одинокий лікар ще від 1922-го року, чи як порадник в клопоті, чи як добрий громадянин. Ми, ривертонці та люди з околиці, вдаємося до д-ра Томпсона не тільки тоді, коли заслабнемо, але й коли попадемо в якийсь клопіт, або коли нам потрібно написати чи підписати якийсь важливий документ. А в нього ми знаходимо завжди і час і потрібне вирозуміння і добру пораду. Взагалі він нами так опікується, наче б ми були його рідні.

Вперше д-р С. О. Томпсон приїхав був до Ривертону в 1922 році. Він приїхав поїздом. Зайшов він до Ривертон готелю, що належав тоді до Білла Рокета. Він там звертав на себе увагу всіх людей, бо був він дуже відмінний від всіх тих, хто до того часу приїздив до нас. Люди бачили перед собою молодого, високого, широкоплечого, з навислими та великими бровами, дуже поважного мужчину. На його обличчі не було усмішки. І виглядало, що він про щось мріяв і далеко кудись сягав думками. Здавалося, що його сюди стягнула якась непереможна сила.

Почали люди перешіптуватись між собою. Багато з них було тої думки, що то був тайний поліцай — детектив. Сміливіші підступали до нього й зачіпали його на розмову. Хто заговорив до нього, то не раз дістав відповідь. Цей молодий мужчина наче пробуджувався з своєї задуми. Опісля усміхнувся і заговорив лагідним та приемним голосом. Тим він відразу приємно причаровував до себе людей. З ним кожному

хотілося довго розмовляти. І вже в скорому часі люди знали, що то не був тайний поліцай-детектив, але лікар-доктор.

По кількох днях д-р Томпсон перейшов на мешкання з готелю до Йогана Бріма, що мав гарну та простору хату, і від того часу почав займатися лікарськими обовязками в Ривертоні. Кілька місяців пізніше він вже мав маленьку лікарську канцелярію, що була одночасно й аптекою. Стояло в нього на полицях кілька фляшчинок з лікарствами... Мав він стареньке авто-форда, але мало куди їздив ним, бо доброї дороги на боки від містечка Ривертону було от яку милю чи що. Звичайно ходив пішки до своїх пацієнтів.

Ривертонці завважали, що д-р Томпсон ходив не лише відвідувати своїх пацієнтів, але що він досить частенько ходив чомусь після школу, а часом і заходив до школи, хоч всі знали, що йому вже не потрібно було вчитися в школі. Опісля довідалися вони, що в ривертонській школі була спеціальна примана для д-ра Томпсона. Учителювала там, з іншими учителями, молода, струнка бльондинка з синіми очима — лагідної вдачі та привабливого вигляду. Казали люди, що молодий д-р Томпсон почав дуже пильно приглядатися на неї з-під своїх навислих брів...

Та, мабуть, д-р Томпсон приглядався не тільки на сині очі красуні-учительки... Видно, що він нераз простоював довгенько під високими соснами коло школи, і звідти погліпував, коли вийде зі школи мила учителька. І з часом, очевидно, що сподобав він собі, в любовному настрою, і ті сосни, під якими простоював, бо купив він собі кусень землі з соснами коло школи і почав там, серед ліска, будувати собі хату...

Д-р Томпсон почав будувати собі хату між соснами коло школи на другім році свого побуту в Ривертоні, цебто в 1923-ім році. Мабуть тоді він вже мав якесь запевнення від учительки... Мабуть, вони обидвое і виготовили плян хати. Бо ж коли прийшла осінь і ха-

та вже була готова, то д-р Томпсон одружився з своєю красунею-учителькою — з панною Ейлофсон.

І д-р Томпсон негайно поселився з своєю молодою дружиною в новозбудованій хаті. І видно було по них, що вони раділи своєю хатою, високими соснами і одне другим. Почуття щастя аж сияло з їх очей.

Як я вже згадував, в початках свого побуту в Ривертоні д-р Томпсон більше ходив пішки до своїх пацієнтів, як їздив своїм старим фордом. Часом приїздили по нього люди й кіньми. А коли приходила зима, то часто везли його люди до хворих осіб кіньми або псима. Коли до хворого було яких пятнадцять миль, то д-ра Томпсона звичайно везли туди на санях кіньми.

Часом їхав Томпсон на санках, запрягненими в пси і 50 миль на північ по озері Вінніпег — до рибацьких чи індіянських осель. Часто відвідував хворих на островах, що розкинені по озері Вінніпег. А треба було й так далеко їхати, хоч би які були тріскучі морози, бо далі на північ від Ривертону не було іншого лікаря.

Д-р Томпсон постійно їздив слабим людям помагати. А що люди в Ривертоні та в околиці були бідні, то й їх лікар не ставав багатим. Коли в хворого було кілька долярів, то д-р Томпсон приймав малу заплату за свої услуги. А коли в кого не було грошей, то д-р Томпсон казав, щоб тим не журилися люди. Мовляв, “Заплатите, коли будете мати...” І тому і д-рові Томпсонові жилося бідно.

А як люди пізнали, що д-р Томпсон був доброї, сердичної вдачі, то постійно його брали до слабих. Від них д-р Томпсон часом брав маленьку заплату грішми, а часом городиною або бараболями, або й рибою. Дехто казав: “Тепер нема в нас грошей. Заплатимо вам колись пізніше. А тепер, просимо, прийміть від нас от кілька риб...” А часом, як вже в нас потрошкі були які небудь дороги, коли д-р Томпсон мав їхати

далеко на фарми на північний-захід до слабого, то я запитував його: “Чи не міг би і я з вами поїхати?” Доктор кожний раз, розуміється, притакував. Я сідав і їхав з ним з тою думкою, щоб йому помогти в дозрі, як би десь авто в болотах чи в багнюці застриягло.

Нераз при таких нагодах я бачив от таку сцену: Д-р Томпсон, скінчивши свій обовязок коло слабого, брав у руки свою лікарську валізочку і виходив надвір. За ним, бувало, вибігає фармер та й питаеться: “А що вам належиться, пане-докторе?” Д-р Томпсон, бувало, кине оком на бідненьку хату на напів нагих та обдертих дітей та скаже: “П'ять долярів, як маєте, а як не маєте, то колись пізніше щось мені з городини привезете.” А бідний фармер звичайно каже: “Та я тепер грошей не маю. Але я постараюся вам заплатити якнайскорше.” .

Так д-рові Томпсонові поводилося довгими роками. Платили йому за услугу тільки ті, що краще ма-лися. А бідніші фармері звичайно хіба фармерськими продуктами, а бідні рибаки — рибою. Та цим д-р Томпсон не журився. Вн постійно їздив до хворих. Нераз я дивувався, коли він спав, бо звичайно ледве приїхав з одної поїздки, а вже його покликали до іншого слабого. Мало коли дома бував чи то вдень, чи вночі.

Одного дня я був поїхав пополудні на фарми, до своєї тещі, щоб довідатись, і завезти дещо з харчів, що було їй потрібне до хати. Було туди одинадцять миль дуже поганої дороги. В гостях я засидівся кілька годин і вже було запізно вертатися назад додому того вечора, бо вночі авто могло застригнути десь в болотах на дозрі. То ж вже був я згодився заночувати в тещі.

Того вечора десь так коло девятої години вечериом ми почули нараз, що пес почав на когось дуже гавкати. Вибіг я надвір і наказав псові, щоб перестав гавкати. Тоді я побачив 13-літню дівчинку —

дочку близьких сусідів моєї тещі — що ревно пла-
кала. Я почав успокоювати дівчину та випитувати,
чому вона плаче. . .

“В нас сталося нещастя,” почала розказувати
крізь плач дівчина. “Мій братик, якому два і пів
року, бавився на возі і впав з воза та й зломив собі
руку. А тата й мами нема дома, бо досить далеко від
дому коло сіна роблять і мали би вернутися додому аж
завтра вечером” . . .

Я відразу вернувся до хати й розказав тещі, яке
нешастя сталося в сусідів, і попросив, щоб негайно
зібралася й поїхала зо мною до людей, в яких сталося
нешастя. Теша за кілька хвилин була готова. За кілька
хвилин приїхали ми всі троє до місця нешастя, бо
було туди тільки чверть милі дороги — з напрямку до
Ривертону.

Хлопчик, що мав зломану руку, пищав та янчив.
Коли я пробував приступити до нього, то він ще гірше
пищав, бо боявся чужинця. Тоді я сказав тій дівчині,
що приїхала з нами і її молодшій сестрі, щоб вони ра-
зом пішли по родичів. Тещу попросив, щоб вона ос-
талася з хлопчиком, нім я привезу лікаря з містечка. А
сам сів на свого старого “форда” і вирушив в дорогу
до Ривертону.

Їхав я повною силою. Авто мое, хоч і старе, майже
перескачувало через калюжі та багнисті видолинки на
дорозі. Та час до часу я змушений був спинятися та
охолоджувати його водою з калабань. Опісля знов
їхав повним ходом. Та все ж таки забрало мені понад
две години їзди проїхати одинадцять миль до Ривер-
тону. Коли ж я вкінці доїхав до містечка й спинився
перед хатою д-ра Томпсона, то мое авто було все за-
хляпане болотом і зовсім роздруховане . . .

Я застукав у двері. За хвилину двері відчинилися.
Як звичайно, в дверях з'явилася пані Томпсон. Я їй
нашвидко розказав про хлопчика із зломаною ру-
кою. Тоді пані Томпсон без вагання пішла в хату

й розбудила свого чоловіка і, як звичайно, помогла йому зібратися, щоб було швидше. За кілька хвилин д-р Томпсон вже був готовий. Він тільки кинув оком на мое авто. Він знов, що ним вже не поїдеш. Сіли ми обидва в його старого “форда” і вирушили в дорогу. Іхали повною силою. На щастя, не мали ми ніякої пригоди з автом майже через цілу дорогу. Пригода сталася тільки пів мілі від дому хлопчика із зломаною рукою. Застрягло авто в калюжі і вже ніяк ми не могли його зрушити . . . То ж останню пів милю перейшли ми пішки.

Застали ми тата й маму хлопчика вже дома. Д-р Томпсон негайно обмацав зломану руку хлопчика, зложив зломані кости на місце, оббандажував руку і сказав, що хлопчика треба негайно повезти до шпиталю у Вінніпегу, щоб там лікарі оглянули крізь Рентгенівське проміння, чи кости добре зложені.

Зібралася мама хлопчика в дорогу, взяла хлопчика на руки, і ми з нею сіли на віз і возом доїхали до місця, де було докторове авто в калюжі. Батько хлопчика витягнув авто з калюжі кіньми. Пересіли ми з воза на авто й вирушили в дорогу до Ривертону. Коли грихали до містечка, то вже було розвиднілося. Було тоді щось годину до відходу поїзду до Вінніпегу.

Зайшли ми до моєї крамниці. Розбудив я свою жінку та розказав їй, що сталося. Жінка моя відразу побачила, що хлопчика потрібно було переодягнути в щось ліпше, як те, що він мав на собі, отже почала розшукувати щось підхоже в крамниці. Опісля помогла переодягнути хлопчика в нову одежду.

А мама хлопчика каже до мене: “Знаєте, я не маю ані цента на дорогу до Вінніпегу . . . ”

“Як то,” питуюся, “не дав вам чоловік грошей на дорогу?”

“Ta не дав, бо в нас і дома ані цента нема,” відповіла півшепотом зажурена мама хлопчика.

“Ану, Мільцю,” кажу я до своєї жінки, “пошукай, скільки в нас є грошей . . . ”

І моя жінка почала вибирувати центи, пятахи, десять-центові монети і тим подібне з касової шуфлядки. Коли зрахувала все, то було щось три долари і кілька центів . . .

Мені стало дуже ніяково. Рад був я з цілої душі помогти жінці хлопчика і дати її потрібну суму грошей на дорогу. Але ж тих три долари, що ми мали, було замало на дорогу до Вінніпегу і назад і на деякі розходи у Вінніпегу. Дуже мені було соромно й ніяково сказати д-рові Томпсонові, що мама хлопчика не то що не могла нічого тепер йому заплатити, але не мала грошей і на дорогу до Вінніпегу і що в нас було тільки три долари . . .

“Дуже мені ніяково, докторе,” почав я говорити заклопотано, “про цей новий клопіт, що тепер маємо, але мушу. От, вам належиться заплата за опіку над цим хлопчиком, але в цій мамі нема ані цента на душі. Навіть на дорогу до Вінніпегу не має грошей. Думав, що в нас в крамниці в касі буде подостатком грошей хоч на дорогу для неї. Та, от, жінка моя почислила все, що знайшла в касовій шуфлядці, і разом було там три долари й кілька центів . . . Замало той суми на подорож . . . От, такий то в нас новий клопіт . . . ”

Д-р Томпсон нічого не відповів на мою скаргу. Постояв трошки, по своїй звичці покліпав очима, почухався в голову. Так висловлював він і своє заклоптання. Опісля сягнув рукою в кишеню, витягнув п'ять доларів вкупі і подав ті гроші мовчки мамі хлопчика. Тяжко було біdnій жінці брати ті гроші, бо знала вона, що повинно би бути якраз противно: повинна б вона заплатити докторові за його медичну опіку . . . Та взяла вона простягнену п'ятку, бо ж треба було конечно їхати з хлопчиком до Вінніпегу. Приймала вона від нас і тих три долари, що ми знай-

шли в себе. І так вона вже була готова їхати до Вінніпегу.

Випровадили ми ту жінку до поїзду і вона відіхала з хлопчиком до шпиталю у Вінніпегу. Там лікарі оглянули руку хлопчика крізь Рентгенівське шкло і сказали, що зломані кости були добре зложені. І вранку мама вернулася з хлопчиком додому.

Подібних пригод, як ця, що я її розказав, було в д-ра Томпсона сотки. Тому д-рові Томпсонові остаються вдячними на все життя сотки людей. Повища пригода сталася в часі великої економічної депресії.

Такі пригоди були часті в часі економічної крізи, коли д-р нераз мусів ще й з своєї кишени доложити дешо, коли відвідав свого пацієнта. Та коли економічна кріза проминула і настали кращі часи, коли вже фармері та рибаки мали добрий збут на свої продукти, то люди почали частіше платити д-рові Томпсонові готівкою за обслугу, а ті, що задовжилися були йому в часі економічної крізи, почали потрохи сплачувати своє задовження. Згодом д-р Томпсон спромігся був купити собі навіть нове авто.

Новим автом легше було д-рові Томпсонові дістатися до пацієнтів. А що люди в містечку та околиці вже добре були пізнали його та його добру вдачу, то ще частіше почали звертатися до нього. Тому то д-р Томпсон став ще більше зайнятим. Багато людей з околиці зверталися й до мене, щоб я був для них за тлумача-переводчика, бо самі вони не говорили настільки англійською мовою, щоб могли розмовитися з доктором. Часто будили мене й серед ночі та просили, щоб я йшов до д-ра Томпсона та просив його, щоб він їхав оглянути або хвору дитину, або чоловіка, що скалічився в лісі, або доглянути жінку при пологах.

Коли тільки я застукав в двері хати д-ра Томпсона — чи то вдень чи вночі, — то за хвилину двері відчинялися і до середини просила мене пані Томп-

сон. Тихим, лагідним тоном вона запитувала мене, яка була справа, та часто поглипувала на ту кімнату, де спав д-р Томпсон. Те поглипування на докторову спальню говорило мені дуже багато. Я знов, що тоді думала собі пані Томпсон. Думала вона собі: "Хай поспить він собі та відпочине ще хоч хвилиночку. Він так довго був у дорозі. Він такий втомлений та не виспаний" . . . Та нераз в таких випадках таки зараз треба було розбуджувати доктора, бо міг хтось вмерти без його догляду.

Нераз думав я собі про паню Томпсон: "Яка знаменита та ідеальна вона жінка. Хоч би коли я прийшов і хоч би як легенько застукав у двері, то за хвилинку вона вже при дверях. Вже запрошує мене до середини та випитує, яку справу маю до доктора. А коли почує, що хтось небезпечно хворий, то негайно йде до спальні доктора, будить доктора, помагає йому на швидко тепло уратися, подає йому медичну валізочку, цілує його на дорогу та наказує, щобуважав на себе в дорозі. А коли доктор відіде, то сяде та журиться, щоб то доктор не простудився в дорозі, щоб коні не збилися з дороги в заверюху... Та й нераз має добру причину журитися. Нераз в зимі бува тріскучий мороз, температура знижиться до 40, 50 або більше степенів нижче 0; з півночі дує сильний вітер та снігом мете, — а доктора кличуть до тяжко хворого чоловіка чи жінки яких 30 або й 40 миль від Ривертону. Часто в таку студінь доктор мусить їхати на собачих санчатах по леді озера Вінніпег до якогось далекого острова . . . Часом доводиться докторові їхати в таку студінь далеко в ліси кіньми. Коні можуть збитися з дороги, що гладко заметена снігом. А коли в зимі заблудиш серед стужі та заверюхи, то легко простудитися або й загинути. Знає про такі можливості пані Томпсон, то ж часто й можливо довго в ніч та просить Господа, щоб допоміг її чоловікові щасливо доїхати до хворого, помогти

йому та щасливо вернутися. Які ж вони обидвое знамениті люди, з глибоким почуттям обовязку. Хоч би як зимно було, хоч би яка темна ніч була, хоч би як був втомлений доктор, то вони обидвое ще ніколи не відмовилися прийти хворому на допомогу.”

Такі думки нераз проходили крізь мою голову на самий вид пані Томпсон та д-ра Томпсона.

Нераз думав я собі й таке, на вид пані Томпсон: “Знаю, як часто ця чудова жінка підходить вдень і вночі до вікна, щоб поглянути, чи не змінилася погода надворі, чи не перестав віяти бурливий вітер з півночі, чи не вертається вже доктор з довгої дороги. Та ж нераз доктор казав при відїзді, що повернеться от десь так в десятій годині вночі, а тут вже й друга година по півночі, а доктора ще дома нема . . . I як часто тоді пані Томпсон то на хвилинку приляже, то знов встає, до вікна підбігає, наслухує, чи вже доктор не повернувся. А його нема та й нема . . . I от вже минула й третя година . . . Проминає мінuta за мінutoю. Щораз все більша нетерпеливість надходить... Всякі думки в голові пані Томпсон снуться. Думає вона собі: “А може вони десь зблудили з дороги... Може не можуть виблукати з ліса... Може вночі настрапили на леді озера на велику пропуклину в леді... Не допусти, Господи, щоб з ним що поганого трапилося!” Такі думки нераз я вичитую з зажуреного вигляду цеї терпеливої, вирозумілої та спочутливої жінки. Здогадуюсь, що по тім зажуренім її обличчю нераз текли пекучі слози німого та терплячого ожидання щасливого повороту дорогої їй людини — її му-жа, д-ра Томпсона.”

Знав я, що часто і в літі пані Томпсон разом з дітьми нераз довго та терпеливо чекала на поворот свого чоловіка. Бо от їде автом до свого пацієнта, заїде десь у багністий видолинок серед дороги, авто застрягне там, і він мусить далі йти пішки: до пацієнта або додому. Часом поверне до фармера, що

Др. і пані Томпсон в своїй хаті

живе десь близько випадку з його автом, і просить його, щоб він кіньми витягнув його авто з багнюки. А коли д-рові Томпсонові доводилося йти пішки додому більшу частину дороги — десять або й більше миль — то його родині доводилося ждати довгі години на його поворот. А коли вже вкінці добеться д-р Томпсон в такому випадку додому, то для жінки його та для дітей була то велика радість. Взагалі діти д-ра Томпсона могли собі нераз подумати: “Тато наш все ніби в гості до нас заходить. Не встигне посидіти дома годину - дві і вже знов десь пішов . . . ”

Нераз я дивувався, яка то сила заставляла д-р. Томпсона та його жінку так точно та неухильно виконувати свій обовязок супроти бідних фармерів та рибаків і їх дітей.

За кілька років щоденної їзди по біденських та болотнистих дорогах на фармах і нове авто д-ра Томпсона стало зовсім не новим. Зо всіх боків було воно пообщтуркуване, позагинане, а колеа його часто йшли так, що д-р Томпсон покрутить за кермове колесо в один бік, на добру дорогу, а колеса його звернуться в другий бік — у рів чи в багно . . . Зовсім роздріхотаним стало вже друге нове авто д-ра Томпсона, а все ж таки він ним щоденно їздив, бо не спромагався знов нове авто купити. І кожний раз, як ми бачили то роздріхотане авто, то не в одному з нас в містечку Ривертоні в серцю відзивалося почуття: “Ех, не добре то, що наш передовий чоловік, що щоденно дбає про наше здоровля, що на засіданнях шкільної нашої ради подає розумні вказівки і якого жінка пильно секретарює в тій самій раді, — що він мусить їздити таким дрантивеньким автом. Повинні ми бути йому та його жінці вдячні за те, що вони так дбають про нас та наших дітей.”

І добре то було, що наше сумління отак нам докучало на вид дрантивенького автома д-ра Томпсона. Майже одночасно кільком нам у містечку Ривертоні та

в околиці назріла однакова думка: Треба вшанувати великі заслуги д-ра Томпсона та його жінки гарним дарунком від громади, яку він обслуговує. Зійшлися ми разом, порадилися, вибрали потрібний комітет і комітет почав збирати датки в ривертонців та в людей з околиці на закупно для д-ра Томпсона в дарунок доброго нового авта. І вже скоро наш номітет мав на своїх руках навіть і трошки більше грошей, як було потрібно на закупно доброго й сильного авто. Вкінці купили вже й авто. І постановили ми тоді передати цей дарунок для д-ра Томпсона на бенкеті в честь його та його жінки.

І всі ривертонці та люди з околиці так щиро були зацікавлені тим, щоб гідно вшанувати заслуги д-ра Томпсона, що ніхто не зрадив тайни до самого дня бенкету.

Вкінці назначено день, коли бенкет в честь Томпсонів мав відбутися. На той бенкет хитро-мудро й запрошено д-ра Томпсона та його жінку й дітей. До просторії салі в містечку зійшлося в означений день, увечір, сотки людей з містечка та околиці.

Коли вже все було готове, вислано авто по д-ра Томпсона та його родину. За кілька хвилин д-р Томпсон з жінкою та дітьми були вже в салі. Їх посаджено за столом на почесне місце. Тоді публика вибухнула гучними оплесками та окликами радости. Всі витали д-ра Томпсона і його родину. То була велика несподіванка для Томпсонів. За тим вставали промовці з публики та складали їм привіти.

Промовці розказували про заслуги д-ра Томпсона і його жінки для громади. Розказували, що д-р Томпсон точно й совісно обслуговує медично людей в Ривертоні та в околиці вже довгими роками головно з почуття обовязку, бо великого винагородження не дістає за свою обслугу. Винагородження його таке, що не має він за що хоч би добре авто купити собі. Деякі промовці вказували на заслуги д-ра Томпсона і в

місцевій шкільній раді. Згадували і те, що і його жінка вже довгими роками виконує обовязки секретарки в шкільній раді.

Один з промовців сказав: “І за ці всі заслуги ривертонська громада і люди з околиці висказують сьогодні свою подяку д-рові Томпсонові та його жінці тим, що справляють бенкет в їх честь. Крім того, ми маємо для них і ще другу несподіванку. Ми пожаліли і докторових ніг. Його авто таке вже, що він більше тепер пішки ходить, як їздить. А ми хочемо, щоб доктор Томпсон їздив новим автомобілем і міг скоро діставатися до пацієнтів. Значить, взяли ми під увагу і самі себе, коли ми купували в дарунок д-рові Томпсонові нове авто. Хай же їздить ним від тепер на здоровля своє і наше!”

По промові знов слідувала буря оплесків. В той спосіб публіка висловлювала її свою пошану для д-ра Томпсона і його жінки і підтверджувала слова привіту й подяки промовців.

Промови, гучні оплески та дарунок глибоко зворушили д-ра Томпсона і його дружину. Раділи дарунком і його діти. Встав доктор, глибоко зворушений, і почав дякувати ривертонцям та людям з околиці за ту пошану, яку вони висловили йому і його жінці. Точно не пригадую собі його слів, але сказав от щось таке: “Щиро вам дякую від себе й від своєї родини за ту пошану, що ви висловили нам сьогодні і словами і ділами. Ви купили для нас аж надто коштовний дарунок, та ми його приймаємо на те, щоб міг я дати вам ще кращу медичну обслугу, як досі. Коли ж ви побачите в новім авті мене й мою жінку, то знайте, що ми добре почуваемося новим автомобілем та думаємо з вдячністю й про вас та про ваше гарне діло.”

І новим автомобілем д-р Томпсон справді міг скоріше доглянути хворих людей в Ривертоні та в околиці, бо воно не псувалося й скоро ним можна було дістатися до хворого.

Коли ми подарували нове авто д-рові Томпсонові, було то вже в часі, коли економічна кріза поволенські проминула і людям вже трошки краще та легше жилося. Було то в 1936-ім році. Ставало легше людям жити. Ну, і ставало трохи ліпше й д-рові Томпсонові. А що мав він нове, добре авто як дарунок від громади, то й почування, що громада була йому вдячна, додавало осолоди життю. І йшло життя наше та докторове без великих змін аж до 1945-го року.

Як відомо, від 1939-го року до 1945-го була друга світова війна. В часі війни звичайно є велике напруження і в праці і в настроях. На весні 1945-го року скінчилася війна в Європі. В серпні скінчилася і війна з Японією. Та люди ще й надалі напружено були настроєні. І той напружений настрій відповідно поділав і на виборчу кампанію в Манітобі в тому часі. Знаю, що в нас, в Ривертоні, ще ніколи не було таких напружених та бурливих виборів, як у 1945-ім році. Розуміється, що вибори в нашім виборчім окрузі були тоді дуже напруженні ще й тому, що в дооколичних фармерів вже були й попідростали сини, які почали впливати на спосіб думання своїх батьків.

В нашім виборчім окрузі було тоді так неспокійно, як у вулику в пасіці, коли новий рій пчіл має вилітати. Всі люди говорили тоді про вибори. Всі казали, що аж тепер з нашого округу мусить бути вибрана на провінціяльного посла така людина, що могла б вплинути на уряд провінції, щоб видав потрібні фонди на осушення мочаруватих та багнистих фармів на північ та на захід від Ривертону. Всі люди в околиці хотіли осушення дооколичних фармерських земель, бо коли зможуть краще жити дооколичні фармері, то зможуть більше вторгувати й торговці в містечку Ривертоні. Всі люди хотіли осушення мочаруватих фармів та добрих доріг на фармах, але мало хто з них знав, як треба ділати в часі виборів та кого ставити на кандидатів. Виглядало, що стане проти себе кілька кандидатів на

послів від ріжних партій. Йшло до великого замішання у виборчій кампанії. Тому то в містечку Ривертоні зійшлося було по кілька представників від ривертонців, від фармерів та від рибаків, щоб порадитися, що робити, щоб з виборів вийшла якась дійсна користь для Ривертону та околиці. Наша нарада довго тягнулася. Всі представники висловлювали свої думки. З часом всі ми були тої думки, що найкращим представником нашим в манітобськім парляменті був би такий чоловік, що довго жив у нашій околиці і який добре знає місцеві обставини та потреби. Відтак почали ми застновлятися над тим, хто б міг бути таким представником з нашої околиці. Треба було когось такого, хто довгий час жив в нашій околиці, хто добре знає наші обставини, кого добре всі люди знають, хто міг би добре говорити в парляменті, і хто міг би мати великий вплив. Коли ж ми взяли під увагу такі вимоги від кандидата на посла, то майже всі нараз відчули, що всі потрібні вимоги мав тільки один загально відомий чоловік у Ривертоні та в околиці — а саме: д-р Томпсон.

На тому мітінгу вибрали ми були делегатів, які мали піти до д-ра Томпсона, представити йому наше вирішення, і запитати його, чи він би хотів стати кандидатом з нашого виборчого округу. Коли ж делегати прийшли до д-ра Томпсона й запитали його, чи він би згодився стати кандидатом на посла, настала довга хвилина мовчанки. Д-р Томпсон глибоко задумався. Опісля заговорив: “Я лікар, а не політик. Моє діло лікувати людей. І я так зайнятий лікуванням людей, як вам відомо, що я не міг би і в парляменті засідати під час сесії і хворих людей лікувати.”

Тоді один з делегатів сказав: “Пане докторе, з Ривертону до містечка Гімлі є тільки 26 миль дороги, і то доброї дороги. А там є тепер шпиталь. То ж в часі сесії в манітобськім соймі, де і ви були б, люди з Ривертону та околиці могли б вдаватися, коли потрібно лікарської допомоги, до шпиталю в Гімлі.”

Д-р Томпсон знов глибоко призадумався. Наші дієгати знов доказували д-рові Томпсонові, що тільки один зміг би гідно в соймі Манітоби представити нашу околицю та її потреби й вистаратися в уряду по-трібних грошей на осушення фармів в околиці та на потрібні дороги. І д-р Томпсон вкінці сказав: “Добре, я погоджуся стати кандидатом на посла, як того бажають люди нашого містечка й околиці.”

Ми дуже врадувалися, як почули, що д-р Томпсон згодився стати кандидатом на посла до манітобського сойму. І ми — ті, що були на мітінгу — майже розлетілися, наче пчоли з медом, на всі боки, та відразу почали агітувати в користь д-ра Томпсона. Скликали представників з кожного виборчого “пола” і на мітінгу в Гімлі номінували д-ра Томпсона кандидатом на посла з ліберальної коаліційної партії, — значить, кандидатом партії, що була при уряді. Тоді почали ми скликати виборчі мітінги й промовляти на них та агітувати за вибором д-ра Томпсона на посла. Приїздив на такі мітінги й д-р Томпсон і також промовляв на них. Звичайно д-р Томпсон говорив коротко, але ясно. Говорив: “Знаю я добре нашу околицю, бо як лікар їзджу майже щоденно по фармах вже понад двадцять років. Знаю, що де вже є добра дорога і де вода з мочаруватих місцевостей спущена, там загально фармерам живеться краще. А де ще нема добрих доріг і де води з мочаруватих місць не поспускані, там фармері живуть дуже бідно. А в нас є ще більше таких місцевостей, де нема добрих доріг і де води з мочаруватих місць не поспускані, як тих, де є вже добре дороги і де воду спущено з мочарів та багнищ. Тому то коли ви виберете мене на посла до сойму Манітоби, то я там представлю ваші потреби й постараюся дістати потрібну суму грошей від уряду на осушення цілого нашого округу та на пороблення там добрих доріг.”

І фармері, що були на мітінгах, аж дуже добре

розуміли прості, але ширі та доречні слова д-ра Томпсона й цінили їх. Радів і я, що д-р Томпсон був нашим кандидатом на посла, і агітував за його вибором в своїй крамниці між покупцями, що заходили до мене. Я пояснював деяким фармерам, якою то було важною справою, щоб вибрати д-ра Томпсона на посла, щоб осушити їх фарми. Більшість з фармерів відразу бачили, що справді д-р Томпсон був найліпшим кандидатом. Але були й такі, що казали: “Та я не маю нічого проти д-ра Томпсона. Він добрий чоловік. Але я не погоджується з програмою твої партії, з якої він є кандидатом.”

А я, звичайно, відповідав таким: “То не програма якоїсь партії осушить наші фарми, але поможе осушити наші фарми такий чоловік, що добре знає нашу околицю й наші потреби, і який зможе так нашу справу представити урядові, що він дасть потрібну суму грошей на осушення фармів. От, хоч би й ви—як ви вже довго “класитеся” отам в багницях на своїй фармі, ну, і яку користь маєте з своєї фарми?”

А часом я сідав в авто та їхав на околицю до передових людей і з ними обговорював справу вибору д-ра Томпсона на посла. Переконував їх. Давав їм докази. А деколи їхав і на мітінги по околицях.

Був я на однім мітінгу, де був і д-р Томпсон і кандидат з іншої партії. Люди вислухали промов обидвох кандидатів. А потім загуділо в салі, наче у вулику, з якого має вилетіти рій з новою маткою . . . Одні люди говорили в користь одного кандидата, а другі в користь другого кандидата. А ще інші говорили в користь неприсутного кандидата . . . От, тоді встав один з наших фармерів, що звуться Юсько Грицишин, та й каже: “Д-р Томпсон всі наші дороги пішки сходив. Нераз спав він на наших твердих фармерських ліжках, що мали матраци сіном набиті . . . Знає він наші околиці, як свої пальці. То ж хто краще може за нас впімнутися в парламенті?”

І ті прості, але доречні слова наче опамятали розгорячкованих людей на мітінгу. І всі вони загукали, що будуть піддержувати д-ра Томпсона як кандидата на посла. Стало мирно та тихо, наче тоді, коли вже рій осядеться десь з своєю маткою . . .

Виступив ще один промовець та й каже: “Так багато напрацювався д-р Томпсон для нас, і то майже без винагородження, що ми ніколи і ніяк не зможемо йому вповні віддячитися. Тож хоч тим йому подякуймо, що кинемо на нього свій голос.”

То був останній мітінг перед днем виборів.

Увечір по виборах зійшлося нас кілька найближчих приятелів д-ра Томпсона до його хати і разом з ним пильно вислухували виборчих звітів на радіо. Було з нами і кілька жінок. Зразу були дрібні звіти. А що далі то звіти були повніші. Вкінці сказано було, що, хоч звіт з гімлійського округу ще не повний, то д-р Томпсон вже так багато дістав голосів, що можна проголосити його вибраним, бо дальші звіти вже мало заважути.

Пані Томпсон сиділа з нами дуже спокійно й прислухувалася звітам. Коли ж почула звіт, де було запевнено вибір д-ра Томпсона, вона встала, глибоко зворушена, підійшла до д-ра Томпсона і поздоровила його з вибором поцілунком. Те саме зробила й одна присутня учителька. І ми всі встали та широко стискали докторові руку й поздоровляли його з вибором. Ми раділи, що д-р Томпсон бив вибраний на посла великою більшістю голосів.

Коли ж нововибраний сойм Манітоби зійшовся на свою першу сесію, то вже незадовго почули й першу промову д-ра Томпсона на тій сесії. Д-р Томпсон сказав те саме і в парламенті, що говорив людям під час виборчої кампанії. Він розказав і іншим послам про те, що земля в його виборчім окрузі — особливо на захід і на північ від Ривертону — то надзвичайно урожайний чорнозем, але покритий мочарами та багни-

щами. І хоч люди засіли в тих околицях вже давно, то дуже бідують, бо могли виробити собі орної землі тільки по маленькім клаптику на вищих місцях. Значить, треба урядові помогти осушити ривертонську околицю та перемінити її на урожайні поля. Він і попросив уряду, щоб вислав в ривертонську околицю земельних інспекторів та вчених знавців землі і землемірів.

Вислані земельні інспектори тільки підтвердили урядові слова д-ра Томпсона, що земля в ривертонському округі — то дійсно урожайний чорнозем. А землеміри доказали урядові, що ривертонську околицю можливо осушити, бо можливо поспускати води з мочарів та багновищ в озеро Винніпег. Тому то уряд Манітоби видав потрібну суму грошей на осушення ривертонської околиці та на пороблення там потрібних добрих доріг.

Проминула зима і в літі почалися роботи для прокопання потрібних каналів для осушення ривертонської околиці. За вказівками землемірів-інженерів, почали копати машинами глибокий та широкий канал від озера — від затоки Вошов. Канал пішов насамперед через ті околиці, де були найбільші багнища та мочари — з півночі від ріки в затоці Вошов, поміж фарми у Прогрес і Шорнклиф, а опісля на захід поміж фарми в Ледвин і Окно і далі. І води з мочарів та багнищ відразу почали спливати прокопаним каналом в озеро. Канал наповнений водою по береги. І та вода беззастанно текла в озеро. До року вода в каналі змаліла вже до половини. Але за той час багато фармів вже було осушено. Ще на весні дооколичні фармері позапалювали осушені моховища й ліси. Здавалося, що ціла околиця горіла. Коли ж вигоріли моховища та ліси на попередніх мочарах і багновищах, то фармері позгортали докупи ще недогорілі пеньки та колоди дерева і там їх допалювали. А очищені землі зорали й засіяли. І так вже рік по прокопанню першого великого каналу

в околиці багато дооколичних фармерів мали багаті жнива. А так — за кілька наступних років — дооколичні фармері, як то кажуть, стали на ноги. Життя їх покращало. Легше їм стало жити. Побудували собі краї хати й інші фармерські будинки, накупили собі потрібної їм фармерської машинерії. Покупили собі трактори й авта. І, розуміється, їх фарми вартують тепер великі гроші. Так змінилася за вісім років наша околиця, що хто виїхав з неї попередньо і вернувся назад в гості, то просто очам своїм не вірив, що за такий короткий час може так сильно перемінитися якась околиця на країщі.

Де ще недавно — кілька років тому — стояли води та росли густі трохи й де виводилися дики качки та гуси, там тепер урожайні поля, вкриті буйноросту чою пшеницею.

Та машини ще й надалі роблять бічні та поперечні канали головно на північ від Ривертону що року від вчасної весни до пізної осені. Осушено далеко на півночі й такі землі, що ще не були заселені. Осушено два “тавншипи” нових земель на півночі. І там наші сини купують собі фарми. Купують там собі фарми й новоприбулі люди — люди з інших околиць, і осідають там та заводять свої господарства.

Пороблено й добре дороги поміж осушеними фармами, так, що фармерам легко тепер і доставляти свої продукти до Ривертону чи й Вінніпегу. І всі люди в околиці пам'ятують те, що стало країще їх життя завдяки старанням д-ра Томпсона. От тому то, коли прийшло до других виборів — у 1949-ім році — то й ніяка партія чи то група людей не відважилася ставити його кандидата на посла. Тому то того року д-ра Томпсона прямо проголошено знов вибраним послом. Як тут кажуть, вибрано його знов послом через аклямацію.

І знов д-р Томпсон, по своїм новім виборі, допильновував, щоб робота над прокопуванням каналів по мокрих місцевостях продовжувалася. Їздив по фармах

з урядовцями та землемірами від уряду та допильнувував, щоб скрізь були потрібні канали та дороги. І знали ми, яку тяжку працю д-р Томпсон виконував для нас.

Коли прийшло знов до виборів у 1953-ім році, то д-р Томпсон вже навіть не хотів знов кандидувати. Та ми його знов просили та умовляли, щоб ще хоч кілька років був він нашим послом та щоб допильнував, щоб всі землі в нашій околиці були осушенні та щоб мали добре дороги. І він вкінці погодився знов кандидатувати. І хоч цей раз стало проти нього двох інших кандидатів, то він знов був вибраний на посла дуже великою більшістю голосів.

Я вже згадував, як громада наша була вшанувала д-ра Томпсона в 1936 році за його заслуги як невсипущого лікаря на цілу нашу околицю. Те вшанування додало було йому ще більше заохоти до дальшої праці. Коли ж він став послом у 1945 році, то від того часу заслужився він для громади ще й невсипщую працею тим, що давав, щоб землі в його округі були осушенні та щоб дістали потрібні дороги. І так він заслужився був за три роки свого послування, що громадянство нашого округу знов д-ра Томпсона вшанувало в 1948 році — ще більше величаво, вже як посла.

В 1948 році, 15-го серпня, звеличали ми д-ра Томпсона з його дружиною улаштованням великого пікніку - свята в парку містечка Гнавза, 6 миль на поłudne від Ривертону. На тому святі в Гнавзі вручено д-рові Томпсонові та його жінці коштовні подарунки: знов нове авто для доктора Томпсона, великий годинник з тягарками, заввишки людини — для доктора і його жінки, а велику холодильню — “фридж” по тушењому — для його жінки й родини.

В означений день пікніку-свята в честь д-ра Томпсона і його родини приїхали тисячі людей кількома сотнями авт з цілого нашого округу, з дальших око-

лиць і навіть з Вінніпегу. Приїхали були й інші посли та представники від уряду, щоб взяти участь у нашім святочнім пікніку. Парк був заповнений людьми. А посередині того великого збору людей на підвищенні, що було гарно прикрашене, сидів з своєю родиною д-р Томпсон — з жінкою та з двома дочками й двома синами. Було багато промов в його честь. Були і співи. Одну пісню, в честь д-ра Томпсона, відспівано й по-ескімоськи. Співав ту пісню один ескімос з великого острова Беффін Ленд, що знаходиться на далекій півночі Канади, що случайно попав був на те свято-пікнік. Пригадую собі, що то той ескімос наївно, по-дитячому повторяв часто: “Я з Беффін острова”. І хоч того дня не було загорячо для нас, то той ескімос часто їв морожене і знов казав: “Мені загорячо, бо я з Беффін Ленд.”

Це свято-пікнік в честь Томпсонів було в дійсності величавим святкуванням 25-ої річниці подружнього життя Томпсонів, чи то, як тут кажуть: “Срібним Ювілеєм.” І про це згадувало багато промовців. Типічною промовою була промова С. В. Сігурдсона, з Ривертон.

По перших словах привіту п. С. В. Сігурдсон говорив: “Ми зібралися по-давньому звичаю, щоб вшанувати та зложити подяку пані й д-рові Томпсонові, щоб вшанувати та відсвяткувати їх 25-ту річницю-ювілей подружнього життя, щоб подякувати їм за їх минулі діла та щоб побажати їм щастя й здоровля на будучність.

“Перше всього ми бажаємо подякувати пані Томпсон за її велику вкладку в громадське життя Ривертону, за її щиру посвяту для нашої околиці, за її охоту працювати й помагати у всіх громадських справах, для школи, для церкви, і за її тривкий спосіб думання, глибоко вщеплений в її родину. Та бажаємо подякувати їй особливо за ту роль, що вона відіграла, щоб молодий доктор так дуже широко полюбив нашу

околицю і тутешніх людей і щоб запускав своє коріння все глибше та глибше в саме життя та серця людей виборчого округу, — так, що ми ледве чи можем і подумати про яку громадську справу, щоб зараз вже не подумати й про нашого доктора. Коли кинемо взад оком на наше спортове життя, чи то на та-ківку чи забаву галкою, то завжди бачимо, що був там поблизу й наш доктор, щоб помогти нашим хлопцям. Чи то поглянемо на яку справу нашого Народного Дому, то завжди хтось казав: “От, хай наш доктор це догляне, бо в нього багато часу.” Бодай так казали, що в нього було багато часу... А потім прийшла була справа збудовання будинку для забави круглями. Я справді думаю, що доктор і там поміг забити цвях-два. А тепер ми вже дали добрий почин і для збудування місця на ховзання.

“Та все це дрібні справи, що їх кожний може бачити. Та те, за що ми хочемо дійсно йому подякувати — то за добре діла щирого чоловіка, за його часті відвідини, щоб помогти хворим та бідним, старим та немічним, молодим і міцним, і за багато інших приятельських відвідин та тяжких подорожей, що от і тепер пригадуємо собі. За це все дякуємо ми вам, пане докторе Томпсон, бо ж самими тими ділами ви виявили свою любов і до людей і до своєї праці.

“Бажаємо ми вам подякувати і як послові манітобського сойму, бо ж знаємо, що вмієте ви те добре оцінити, чи маєте до діла з доброю дорогою чи з давніми багнищами, бо ж мусіли ви нераз взувати ґумові чоботи з довгими холявками, щоб дійти до хворої людини. Ви знаєте, що нам потрібно каналів для осушення околиці і все більше добрих доріг, як знає це кожна людина в цьому окрузі, або й ще краще.

“Вповні розуміючи це все та знаючи все наше положення, і при допомозі своєї привабливої усмішки ви придбали для нас багато приятелів, які допоможуть

цій окрузі зайняти належне її місце в господарських справах Манітоби.

“Так багато зробили ви в ділянці розуміння людей та в бажанню однакових прав для всіх людей, що вам вдалося обєднати разом багато ріжних вір та народностей, і то для того, щоб створити краще та міцніше громадянство в нас.

“Ще ніколи в історії світу не було так дуже потрібно, як саме тепер, отаких людей та провідників, як ви, що люблять людство, що думають і працюють, так, і які хочуть обєднати народи для вільного світу та викинути з-поміж себе оті самолюбні ідеольгії, що розбушувалися в теперішньому світі.

“От саме тому, щоб вшанувати вас,, зібралися ми на березі нашого добре знаного озера Вінніпег з кожного закутка нашого виборчого округу і з дальших сторін. І я з гордощами пригадую собі, як на одному з перших засідань нашого комітету всі ми одноголосно голосували за тим, щоб всі ми разом зійшлися масово в цьому дні та в цьому місці. І ось тут ми вже зібралися і принесли вам на памятку наших найциріших побажань великий стоячий годинник, щоб своїм тиканням означував хід часу та пригадував вам обоїм цей день.

“Для пані Томпсон даємо ми на згадку кухонну холодільню.

“Ось тут ми маємо також фотографію того авта, що буде вам доручено цього тижня давнім та добрим приятелем Дорі Ерлендсоном. Фордом ви завжди їздили і це теж буде “форд”.

“І знов ми всі разом бажаємо докторові й пані Томпсон щастя й здоровя і довгих літ прожити. Хай же Бог береже вас обоїх!”

Промовляли коротко промовці зі всіх околиць виборчого округу. Промовляли промовці ріжного походження: ісландського, українського, англійського та інших.

Д-р Томпсон був глибоко зворушений всіми привітами. А коли встав, щоб подякувати за таке щире вішанування його та його дружини, то тисячі людей закричали: "Слава Докторові Томпсонові та пані Томпсон!" Лунали оклики яких дві мінuty. Коли ж доктор дав знак рукою, що буде говорити, настала цілковита тиша. Д-р Томпсон дякував дуже зворушеним голосом. Казав: "З глибини серця дякую вам щиро від себе та від своєї дружини за такий величавий вияв нам обоїм пошани. Та знайте, що коли я маю які заслуги, то велика в тім заслуга моєї дружини. Вона завжди мене підносила на дусі та заохочувала. Вона — то, так би мовити, моя права рука. Ваші дарунки надзвичайно цінні. Приймаємо їх і щиро дякуємо за них. Та знайте, що коли згодом будемо будувати у Ривертоні шпиталь, то я подарую на шпиталь таку суму грошей, як ви заплатили за авто, яке даєте нам в дарунок.

Безперечно, що та пошана, яку ми висловили для доктора Томпсона та його дружини в 1948-ім році, додала ще більше охоти докторові та його жінці служити невисипущо й надалі для людей в нашій околиці. Тому він дозволив, щоб ми його знов вибрали на посла в 1949 році і в 1953.

Розказував я недавно, коли була мова про д-ра Томпсона як посла, що від коли в ривертонській околиці прокопано канали для осушення фарм з багниць та мочарів, то фармері виробили собі по великім кусневі землі й мають що року надзвичайно гарний збір збіжжя в літі. Це, на перший погляд, наче суперечить тому, що я попередньо згадував про нашу околицю. Розказував я давніше, як то тяжко було, щоб що вродилося на фармі. Згадував я про роки, коли ми були лише поселилися в ривертонській околиці, що все було в наших городах змерзло, крім сім-літної цибулі. Так і воно було тоді. Та й ще й тепер деякого року приморозок в половині червня дещо ушкодить в городі й на полі. Та звичайно збіжжю легенький приморозок-два

і в червні майже нічого не шкодить. Мало шкоди в полі буває й від легенького приморозку десь так по половині серпня.

Про те все, що я вже згадував і що тепер згадую про клімат у ривертонській околиці, знають добре тушецькі люди. Та не знають такі, що зросли десь далі на південне від нас та на південне від Вінніпегу, або в південній Бритіш Колюмбії чи то в південному Онтаріо, або ще далі на південне — у Злучених Державах. Тому то я вважаю потрібним на цьому місці розказати дещо більше про півсоння-клімат в нашій ривертонській околиці — головно для людей з інших, дальших південних околиць.

Містечко Ривертон лежить вісімдесят і п'ять миль на північ від Вінніпегу, дві милі на захід від озера Вінніпег, на залізничній дорозі Кенедіян Пасифік Рейлвейс, сполучене з озером рікою Айслендик. То ж півсоння-клімат Ривертону й околиці вирішує те, що він лежить досить далеко на північ, і вплив величезного озера Вінніпег, з яким ривертонський округ межує зі сходу. На півсоння ривертонського округу має вплив і те, що озеро Вінніпег сягає далеко на північний-захід від Ривертону. Значить, становить воно на півночі від Ривертону величезний відкритий простір, яким вітер повною силою може віяти здалекої півночі.

Літна пора в нас коротка. Тому й овочі тут не вдаються. Навіть хто має північні яблінки-кваснички, то не кожного року зароджують вони через вчасні морози. А зими в нас бувають і дуже холодні і довгі. В нас холодніє вже у вересні. В жовтні починає вже замерзти земля. До кінця листопада вже все замерзне: і земля і вода вкриється снігом і починається тоді зима. А в грудні коли йдете, то скрипить сніг під ногами. Вже здалека чути ваш хід. Тверда зима триває в січні, лютому та березні. Тоді дуже зимно майже безпереривно. Аж в квітні по трошки починає сніг топитися. Але і в квітні треба держатися теплої шапки з навуш-

никами, бо ще нераз і тоді міг би собі добре приморозити вуха. А по ледах озера Вінніпег їздять люди ще з досить великими тягарями. Аж в травні починає по трошки тепліти. Та сніг майже що року бачимо і в травні. А лід на озері бачимо аж десь так до двадцятого травня. До того часу земля розмерзнеться під верхом на кілька цалів. Під сподом земля ще й надалі замерзла на яких чотири стопи вглиб. Та ми скоро виходимо на поле й засіваємо його, хоч в глибині воно замерзле й надалі.

Засіваємо поля скоро. До десятого червня вже всі поля засіяні. Тоді раптово стає тепло. І все тоді скоро сходить і скоро росте. Котре збіжжя вчасно посіяно, то вже до двох-трьох тижнів зійде та вкриє зеленим руном поле. Та в деяких роках десь так коло двадцятого червня є приморозки вночі, від яких збіжжя трошки primerzae, ale пізніше відновляється. Приморозок тільки припізнати ріст збіжжя. Коли що приморозок зовсім вбиває — то лен. Приморожений лен вже не має сили відновитися.

Найчастіше червневі приморозки шкодять збіжжям на низько положених землях, на моховищах. Приморозки менше шкодять збіжжю на горбуватих землях, де нема моховищ. Але є роки, коли в червні зовсім нема приморозків.

В таких роках, коли нема приморозків у червні, або коли є дуже маленькі приморозки, по низовинах дуже добре родиться ячмінь. В таких роках буває від 40 до 60 бушлів ячменю з акра.

Коли прийде липень, то на вчасно засіяних полях збіжжя дуже скоро росте й починає цвісти, а під кінець місяця і дозрівати. А вже в половині серпня починаються жнива.

Коли ж промине половина серпня, а на якісь частині поля збіжжя ще зеленувате, ще не доспіло, то фармері вже побоюються, що те збіжжя може знищити приморозок. Кожного ранку встають дуже вчасно

та виходять надвір, подивитися, чи вночі не було приморозку. Але бувають роки, коли в серпні приморозків зовсім ще нема. Такий рік дооколичні фармери вважають “добрим роком”.

Трапляються роки, коли ми тут маємо дуже вчасну весну й пізну осінь. В таких роках часом і під кінець квітня йдемо на поле та сіємо. І до пізної осені нема морозів. Та є й такі роки, коли зима починається дуже вчасно — під кінець жовтня і сніг лежить до половини травня.

Та за мого часу в ривертонській околиці ще не було такої посухи, щоб ушкодила урожаю. Деяких років було і досить сухо — та не настільки, щоб пошкодити урожаю.

Від того часу, як я замешкав у нашій околиці, пройшло понад 45 років, і я за той час багато дечого пережив та спостеріг. Спостеріг я і те, що на початку мого побуту в цій околиці мали ми частіше приморозки в літі. А що далі то приморозки все рідше траплялися літною порою. Це я пояснюю тим, що в міру того, як все більше люди винищували ліси та все більше виробляли поля, то, так би мовити, розкривали землю і вона могла ліпше нагріватися від сонця. Тому сонце скоріше могло на весні добре нагріти землю і до пізнішого часу, як попередньо, тепло земля задержувала в собі. Ще більше такої зміни в підсоннію нашої околиці зайшло від 1946-го року, коли то в нашій околиці почав уряд Манітоби — завдяки заходам д-ра Томпсона як посла — копати канали для спущення води з мочарів та багниць. Тепер вже щораз то рідше бувають такі роки, коли на весні або в серпні приморозки пошкодять збіжжю або городині в нашій околиці.

Як бачимо, то від часу прокопання первого величного каналу в 1946 році для осушенння мочаруватих земель на північ і на захід від Ривертону — завдяки заходам д-ра Томпсона як посла — зайшло багато змін

в ривертонській окрузі на добро її жителів. В першу міру фармері скоро могли виробити собі багато доброї та урожайної землі, і від того покращало їх життя. З того часу фармері мають більше грошей. Купують собі все те, що потрібне для поліпшення життя. А те, що покращало життя фармерів в околиці, мало вплив і на розвій та зрист самого містечка Ривертону. До 1946 року містечко Ривертон неначе спало — тяжко було доглянути, щоб воно розросталося або розбудовувалося. А коли спершу в 1946 році почалася робота при прокопуванню каналу через фарми на півночі та на заході, то почало жвавішати і життя на фармах і в самім Ривертоні.

Я вже кілька разів згадував про осушування від 1946 року земель на захід та на північ від Ривертона. А на цьому місці я повинен згадати, що подібна праця від того часу йшла і на півдні від Ривертона — по цілій гімлійській околиці. Де вже в полуздневих околицях округу були фарми осушенні, то д-р Томпсон старався поліпшити дороги для людей в тих околицях. Шутровано їм дороги. Розуміється, що йшли роботи при дорогах в цілій околиці. Зроблено добру дорогу на північ від Ривертона аж до рибацької оселі Біг Бул Гед — яких 57 миль.

Д-р Томпсон постарається, щоб в 1947 році містечко Ривертон дістало електричне освітлення. Від того часу можна було електрику в містечку Ривертоні вживати і для інших цілей: для кухонних та для машин. Проведено електрику й до містечка Гекла на острові тої самої назви. Острів Гекла теж осушено і є там тепер і фармері. Телефонічну сітку протягнено й на фарми, де того було потрібно.

То ж осушення фармів довкола Ривертона, поліпшення та пророблення доріг на фарми, звязання дорогою рибацької оселі Біг Бул Гед з Ривертоном, і проведення електрики до самого Ривертона — все це оживило й саме містечко Ривертон. Поліпшилися об-

ставини на фармах довкола Ривертону, то покращали обставини і в самім містечку. В містечку почало більше грошей проходити, головно крізь руки місцевих торговельних підприємців, і люди в містечку почали будувати собі й кращі будинки.

Почало від 1946 року й більше людей приїздити до містечка Ривертону в ріжніх справах, і вже не раз було замало місця в одинокім готелю в містечку — в Ривертон готелю — для всіх нічліжан-гостей. Деякі люди, яким бракувало місця в Ривертон готелю, почали напрошуватися на нічліг до нас, бо, як я вже згадував, в нас була вже велика дво-поверхова хата ще від 1938 року. Заночовувало в нашій хаті багато людей. Треба було і їх доглянути і треба було доглядати і крамницю. І тоді то почало багато гостей-нічліжан просити нас, чи я не міг би збудувати другого готелю для Ривертону. Я почав над тим щораз більше призадумуватися, чи справді не було б добре, як би я збудував ще новий готель для Ривертону. От які думки проходили тоді мені крізь голову: “Ну, я от тільки недавно, як то кажуть, став на ноги — отрясся від довгів, придбав досить багато товару для крамниці, і дещо до банку зложив. Значить, позбувся клопотів з голови. Життя мое і родини моєї забезпечене й так, як справи стоять тепер. І чи ж варто брати на голову новий клопіт?”

А тим, що дораджували мені готель будувати, казав: “Та в мене і грошей під руками не досить, щоб можливо було готель будувати. Але колиб якось і гроші знайшлися для цеї справи, то не легко було б дістати дозвіл на будову готелю — ще другого — в такім маленькім містечку, як Ривертон.

А гості й приятелі мої відповідали мені: “То нічого. Дозволом на будову другого готелю не журіться. Ми вам поможемо дістати такий дозвіл.” Та я знов казав їм, що ще не можу покищо рішитися. Ще хочу надуматися.

Оглядаємо нову дорогу до Биг Бул Гед, збудовану заходами д-ра Томпсона. На світлині невістка і син автора, д-р Томпсон і автор.

За якийсь час мої приятелі знов прийшли до мене й знов почали мене умовляти, щоб я приступав до будови нового готелю в містечку. Сказали вони мені теж і те, що ходить чутка, що вже інший чоловік подався за дозволом на будову готелю. “Та ми вас запевняємо,” казали мої приятелі, “що ми допоможемо тільки вам дістати такий дозвіл.”

Тоді я порадився з своєю родиною та ріднею. Всі приставали на те, щоб просити дозволу на будову готелю. І я сів на поїзд і поїхав до Вінніпегу. Там я вдався до свого дорадника — адвоката Салі Торвалдсона, що походить з Ривертону — сина Свейна Торвалдсона, якого я вже згадував на початку своїх споминів.

Мій адвокат вислухав мене уважно про мої пляни будувати готель в Ривертоні, подумав, і сказав, що то добре діло. Опісля я представив свою справу перед спеціальною комісією. Мої добри сусіди та приятелі теж впінулися за мною. Між такими були Дорі Істман, що був місцевим поштарем понад двадцять літ, і мировий суддя Гіслі Ейнерсон. Був я теж дістав узгодження від нашої муніципальної ради. І так в короткому часі дістав я дозвіл на будову нового готелю в Ривертоні. Було то на весні 1947 року.

Вкінці мав вже я дозвіл на будову готелю, та виринув новий клопіт для мене. Я мав замало грошей, щоб міг був приступати до будови готелю. Почав я підшукувати собі спільників. З часом зголосилися до мене три чоловіки, що хотіли бути спільниками. З них я вибрав собі одного на спільника. Він дав мені як спільник значну суму трошай — за свою пайку в підприємстві і за землю під будову готелю. Та грошей ще й тоді було замало, щоб можна було приступати до будови готелю. Продав я своє авто й трактор і ще дещо. І вже аж тоді приступив до будови готелю — в червні 1947 року.

Будова нового готелю почалася повним розгоном.

Я тут в Ривертоні наглядав за будівничими та робітниками, а мій спільник часто виїздив до Вінніпегу купувати потрібний матеріял. Часто, бувало, вже по роботі ввечір я йшов ще на яку годину-дві та складав у порядку всякі будівничі матеріали та розкладав так будівельний матеріял, щоб другого дня рано відразу можна було приступати до дальшої будови.

Та за якийсь час скінчилися всі ті гроші, що мав я разом з своїм спільником. Поїхали ми разом до Вінніпегу і там позичили двадцять тисяч доларів в одної фінансової спілки. Частина з того пішла на закупно матеріалів, а частина на платню робітникам. І за якийсь час і тої суми грошей не стало. Знов прийшла грошева скрута. Треба було більше грошей. Настала велика журба для мене. Почав я на всі можливі боки кидатися, щоб роздобути грошей на докінчення будови готелю. Пробував продати свою крамницю, але саме тоді не траплялося купця. Вдався я до своєї рідині, до швагрів. Вони мені помогли, але й самі осталися майже з нічим. Раз бракувало ще тільки п'ятьсот доларів на викінчення будови. Написав я ще раз до одного з своїх швагрів. Та довгий час не було від нього відповіді. Вкінці прийшов від нього лист з чеком на п'ятьсот доларів. Писав швагер, що треба було чекати до місячної виплати його платні, щоб разом з готівкою, що була на руках, вийшло п'ятьсот доларів. Коли я тримав в руках отриманий чек і читав листа, то мені якось жалко стало швагра та його родини. Подумав я собі: "Ану-ж, не дай, Господи, якби щось сталося тут, то вийшлаб велика кривда для нього та його родини..."

Вкінці будова готелю була докінчена. Стояв гордо в Ривертоні модерній готель на два поверхи, на вісімнадцять кімнат, деякі кімнати з двома ліжками. Вся обстановка в нім була нова, модерна, кімнати були гарно вималювані, чистесенькі, вигідні. Каналізацію проведено з готелю до ріки. В кожній кімнаті є кра-

ни з теплою й холодною водою. Коли оглянув цей новий готель — “Сенді Бар Готел” — головний будівельний інспектор, то сказав: “Це найгарніший та найбільш модерний з малих готелів на фармах у Манітобі.”

Назву для нового готелю придумав місцевий ривертонський поет Гутті Гуттурмсон. Це історична назва. Це назва великої піскової коси, дві й пів милі на схід від Ривертона, що врізується в озеро Вінніпег. По ісландськи піскову косу, що врізується в воду, називають “Сандвік”, а по англійськи “Сенді Бар”. Під такою назвою мало було повстати там містечко. Там вже навіть було розміreno площа під те містечко, що мало називатися “Сандвік” (“Сенді Бар”). Розміreno було площу й під друге містечко — три милі від устя ріки Айслендик — в 1876 році. Це друге містечко мало називатися Лунді. І перші поселенці почали поселятися не в Сандвіку, але в Лунді, що пізніше носило назву прямо Айслендик Ривер, а в 1914 році названо його Ривертоном. Того самого року збудували до Ривертона залізну дорогу.

То ж назва “Сенді Бар”, як бачимо, історична. Ту назву носить тепер і новий готель в Ривертоні. За тим, щоб так новий готель в Ривертоні називався, був — як я вже згадав — місцевий поет Гуттурмур Гуттурмсон, його дочка — пані Адді Ейлафсон, і д-р Томпсон. І я їм остаюся вдячним за те, що придумали таку гарну та історичну назву для нашого готелю.

Коли вже був готель збудований, то ривертонці стали горді, що містечко Ривертон прикрасилося таким гарним, новим будинком. Багато з наших сусідів приходили до нас і вони складали нам і признання і привіт з приводу вибудування готелю. А ми почали готуватися до святочного відкриття готелю. Хотіли справити забаву з тої нагоди. Але три дні перед тим днем, який ми призначили бути на святочне відкриття готелю, до нас прийшов був д-р Томпсон і пані Ма-

рія Онисько, як делегати від спеціального комітету і сказали нам, щоб ми не робили ніяких приготувань на відкриття готелю, бо таке святочне відкриття готелю і 25-ліття нашого подружжя підготовляє спеціальний міський комітет.

Забава-відкриття готелю й 25-ліття нашого подружнього життя мало відбутися в нашему готелю 28-го січня, 1948 року. Забава мала відбутися ввечір. Тож того дня міський комітет наче перебрав був на себе готель. Велику головну салю в готелю гарно удекоровано. Позносили туди і все, що було потрібне для забави. Розложені голосники в цілому готелі.

Нас — цілу родину — покликали до готелю аж тоді, коли увечір вже починалася забава в готелю з бенкетом і засадили нас на почесне місце як ювілятів. Коли поглянув я, що саля була по береги заповнена гостями, і що ще всі гості не зміщалися в салі, то я тим сильно зворушився. Зворушення було тим глибше, що я перед тим був дуже зажурений всякими клопотами, що були в звязку з будовою готелю. Я дуже зворушився та врадувався був тим, що побачив перед собою так багато приятелів. Між присутніми гостями побачив я і таких людей, що їх не сподівався бачити на святі відкриття готелю.

Предсідником бенкету та свята-ювілею був п. С. В. Сігурдсон. Покликав він в часі бенкету до слова таких промовців, як: адвоката Салі Торвалдсона, нашого мирового суддю Гіслі Ейнерсона, п. Свейн Торвалдсона, Р. Ониська, д-ра Томпсона та інших. Всі воно складали нам привіт і з приводу нашого подружнього 25-ліття і з приводу збудовання та відкриття готелю. Д-р Томпсон, наприклад, розказував і дещо про наши початки в Ривертоні. Пригадував собі, як то ми були на самім початку винаймили в нього маленький будинок на крамницю, як пізніше збудували ми собі і хату, а ще пізніше і готель. Вказував, як ми причинилися до розбудови Ривертону. Між промова-

Вгорі: на ліво — зовнішній вигляд готелю; зправа — зовнішній вигляд мешkalного дому А. Романюка. Внизу — автор в одній з кімнат новозбудованого готелю "Сенді Бар" в Ривертоні

ми співали деякі місцеві співачки пісні. Всі промови були дуже щирі, зворушливі. Цілий перехід бенкету й відкриття готелю фотографував спеціально найнятий фотографіст. По бенкеті пішла забава з танцями. Забавлялися гості й танцювали аж до білого дня.

Нам вручено гарні та коштовні дарунки з приводу нашого подружнього 25-ліття: дорогоцінну обстановку для ідалні дому та срібне начиння з нашими іменами.

Аж 31-го січня відбулася формальна церемонія відкриття самого готелю. На тій церемонії було кілька визначних гостей з містечка. При вході до готелю в середині стояв з одного боку п. С. В. Сігурдсон і держав один кінець довгої стяжки, а з другого боку стояв наш шкільній принципал, п. П. Онисько, й держав другий кінець стяжки. По середині, з ножицями, стояв місцевий поет Гуттурмур Гуттурмсон, я з одного боку, а наш мировий суддя п. Гіслі Ейнарсон з другого боку. Стяжка наче загороджувала вхід до готелю. Коли п. Гуттурмсон перетяв стяжку, то церемонія відкриття готелю скінчилася. То була ознака, що готель був вже відкритий для вжитку публіки. І за кілька годин ще того самого дня готель вже був заповнений гостями. Були гості в кімнатах, в їdalyni, в інших місцях. І так почалося мое готелеве підприємство.

Тоді я став ще більше зайнятим, як попередньо, бо треба було вже доглядати і готель і крамницю. Тяжко було собі дати раду зо всіми справами, що потребували догляду.

До нас, до готелю, почали приїздити і такі гости, що ніколи не були б заїхали до Ривертону, як би не було там нового готелю. Приїздили всякого роду торговельні агенти, урядові землеміри, що мали до діла з осушуванням ривертонської околиці, інспектори землі, і туристи-прогулковці. І мені стало приємно пробувати між такими людьми, бо всі вони мали щось нового розказати. Випитували вони й мене про цю околицю. Взагалі не було часу на те, щоб вкручувалося,

Коли настала осінь 1948 року, я мав нагоду познайомитися в готелю з ще іншою клясою людей: почали приїздити до Ривертону і в нас в готелю перебували люди з Вінніпегу і з дальших міст і навіть зі Злучених Держав на полювання спершу диких качок та гусей, а пізніше й козів. З такими людьми було що поговорити й вони мене випитували про околицю та

де йти на полювання. А з такими справами я мав багато до діла, отже завжди міг дати добре інформації.

Другого року в осені приїхало з Вінніпегу та з інших міст ще більше ловців. А всі ті ловці, що перебували в мене попередньої осені, привезли їх своїх знайомих та приятелів. Між цими ловцями були й деякі дуже визначні люди: от, наприклад — суддя Адамсон з своєю жінкою, Джері Рід — секретар Чембер оф Комерс з Вінніпегу — з жінкою, адвокат Джан Гонт з жінкою, артист-маляр і письменник Арч Дейл з Минеаполіс, та багато інших визначних людей — докторів, адвокатів та інших професіоналістів.

Всі ловці звичайно відіздуть звідси дуже вдоволені, бо везуть з собою по кілька сполюваних качок чи гусей.

З деякими ловцями я не тільки наговорюся, але й іду з ними на полювання, бо я знаю, де тут, в нашій околиці найкраще полювати. Одним з таких є суддя Адамсон.

Приїздять досвідчені полюванці-мисливці й недосвідчені. Недосвідченим трапляються часом і досить дивні або й смішні пригоди.

Пригадую собі: раз було приїхало сюди до Ривертону на полювання диких гусей два хлопці, яким було по двадцять і кілька років. В них було так багато охоти до полювання! Ну, раненько вибралися вони на полювання. Аж надвечір вернулися. Посідали в прийомній кімнаті на крісла, похнюпалися, і так сиділи довгий час — дуже засумовані.

Приступив я до них і питався, яке щастя мали в полюванню.

“Не мали ми ніякого щастя,” сказав один з них засмучено. “Мали ми сьогодні дуже неприємну пригоду...”

“Що ж сталося?” питався зацікавлено.

“Та то таке, що й стидно розказувати,” сказав один з хлопців.

“Ну, що ж таке сталося?” знов питаюся.

“Та ми застрілили кілька гусей на полі, на фармі одного фармера. Коли той фармер почув стрілянину, то прибіг до нас. А коли побачив застрілених гусей, то нас страшенно насварив...” каже один з хлопців.

“За що ж він вас сварив? За те, що ви полювали на його фармі?” питається.

“Та насварив нас за те, що ми вистріляли його домашні гуси...” сказав майже крізь плач недосвідчений полюванець.

Я мало не вибухнув голосним сміхом. Та знов я, що хлопці могли смертельно загніватися на мене, як би я сміявся з них...

“І як та справа закінчилася з фармером та його гусьми?” питається.

“А так, що ми змушені були заплатити тому фармерові за всі побиті гуси...”

“Ну, тим не журтесь, хлопці. Та пригода трохи корого вас коштує. Та ви будьте добрими “спортсменами”. І самі трохи посмійтесь з того, що вийшов на вас ткаїй жарт... Бо ж полюючим часто трапляються і деякі найдивніші пригоди. От, завтра я з вами поїду в таке місце, де є правдиві дики гуси. А тепер смійтесь зі своєї пригоди та йдіть добре виспатися,” порадив я молодим полюванцям.

Мої слова та порада розвеселили засмучених молодих ловців. І вони вже у веселому настрою почали приготовлятися їхати на полювання завтра зо мною.

Від коли ми побудували готель, ми всі були дуже зайняті. Доглядали і готель і крамницю. Діло йшло добре в обидвох місцях. Та наші приходи йшли головно на сплачування задовжень, які ми нарobili під час будови готелю. Йшло життя наше без поважних змін аж до 1950 року.

За тих три роки, що я занимався і справами готелю і крамниці, я мав завжди багато журби та клопо-

ту. Майже ніколи не висиплявся добре, бо треба готелевих гостей та інших справ допильновувати до пізна вночі. Журби було багато, щоб завжди виплачувати точно рати на довгах. Отже все те, що я пережив за три роки напруженого життя, почало відбиватися шкідливо на моїм здоровлю. Я відчував, що постійно слабаю, що наче дуже скоро старіюся. Почав почуватися отяжілим, ослабленим та пригнобленим. Та все таки й тоді я старався завжди весело заговорити до гостей та покупців. Казали мої знайомі: "Хоч і скільки має клопоту і журби Гас, то все ж таки він стається весело виглядати, до кожного усміхається та привітно говорить."

Одної неділі вже восени ми вернулися пізно вночі додому з святкування одної річниці, що відбувалася в місцевім Народнім Домі. Тої ночів же запізно було добре виспатися. А рано навіть і трохи заспав. Було пізніше, як звичайно, коли я встав. Напився на швидко кави, глипнув з хати у вікно й побачив, що перед нашою крамницею стояли якісь люди. Взяв я під паху свої торговельні книжки й скоро пішов через дорогу, щоб відчинити крамницю. Нім дійшов я до крамниці, почав я сильно кашляти. Відкашельнув кровю. Того дня я ще кілька раз подібно — дуже болючо — кашляв. Працював того дня до пізна й в готелю. Другого дня ще болючіше відкашлював кровю і почувався страшенно ослабленим.

Третього дня я вже не міг встати з ліжка. Сказав жінці, щоб покликала д-ра Томпсона. Коли д-р Томпсон оглянув мене уважно при помочі стетескопа й питав, то сказав мені, що мені потрібно їхати до клініки у Вінніпегу. Д-р Томпсон побоювався, щоб то не були сухоти. Я привів все до порядку, особливо мої торговельні та готелеві книжки, і на час віддав ведення цілого свого підприємства на руки своєї жінки і синів. В клініці мене знов оглянули добре лікарі й продержали кільканадцять днів. На щастя, показалося,

Околиці Ривертону — це вимріяне місце для полювань

що в моїх легенях не було сухітничих заразків. Післили мене до дому й сказали мені, щоб я два місяці в ліжку лежав, і щоб опісля приїхав знов до клініки. Тоді вони будуть знати, що є зо мною.

Коли приїхав я до клініки знов, то сказали мені, що то є рідкісна слабість легенів, але не сухоти. Відіслали мене назад додому й сказали, щоб я ще лежав у ліжку яких шість місяців і видужував. І я так зробив.

Дома я мав дуже добрий догляд. Сини й жінка старалися, щоб я не потребував журитися справами підприємства. Доглядали мене й потішали мене, як тільки могли. І я поволеньки видужував. Часом почувався краще, то знов гірше, але тиждень за тижнем минав і мені поволеньки ставало легше. Сила моого сильно збудованого тіла брала верх над недугою — хоч і яка грізна вона була. Мене найбільше потішала та думка, що я не був слабий на сухоти.

То легко лікарів сказати пацієтові, щоб він лежав спокійно в ліжку шість місяців та видужував, та дуже тяжко пацієтові, що привик до щоденної праці, лежати спокійно в ліжку кілька тижнів, а не то місяців. Спершу я лежав. Опісля деколи я і вставав та проходжувався. Мені поволеньки ставало легше і я почав поправлятися на тілі. Вага моя збільшувалася. В лиці прибувала кров. І так на вигляд я виглядав вже здоровим. Бачив я, що дехто поглипував на мене здогадливо, думаючи, чи я в своїй уяві не уважаю себе гірше слабим, як в дійсності я був. Тому часом я сходив до пивниці й брав шуфлю в руки й вугля підкидав у піч. Але, звичайно, по такім напруженню я дуже задихувався й почувався дуже ослабленим... А тоді доводилося знов лежати в ліжку кілька днів без спроби знов вставати. І так минали дні за днями, тижні за тижнями, місяці за місяцями. Я приходив до здоровля, але надто повільно.

Часто в тому часі я передумував своє пережите

Автор з дружиною

життя. Виринало в моїй голові багато дечого цікавого з минувшини, прояснялося. Часто мені пригадувалось і недавно пережите. Пригадувалось, як от недавно я лежав у клінічному шпиталю у Вінніпегу. Знов

бачив, як до мене всякі знайомі та приятелі навідувались. Бачив всі ті квіти та ласощі, що вони мені присили. Бачив, як я інших пацієнтів тими дарунками обдаровував... То знов засипляв. Пробуджувався, і знов то передумував дешо, то пробував бодай пройтися по хаті.

Коли ж пройшло яких чотири місяці моого видужування, я зазнав цікавого переживання. Я чомусь зразу був дуже дражливим. Все мені було якось обридло, остохидло. Навіть і саме життя стало немилим. Опісля найшло на мене наче якесь омрачення. Коли я глядів на щось, то бачив його наче через мраку. За тим здавалось мені, наче б на мене насунулась якась чорна, грізна хмара. Я нібіто опинився серед густого смерекового лісу. Над мною шаліла страшна буря й гонила по небі чорні хмари. Ліс аж нагинався від бурі й протяжно шумів. А я серед тої бурі й ліса почувався страшенно осиротілим, самітним. І так тривало якийсь час.

Опісля хмари наче розступилися, зникли за небокругом, за коронами смерек. Почало небо прояснюватися. Вже наче якесь сяєво почало сіяти з небес. Мені стало легше на душі. А за тим в моїй голові почали мигати наче фільми в театрі ясні картини з моєї давної минувшини. Бачив я на хвилинку аж дуже ясно картинки з молодечого моого життя: картина нашого села в старім kraю, сріблиста ріка серед гір, вкрита квітами гора обіч. На хвилинку ті картини зникали, а другі виринали. От вже бачив я себе в Канаді. Бачив, як наша перша хата в Канаді горіла, як я впав з подушкою на землю і в слабості качався разом з подушкою з горючої хати. За тим бачив дуже виразно картини з свого пізнішого життя: то десь нібіто я й товариші мої між індіянами, то десь нібіто разом коло молотілки працюємо. То знов бачив я себе серед ривертонських лісів, як я скуповував шкіри. То бачив себе десь на брилі леду серед озера... І всі ті картини

були страшенно ясні й виразні. І нараз я так дуже за-
бажав всі ті картини з моєї минувшини описати.

Так, я непереможно захотів описати всю свою ми-
нувшину. Але було якось смішно й дивно навіть і по-
думати: Що ж, чи я письменник чи що, щоб міг своє
життя описати? Зрештою, я і закоротко до школи хо-
див, щоб міг добре писати... Та все таки я страшенно
хотів описати те, що я пережив на своєму віку, — ну,
хоч би для того, щоб могли колись мої діти та мої
майбутні внуки прочитати собі, як я колись жив. Десь
в глибині моєї душі було таке почуття: Ну, хто знає,
чи я зможу прожити ще рік чи два, то хоч хай на па-
пері останеться те, що я пережив.

Але мені було стидно й згадати про те хоч би й
кому з родини, що я хотів описувати своє життя. Ду-
мав собі: “Та ж всі вони подумають собі, що мені вже
щось в голові поколотилося, коли признаюся їм, що
хочу книжку писати... Ну, але все таки буду писати,
хоч і покрадьки.

Вкінці приніс я собі велику книжку, в якій я мав
намір торговельні рахунки записувати, й перо. Поду-
мав-подумав, набрав відваги й почав писати. Писав
так, як вмів. І отак почалася оця книжка.

Мені аж тепер ясно, що мене заставило тоді опи-
сувати своє життя. Коли я був заслаб, то я так був
сильно ослаблений, що не міг був і думати. Через
кілька місяців мое життя було на вазі. Вже мало бра-
кувало, щоб я був помер. Поки я працював, то моя
тяжка недуга погіршувалася. Коли ж лікарі приписали
мені відпочинок, то навіть під час відпочинку довгий
час не було напевно знати, чи моя життєва сила вкін-
ці возьме знов верх і переможе недугу. Аж коли про-
йшло кілька місяців відпочинку в ліжку, моя недуга
почала зменшуватися. Почало мені знов прибувати си-
ли. Вкінці прибуло мені стільки сили, що я вже зміг
думати, але ще було замало сили, щоб я міг і пра-
цювати. В мозок, що наче довгий час відпочивав, май-

же нараз прибуло досить багато свіжої, здорової кро-ви, і через мою голову почали переходити, наче фільми, картини з моєї минувшини. До ручної роботи я ще був заслабій, то ж почав працювати пером.

Хто ходив довго до школи й багато писав, для то-го й легко писати. А я всяку роботу робив в своєму життю, але хіба деколи з роботи написав додому листа або щось записав у свої торговельні книжки. То ж коли я почав писати, то писання було для мене дуже тяжкою працею. Я аж прів, поки написав кілька рядків. Та й знов я, що писав я з помилками. Хто інший був би зневірився при такім писанню, як мое було, вже по кількох днях. Та я не покидав пера з рук, бо наче якась непереможна сила примушувала мене писати. Я відчував, що я мушу писати. Здавалося, що справа моого писання була справою моого життя. Здавалося, що я згинув би, якби був перестав писати.

І я писав спомини свого життя щоденно, але по-крадьки. З часом я набрав вправи в писанню й писав скорше. Та коли чув, що хтось до мене наближається чи стукає в двері моєї кімнати, то я негайно свою книжку ховав під ковдру. І так, покрадьки написав я більшу частину своїх споминів. Але все має кінець. Так сталося і з моєю тайною. Раз я обклався паперами й щось пильно писав, коли нараз ввійшла в мою кімнату моя братова, Оля Лагодовська, і, так би мовити, приловила мене на горячім вчинку. Почала мене допитуватися, що я роблю, і я рад-не-рад признався до того, що я писав спомини свого життя. Вона запиталася, чи може прочитати те, що я вже написав. Я дав дозвіл. Коли ж вона прочитала, то сказала, що їй дуже сподобалося те, що я написав, і почала мене заохочувати, щоб я і надалі писав. І тоді я набрав ще більше охоти до писання.

Та хоч пані Оля Лагодовська й надалі доглядала мене як хворого з моєю жінкою та рештою родини, то другу частину книжки не було вже так легко писа-

ти, як першу. Бо мені вже було стало настільки легше, що я міг вставати й ходити. Треба було наглядати за справами моого підприємства. Щоденні клопоти з часом й трохи притемнили ті картини з моєї минувшини, що ще так недавно були свіжими та ясними в моїй голові. Та коли я знов мусів на час лягати в ліжко на день-два, то моя братова знов майже приганяла мене до того, щоб я продовжував писати свої спомини. І я писав. Та тоді вже довше треба було призадумуватися, щоб пригадати собі те, що я мав описувати. Та все ж таки прийшов час, що я докінчив свої спомини.

Так, вкінці книжка моого життя була написана. Та я не знав, що далі з нею робити, бо ж в моїм оточенню не було таких людей, щоб занималися письменством і знали, що треба робити, щоб книжка вийшла друком. Однак я бодай мав спокій, що вже розказав я про те, що пережив.

Коли я описав в книжці своє життя, то так почувався, наче висповідався. Стало мені легше на душі. І тоді вже міг теж спокійно й про інші справи думати: про свої і про громадські. Почав частіше й виходити між людей. І мої приятелі радили, що я вже був настільки переміг свою недугу, що знов міг ходити, заниматися своїми справами й помагати в громадських справах. Коли ж наше містечко, Ривертон, відлучилося від муніципалу в 1951 році й проголосило вибори до міської ради на початку 1952 року, то й мене попросили люди, щоб я кандидував на міського радного. Я згодився і був вибраний до управи містечка. В осени 1953 року поновлено мій вибір на міського радного.

На весні 1953 року так склалася обставини, що я знов зацікавився споминами з свого життя. До мене в гості був приїхав мій швагер Володко Лагодовський, якого я часто згадую у своїх споминах, і я дав йому прочитати свій рукопис. Мій швагер аж дуже заціка-

вився моїми споминами й почав заохочувати мене вся-
кими способами, щоб я старався їх видрукувати книж-
кою. Поїхали ми до Вінніпегу й почали розпитувати
там по редакціях українських часописів, чи не знають
там такого чоловіка, що міг би зредагувати й пере-
класти на англійську мову рукопис споминів з моого
життя. Там сказали нам, що таку працю міг би вико-
нати п. О. Івах. Прочитали миколо 50 сторінок моїх
споминів п. Івахові. Він нам сказав, що матеріял доб-
рий і що книжок із споминами з життя в Канаді по-
трібно. Опісля мій рукопис прочитало ще дві добре
освічені особи, і я знов дістав запевнення, що мої спо-
мини добрі. Те саме сказав і п. Іван Паламарчук. А
на початку листопада п. Івах повідомив мене, що може
взятися до викінчення, зредагування й перекладу моїх
споминів на англійську мову. За кілька днів він при-
їхав до нас до готелю й ми почали спільно працюва-
ти. І я радів, бо вкінці я відчув, що мій намір поба-
чти мої спомини видрукувані книжкою може тепер
сповнитися.

Я радів не тому, що вкінці мої спомини побачуть
світ — вийдуть книжкою і дадуть мені признання, але
тому, що я розказав, як я тяжкою працею старався
стати в Канаді твердо на ноги і запустити глибоко
коріння в канадійське життя. Я йшов дорогою тяжкої
праці — такої тяжкої, що та праця була й сильно
підірвала мое здоровля. Пускав я коріння в канадій-
ську землю в одному місці — в околиці ривертонській
і в самому містечку Ривертоні ще від 1912 року.
І тому мое життя й праця є і частинкою життя Ривер-
тону й околиці й частинкою життя Канади.

Мій батько часто нам, дітям, казав, що Канада — то
країна свободи й нагоди. І я часто пригадую собі йо-
го слова. Канада дозволяє всім нам так жити, як нам
до вподоби, тим займатися, що ми любимо робити,
і дає нагоду доробитися кращого життя, коли в нас
є охота її руки до праці. Я пізнав, що Канада любить

Образки з ривертонського побуту

тих, що люблять працю, що всьому добре приглядаються та все справедливо оцінюють. Мені сподобався демократичний лад життя в Канаді.

Те, що спонукало моого батька та інших подібних йому поселитися в Канаді, то було бажання забезпечити долю своїх дітей, дати їм нагоду вчитися, займатися тим, що їм найбільше до вподоби, і йти нестримно вперед — від успіху до успіху. Отаке бажання додавало їм сили перебороти всі труднощі та не-

вигоди піонірського життя в цій новій країні та запустити глибоко в її життя своє коріння.

І вони осягнули свою головну ціль. Вже багато з їх синів і дочок беруть участь в канадійському життю. як учителі, учительки, інженери, лікарі, адвокати, посли, і навіть міністри. І з нашої околиці є вже учителі, інженери, і навіть докторка фільософії, якою є Маргарета Овчар, що осягнула свій докторат на 24-му році життя. Її батько ще й досі обробляє свою фарму на північ від Ривертона кіньми. Сама ж вона з посвятою та з відзначенням працює в галузі медичних дослідів.

Батько Маргарети, і мій батько, та інші піоніри сміло йшли на стрічу будучності в цій новій країні, з надією, яку творили їх загартовані до праці руки — өхочі руки. І їх діти вже зажили кращим життям. А їх дітей напевно чекає ще краща будучність, бо вони мають ще кращу нагоду вчитися та вишколюватися на високопоставлених провідників, науковців та фахівців.

Коли я мав успіх у життю, то тільки тому, що знаходжу задоволення в праці. Помагає мені й те, що я не шукаю в людях за їх хибами, але за тим, що в них є доброго. Я пізнав, що часом і деяке нещастя є скритим щастям. Наприклад, коли б я не був занедужав, то не був би написав оцих споминів. А недуга застала мене зробити огляд всього того, що я пережив, та пізнати, чого життя навчило мене. І коли видужував, то свої спогади почав записувати. Так народилася оци книжка. А записував я свої переживання, бо знов, що й мої переживання — то частина історії Канади, то частина переживань тих людей, що будували Канаду — що переміняли праліси на поль, що звязували Канаду новими залізницями, що вкривали Канаду сіткою нових підприємств, що збагачували Канаду, і все глибше запускали своє коріння в її життя. А не єдному піонірові мої спомини напевно пригадають і .е, що він пережив у цій новій країні як її піонір.

Я радий, що і я — переселенець здалекої України — доложив свою цеголку, щоб збудувати краще життя в Канаді.

